

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DARIAN LEADER

[EL]

minima

Bu kurgudışı dizimizde, gündelik hayatta üzerinde pek durulmadan geçilen, hattâ sorgusuz sualsiz kabul edilebilen belirli temaları veya nesneleri ele alarak ince şeylerin hatırını gözetmeye çalışan kitaplara yer veriyoruz. İçeriği bakımından özgül, sayfa sayısı bakımından görece kısa olan bu kitaplar, ilgi yelpazesi geniş olan her türden okura hitap ediyor.

Bu dizi kapsamında yayın programımızda yer alan diğer kitaplar:

Brian Thill, *Atık*

John Biguenet, *Sessizlik*

Darian Leader, Psikanalist, denemeci. Birkbeck College, University College London gibi üniversitelerde dersler veren Darian Leader, psikanaliz ile kamu arasında bağ kurma çabalarını yıllardır sürdürüyor. Halihazırda, küfretmenin tarihi ve yemeklerle kurduğumuz ilişki üzerine araştırmalarını sürdüren Leader'ın Türkçede yayımlanmış birçok çalışması bulunmaktadır: *Kadınlar Neden Yazdıkları Her Mektubu Göndermezler?* (çev. Nedim Çatlı, İstanbul: Ayrıntı, 1998); *İş İştten Geçtikten Sonra Verilen Sözler* (çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı, 2000); *Mona Lisa Kaçırıldı: Sanatın Bizden Gizledikleri*, (çev. Handan Akdemir, Ayrıntı, 2004); (David Corfield ile birlikte) *İnsan Neden Hasta Olur?* (çev. Ayşegül Cebenoyan, Doğan Egmont, 2015); *Delilik Nedir?* (çev. Barış Engin Aksoy, Encore, 2016); *Depresyon, Yas ve Melankoli* (çev. Ayça Göçmen, Encore, 2018); *Kesinlikle Bipolar* (çev. Ferhat Jak İçöz, Aletheia Kitap, 2018).

El
Darian Leader

Orijinal Adı: *Hands: What We Do With Them*

İthaki Yayınları - 1608

Yayın Sorumlusu: *Erkal Ünal*

Yayıma Hazırlayan: *Selçuk Aylar*

Düzeltili: *Selçuk Aylar*

Kapak Tasarımı: *Hamdi Akçay*

Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *Hamdi Akçay*

1. Baskı, Şubat 2020, İstanbul

ISBN: 978-605-7762-74-0

Sertifika No: 46603

© Darian Leader, 2016
Türkçe Çeviri © Erkal Ünal, 2019
© İthaki, 2020

**Bu eserin tüm hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.**

İthaki™ Penguin Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. A.Ş.'nin tescilli markasıdır.
Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Maltepe Mah. Hastane Yolu Sok. No: 1/6, Zeytinburnu - İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 denizmatbaamucelli@gmail.com

Sertifika No: 40200

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Darian Leader

EL

Çeviren
Erkal Ünal

Jack, Iris ve Clem için

İnternetin yeni çağının, akıllı telefonların ve kişisel bilgisayarların mevcut hallerimiz ve birbirlerimizle ilişki kurma tarzlarımız üzerinde köklü etkiler doğurduğu varsayılıyor. Gündelik yaşamı yapılandıran dijital teknoloji sayesinde o eski mekân-zaman sınırları dağılmış görünüyor. Birbirimizden çok uzak da olsak birbirimize çok yakın da olsak hemen iletişim kurabiliyor, bir başka kıtadaki akrabamızla Skype görüşmesi yapabiliyor ya da yan masada oturan sınıf arkadaşımızla mesajlaşabiliyoruz. Bir dokunuşla internette videolar ve fotoğraflar dolaşıma sokuluyor ve sosyal medyada hem kamusal hem özel yaşamın en ufak ayrıntıları yayınlanıyor. Trende, otobüste, kafede ya da arabada, insanlar işte bunu yapıyor: Ekranlara dokunup sohbet ediyor, göz atıp tıklıyor, ekranları yukarıdan aşağıya soldan sağa sağdan sola kaydırıyorlar.

Felsefeciler, toplum teorisyenleri, psikologlar ve antropologlar bu değişimlerin sonucu olarak 21. yüzyılda bugün içinde yaşadığımız yeni gerçekliğe değinmiştir. Denebilir ki ilişkiler ya daha sığdır ya daha derin, ya daha kalıcı ya daha geçici, ya daha dayanıklı ya daha kırılgan. İşyeri birçokları için siber-âleme taşınmakta olduğundan, yaşamlarımızı sabah dokuz akşam beş paradigmasının ötesinde inşa etmeye dönük yeni olasılıklar belirlemektedir. Bu değişimleri nasıl yorumlarsak yorumlayalım, bunların gerçekten de değişimler olduğu,

dünyanın farklı bir yer, dijital çağın tartışmasız yeni bir şey olduğu hususunda herkes mutabık gibidir.

Peki insanlık tarihinin bu sayfasına birazcık farklı bir gözle baksak? Çağdaş uygarlığın yeni vaatlerine ya da huzursuzluklarına odaklanmaktansa, bugün yaşanmakta olan değişimleri her şeyden önce insanların elleriyle yaptıkları şeylerdeki değişimler olarak görsek? Dijital çağ, deneyimimizin pek çok veçhesini dönüştürmüş olabilir. Gelgelelim bu çağın en bariz ama ihmal edilen yönü insanların kendi ellerini eşi benzeri görülmedik şekillerde meşgul tutmasına olanak tanınmasıdır.

Ellerin kullanımı gerçekten de değişiyor. Meşhur “Shakespeare and Company” kitapçısının sahibi, gençlerin sayfaları artık kaydırarak çevirmeye çalıştığını söylüyor ve hattâ Apple belirli el jestlerinin patentini almak için bile başvuru yapmış durumda. 2007’de yapılan 7844915 no’lu patent başvurusu belge üzerinde ekran kaydırmayı kapsarken, 2008’de yapılan 7479949 no’lu başvuru çeşitli türden çok-dokunuşlu jestleri içeriyor. Her iki başvuru da geçersiz bulunmuştu, ama bunun sebebi söz konusu jestlerin patentlerinin alınamayacak olması değil, daha önceki patentlerle zaten kapsanmış olmalarıydı.

Öte yandan, parmaklar ve bilekler hiç hazırlıklı olmadıkları yeni hareketleri yerine getirmek için kullanılmakta olduğundan, doktorlar bilgisayar ve telefonla ilişkili el sorunlarında ciddi artışlar olduğunu gözlemliyor. Elin gerek sert gerek yumuşak dokularında yaşanan değişimlerin bu yeni rejimin bir neticesi olduğu tahmininde bulunuluyor. İddia edilen o ki, ısırığın topografyasını değiştiren çatal bıçak takımı kullanımının başlamasıyla ağız yapısı nasıl değişmişse, en niha-

yetinde ellerimiz de farklı bir yapıya bürünecek. Sofra bıçağı sayesinde yemeği yeni şekillerde kesmek mümkün olunca, 250 yıl önceye kadar yaptığımız gibi üstçene dişleri ile altçene dişleri uç uca gelecek şekilde yemeyi bıraktık ve üstçene dişleri altçene dişlerinin önüne geldi. Bedenin teknoloji karşısında ikincil olması, bugünün ürünlerinin markalanmasında yankısını buluyor: iPad ve iPhone'da kullanıcının "ben'i [I] değil, "pad" ve "phone" sözcükleri büyük harfle yazılıyor.

Ellerimizi kullanma şeklimiz değişiyor olabilir ama ellerimizi meşgul tutmak zorunda oluşumuz yeni bir şey değil. Dokumaktan döndürmeye, örgü örmekten mesaj yazmaya uzanan bir çeşitlilikte, insanlar elleriyle hep bir şeyler yapmışlardır. Çocuk parkındaki bir anne ya da baba eskiden örgü örüyor ya da gazetesinin sayfasını çeviriyordu; bugün ise mesajlaşıyor ya da internette geziniyor. Evde, eller ve parmaklar bilgisayar oyunları ile meşgul. Dünyanın en başarılı oyunu olan *Minecraft*'ta oyuncu nereye giderse gitsin ona eşlik eden ilginç bir ekran eli var. Keza, Lego'nun gördüğü müthiş rağbet akıllıca pazarlamadan değil, temel işlevinden, yani elleri çalıştırmasından kaynaklanıyor.

Elleri meşgul tutmanın önemini fark eder etmez, bu tuhaf zorunluluğun sebepleri hakkında düşünmeye başlayabiliriz. Ellerin boştaki durmasının tehlikeleri nedir? Ellerin hiç durmadan faal olmasının gerçekten ne gibi bir işlevi vardır? Ellerin bebeklerdeki rolü nedir ve bu rol çocukluk sırasında nasıl değişir? El ile ağız arasındaki bağlantılar nelerdir? Ve ellerimizi kullanmamızın önüne geçildiğinde neler olur? Bu tür durumlarda içine girebildiğimiz gergin, huzursuz ve hattâ korkunç ruh halleri ellerimizi meşgul tutmanın garip bir he-

ves ya da boş zaman faaliyeti olmadığını, bilakis kanlı canlı varoluşumuzun kalbindeki bir şeye temas ettiğini gösterir.

Bu da bizi bundan sonraki sayfalarda devamlı karşımıza çıkacak bir paradoksa getiriyor. Yukarıda sorduğumuz soruların en bariz cevabı şudur: Bir şeyler yapabilmek için ellerimize ihtiyacımız vardır. Eller işimize yararlar. Bir şeyleri yerine getirmek için harekete geçtiğimizde başvurduğumuz gereçlerdir, alet edavattır. Dileklerimizi yerine getirebilmede dünyayı yönlendirebilmemizi sağlarlar. Oy vermek, bir anlaşmayı mühürlemek, bir birleşmeyi tasdik etmek için ellerimizi kaldırırız; öyle ki, elin kendisi, onu bir bütün olarak kapsayan insan faili temsil etmek üzere kullanılır çoğu zaman. Zombi ve Frankenstein filmlerinde, yaratıklar ellerini uzatarak yürür. Bununla önlerini göremediklerine değil saf amaçlarına işaret ederler.

Fakat öte yandan, ellerimiz tam da itaatsizliğe karşılık gelir. Göz, ayak ve hattâ kulak gibi bir uzvun canlandığı ya da içine ruh girdiği hikâyeler ve filmler olsa da, kendi başına ve neredeyse daima korkunç bir şekilde işlev görmeye başlamanın –bedenle bağlantılı ya da kopuk– el olduğu çok sayıdaki örnekle kıyaslandıklarında solda sıfır kalırlar. *The Hands of Orlac*'tan [Orlac'ın Elleri] *Evil Dead*'e [Kötü Ruh] kadar korku filmlerinde uvuzların içine ruh girdiğinde, kötü bir güç tarafından kontrol edilen şey ayaklar, gözler ya da ağızdan ziyade neredeyse her zaman eller olur.

Bu kurmaca eserlerin çoğunda, eller kişinin bilinçli iradesine karşıt olarak hareket ederler. Kişinin bazı durumlarda arzu ettiği, ama toplumun ve kişinin benlik imgesinin yasakladığı cinayeti işleyebilir veya intikamı alabilirler. *The Hand* (Kesik

El) filminde, Michael Caine'in oynadığı çizgi romancı ona haksızlık edenlerin başına gelen belaların aslında kendi kesik elinin işi olduğunu fark eder. Başka senaryolarda, eller bütünüyle başka birinin, belki bir ruhun ya da cerrahi olarak nakledilmiş bir organın bağışçısının iradesini somutlaştırabilir. Söz konusu olan ne olursa olsun, eller bir bölünmeyi ya da parçalanmayı gösterir, zira bu destanlardaki mutsuz kahramanların kendi bedenlerine karşı mücadele etmesi gerekiyordur.

Peki gündelik hayattada bu tür bölünmeler sürüp gitmiyor mu? Sevgilimiz ya da arkadaşımızın bize söylediği şeye odaklanmaya çalışırken, ellerimiz bir mesaj yazmak, e-maillerimizi kontrol etmek, Facebook sayfamızı güncellemek için can atar. İnsanlar telefonlarına, tabletlerine, iPad'lerine fazla bağlı olduklarından yakınıyor; elleriyle onlara dokunmadan duramıyorlar adeta. İnsanın fail oluşunun ve mülkiyetin simgesi olan el, bizden kaçan bir parçamızdır aynı zamanda. Gelmiş geçmiş en başarılı kültür ürünlerinden biri olmuş Disney yapımı *Frozen*'da [Karlar Ülkesi], elleri kendisinin yapmasını istemediği şeyler yapan bir kızın içine girdiği açmaz irdelebilir. Elsa'nın elleri dokunduğu her şeyi buza çevirir ve hikâye, kızın kendi ellerini, Aziz Augustinus'un tabirini uyarlayacak olursak, "onda ondan fazla olan" bu şeyi sansürleme, kontrol etme ve hattâ kabul etme çabalarını konu alır.

Eski ABD Başkanı Jimmy Carter 2015 yılında beyin kanserine yakalandığını duyurduğunda, meselenin artık "Tanrı'nın ellerinde" olduğunu söylemişti. Faillik ve iradenin yeri belir-

lenmek istendiğinde, zihin ya da beyin değil de el seçilir; eller harekete geçirici nedene karşılık gelmeye başlar adeta. Bu noktada *Terminatör*'deki son sahneyi düşünebiliriz: Tek hedefi Sarah Connor'ı yok etmek olan siborg, vücudunun geri kalanı mahvolduktan sonra bile, haşat olmuş elini uzatarak yavaş yavaş ilerler. Saf amaçtır bu ve serinin sonraki filmlerinde, geleceğin yeni öldürücü teknolojilerini yaratacak olan şey geriye kalan bu tek eldir.

Elin faillik ve iktidar ile ilişkilendirilmesinin Kitab-ı Mukaddes metinlerinden Galenos'a, Calvin'in "el kitabıyla öğretilen teolojisi"nden Adam Smith'in Görünmez El'ine ve ötesine yayılan uzun bir tarihi vardır. Kitab-ı Mukaddes'te en çok ele atıfta bulunulur ve Eski Ahit'te iki binden fazla kez el kelimesi zikredilir. Hristiyanlığın ilk zamanlarında, Tanrı çoğu kez bulutların arasından beliren devasa bir el şeklinde resmedilir; on emirin bulunduğu taş tabletler belki de ilk önce her birine beş emirin kazındığı iki el şeklindeydi. Bu ilahi el imgesinin yaygınlığı bazen ikonoklastik bir anlayışla yorumlanır: Tanrı'nın suretini göstermek yasak olduğu için, onun yerine bu uzuv seçilmiştir. Elin ortaya çıkmasının tek sebebi vücudun geri kalanını görmemize izin verilmemesidir.

Failliği bildirmemize yarayan bir araç olarak el fikri klasik dönemde de yaygındı. Anaksagoras insanların elleri olduğu için zeki olduklarını iddia etmiş, Aristoteles ve ondan sonra başka pek çok kişi de buna karşılık olarak, ellerimizin olmasının sebebinin zeki olmamız olduğunu, el sayesinde irademizin araçsal olarak kalıcılaştığını belirtmişti. Ortaçağ etimolojisine göre, "el" (*manus*) kelimesi "hizmet" (*munus*) kelimesinden türüyordu. Romalı hatiplerin derlediği belagat

elkitaplarında bu fikir belirgin biçimde öne çıkar. Konuşma sırasında örnek vermek, söze ara vermek ve vurgu yapmak amacıyla ellerin nasıl kullanılacağına dair karmaşık protokollerini ayrıntılarıyla ortaya koyarlar. Quintilianus ellerin “rica etmek, söz vermek, çağırmak, kovmak, tehdit etmek, yakarmak, tiksintiyi ya da korkuyu göstermek, sorgulamak ve inkâr etmek” için nasıl kullanılabileceğini betimlemiş ve Cicero’yu sırf okuduğunda bile, onun konuşmasının hangi noktalarında jestlere başvurmuş olabileceğini tahmin edebileceğini iddia etmişti.

Bir topluluğun karşısında yapılacak bir konuşmaya hazırlanmak parmakların açılışının, elin açısının ve vücuda bağlı olarak nasıl konumlandırılacağına dikkatle prova edilmesini gerektirirdi. El jestleri konuşmanın olmazsa olmaz bir parçasını oluşturuyordu. Cicero buna “sermo corporis”, yani vücudun dili diyordu. Bunlar kimi zaman konuşmanın içeriğinden veya yapısından daha önemli bile görülüyordu. Klasik döneme özgü jestler üzerinde çalışan Gregory Aldrete’nin tespit ettiği üzere, Cicero’nun öldürülmesinden sonra halka teşhir edilenin kesilmiş kafası ve elleri olması bir tesadüf değildi muhtemelen.

Ele atfedilen bu özel değer klasik dönemde olduğu kadar bugün de mevcuttur. Öyle görünüyor ki neredeyse tüm bilimkurgu, casusluk ve macera filmlerinde başkahramanların bir bilgisayarı manuel olarak durdurmak zorunda kaldığı bir sahne bulunur. Bu motifin sırf sıklığı bile elin bizim için temel nitelikte bir şeye dokunduğunu gösterir. Bunu makinelerin üzerimizdeki gücünden duyduğumuz hoşnutsuzluk olarak yorumlayıp geçebiliriz, ama bu aynı zamanda faillik olarak,

nihai kontrol noktası olarak ele duyulan inancı sürdürme girişimi değil midir?

Failliğin tecessümü olarak ele yapılan bu vurgu o kadar güçlüdür ki bir elin varlığı failsiz eylem gibi görünen şeyi açıklamak üzere öne sürülebilir. Nörolojide bir elin diğerinden farklı amaçlarla hareket ettiği, hastanın bilinçli emirlerine uymadığı “yabancı el” sendromundan bahsedilir. Bu olgu hakkındaki eski bir araştırma yazısında söz konusu sendrom “Dr. Strangelove Sendromu” diye terimlendirilmek istenmiş (hatırlanacağı üzere, Peter Sellers bu filmde sağ elinin Nazi selamı vermesini durdurmak için devamlı sol elini kullanmak zorunda kalır), ama değerlendirmede bulunan diğer uzmanlar bunu beğenmemişti. “Yabancı el”, elin itaatsizlik sergilediği ama yine de bedene ait olarak hissedildiği “anarşik el”den çoğu kez ayrı tutulur.

Vaka raporları ellerin birbiriyle savaşa tutuşmuş gibi olduğu örneklerle doludur: Bir el kitabı kapatırken diğeri açmaya çalışır; bir el sigarayı yakarken diğeri söndürmeye uğraşır; bir el televizyonda bir programı açarken diğeri başka kanala geçmeye çabalar. Daha meşum örneklerde, bir el kişiyi gırtlaklamaya çalışırken, diğeri el boğaza yapışan eli uzaklaştırmaya uğraşır; bir el ağza zorla yemek sokarken diğeri bunu durdurmaya çalışır; ya da bir el yüzen hastayı boğmaya girişirken diğeri onu kurtarmaya çabalar.

Kurt Goldstein’in 1908 tarihli özgün makalesinde belirttiği gibi, hastası kendi boğazını sol eliyle kavrayıp sıkarken “ben yapıyorum” değil “el yapıyor” demişti. O eli oradan uzaklaştırmak için epey bir kuvvet gerekmişti. Kadın hasta bu travmatik itaatsizliği anlamlandırmaya çalışırken, “elde kötü

bir ruh var,” demişti. Goldstein’a “elin normal olmadığı”nı; “ne istiyorsa onu yaptığı”nı ve ortada iki insan, yani el ve kendisi varmış gibi hissettiğini söylemişti.

Yabancı el sendromundan mustarip olanlar bu itaatsiz uzvu yatıştırmaya yönelik pek çok stratejiden bahseder. Kol askısı gibi fiziksel kısıtlayıcılar kullanılmıştır, ama görünen o ki daha yaygın olan yöntem itaat etmeye başlayacağı umuyla elle konuşmaya çalışmaktır. Goldstein’ın hastası eli ya tokatlıyor ya da bir çocukla konuşur gibi sakinleşmesi için ona yalvarıyordu: “Küçük elim benim, hadi biraz uslu ol,” diyordu. Bir başka vakada, elinin kendisine karşı hasmane niyetler beslediğini hisseden bir kadın en sonunda yabancı uzva bir çocukmuş gibi yaklaşarak huzur bulmuştu. Bu noktada, anne-çocuk ilişkisinin onun deneyiminde rol oynamadığı çıkarımına varmamak güç olurdu.

Bazı araştırmacılar, görünürdeki özerkliğine rağmen, ele sahip olunduğunun idrak edildiği vakalar ile bu idrakın söz konusu olmadığı vakaları birbirinden ayırmaya çalışır, ama yapılan ayrımlar ve daha sonrasında bunları beyindeki hasarın yerini belirleme çabalarıyla ilişkilendirme girişimleri her zaman ikna edici değildir. İşin açık olan yanı ise şudur: Yabancı elin yönelimselliği kabul edilir; bu yönelimselliğin ne şekilde idrak edildiği vakadan vakaya değişiklik gösterse de bu kabul değişmez. Hastalar elin amaç-odaklı bir şey yapmakta olduğunu algırlarlar, ama Goldstein’ın hastası gibi, “ben yapmadım” demek yerine “el yaptı” diyebilirler.

El ve faillik konusunda bilhassa çarpıcı olan şey, bazı vakalarda, yabancı elin garip davranışını açıklamaya çalışırken, kişinin itaatsiz eli kontrol eden bir üçüncü elden bahsetme-

sidir. Bir vakada, bu “kötü el” hastanın sol elinin sağ eliyle çatışmasına sebep oluyor, onun hareketlerine tepeden yön veriyordu. Yarılmış bir beyne, yani bir “başka” beyne ya da zihne başvurmak yerine, burada açıklayıcı işlev gören kavram bir “başka” fazla eldir.

Bu durum bize elin sahiplik ve özerklik fikirlerinden öyle kolayca ayrılamayacağını gösteriyor. Bir şey yapmak istiyorsak, iş görecektir bir elin olması gerekir, somut elimiz sözümüzü dinlemese bile. Modern dönemde özgürlük fikrinin geçirdiği ilginç dönüşümler, el failliğindeki bu paradoksu yansıtır. Özerk olma yönünde devamlı teşvik ediliriz, ama tam da bizi bu olanaktan mahrum bırakan faillikler tarafından. Süpermen hikâyesinin son versiyonu olan *Man of Steel*'de [Çelik Adam], kendi gezegenlerinde herkesin önceden belirlenmiş bir gelecekle birlikte doğduğunu anlatan kahramanın babası, özgür, başkalarından farklı, kendi başına karar verebilecek birini yaratmak istediğini söyler. Buradaki döngüsellik ortadadır: Bu başkaldırı jestinde, özgürlüğün kendisi bir buyruğa dönüşür. Bir başka deyişle, doğmamış oğluna önceden bir kader belirler.

Disney yapımı o tatlı *Brave* [Cesur] filminde aynı süreç ortaya konur. Genç prensesin annesi, kızı Merida'nın isteğini tamamen hiçe sayarak, görücü usulü bir evlilikte ısrar eder. Merida kendini kurtarmak için annesine büyü yapar, ama işler biraz sarpa sarar: Anne, prensesi ya müttefiki ya da bir av olarak gören dehşetengiz bir ayıya dönüşür. Filmin sonların-

da, Merida babasının ve taliplerle dolu bir salonun önünde serbestçe seçme hakkı ve bağımsızlığın önemine dair hararetli bir konuşma yapar. Fakat dinleyicilerin görmedikleri bir şey vardır ki o da, salonun arka tarafında gölgeli bir yerde, Merida'nın savlarını yönlendiren ayıdır. Özerklik edimi aslında bir vantrilokluk edimidir.

Bu örnekler bugünün dünyasına has faillik ve seçme mefhumlarının merkezindeki paradoksu aydınlatır. Özgür olma ve kendi seçimlerimizi yapma mecburiyeti, dışarıdan gelen, bize özgür olma emri veren bir buyruklar ağıyla çerçevelenir. Bunun beraberinde getirdiği sonuçlar gayet açıktır: Özerkliğe ve kendi kendini belirlemeye ne kadar çok kıymet verilirse, tam bilinçli denetim altına alınamayan tüm temel insan faaliyetleri o kadar çok patolojikleştirilir.

Bu da “bağımlılıklar” adı verilen alanın niçin bu kadar süratle genişlemekte olduğunu açıklar. Teşhis pazarını hınca-hınç dolduran alışveriş bağımlılığı, seks bağımlılığı, internet bağımlılığı ve telefon bağımlılığının bu şekilde değerlendirilmesinin sebebi, görünürde bilinçli bir şekilde kontrol edilememeleridir. Fakat bunların ardındaki esas bağımlılık özerklik bağımlılığıdır: kendimize bütünüyle hâkim olabileceğimiz yanılsaması. Bunu ne kadar benimsersek, o kadar çok düzensizlik olacaktır.

Bu güçler bugün o kadar kuvvetli hâle geldi ki hayatta kalmak bile bir tercih, üzerinde güç sahibi olduğumuz bir şey olarak görülür oldu. Kendimizi sağlıklı bir yaşam tarzına adanarak, sağlıklı beslenip egzersiz yaparak, yaşam süremizi uzatmak isteriz. Kendisine korkunç bir canavar saldırdığında bile, Will Smith sakın kalıp özgürce tercihte bulunarak hayatta

kalabiliyor. *After Earth*'te [Dünya: Yeni Bir Başlangıç], suyun altında bir kışkaçla omzundan yakalandığını anlatır. Vaktinin kalmadığının farkındadır ve kanın suyun içinde aktığını görebiliyordur. Sonra her şey yavaşlar. Kışkaca bakıp şöyle der: “Onu artık orada istemediğime karar veriyorum. Kışkacı çekip çıkarıyorum ve canavar beni bırakıyor.” Akabinde, “Korku”, diye devam eder, “bir tercihtir. Hepimiz kendimize bir hikâye anlatırız ve o gün benim hikâyem değişti.”

Toplama kampından kurtulanların bilişsel evreninden ne kadar da farklıdır bu. Smith'in oynadığı karakter en önemlisinden bir kendi kaderini tayin etme ânında akılcı bir tercihte bulunurken, toplama kamplarından kaçanların çoğu hayatta kalabilmelerini bir dizi beceriye değil tamamen şansa bağlamıştı. Kamp tanıklıkları bize “korkunun bir tercih olduğu”nu ya da hayatta kalmanın kişinin kendi üzerinde çalışmasına dayandığını söylemez. Bilakis, kamplarda, bugünün kişisel gelişim ve kendini gerçekleştirme dünyasında pek az yeri olan, ürkütücü bir olumsuzluk iş başındaydı.

Hayatta kalma, daha uzun yaşama buyruğu, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda iki hayat ayrımı diyebileceğimiz şeyi de devreye soktu. Eskiden, dünyadaki yaşam ve sonrasında, birçokları için, öbür dünyaya duyulan inanç vardı. Fakat bugün yeni bir ayrım söz konusu. Artık dünyevi hayat ile ahiret ayrımı değil, dünyada yaşanan iki hayat, tamamen biyolojik olan hayat ile gerçek, yaşantısal, deneyimlenen hayat arasında bir ayrım var. Bugün pek çok Batı ülkesinde Devlet'in kendi

yurttaşlarını hayatta tutma görevi var ve yaşama mefhumu temel biyolojik parametrelere indirgenmiş durumda.

Yakın zaman önceki Ashya King vakası bunu açıkça gözler önüne serdi. Beş yaşındaki bu çocukta bir beyin tümörü teşhis edildikten sonra, ebeveyn Birleşik Krallık'taki standart radyoterapi yerine proton ışın tedavisi alması için oğullarını yurtdışına götürmek istemişti. Proton terapisi başka birçok ülkede belirli kanser türlerini tedavi etmek için kullanılmaktadır, ama Birleşik Krallık, bunun için gerekli olan parçacık hızlandırıcısını beraberinde getirdiği yüksek masraflar nedeniyle henüz kurmamıştır. Her ne kadar Britanyalı doktorlar Ashya'nın kendilerinin önerdiği tedaviyi alması gerektiğini iddia etmiş olsa da, King'in annesi ve babası oğullarıyla birlikte ülkeyi terk etmiş, fakat çok geçmeden, sanki kendi çocuklarını kaçırıyorlarmış gibi İspanya'da yakalanıp gözaltına alınmışlardı. 72 saat süren gözaltı sırasında, beş yaşındaki bu çocuk doğduğundan bu yana annesi ve babasından ilk kez ayrı kalmıştı.

Neyse ki kamuoyunun feryadından sonra serbest bırakılmış olsalar da, bu vaka bize iki hayatın çatışmasını göstermektedir. Bir yanda çocuğun saf biyolojik hayatı, diğer yandaysa (anne ve babasına bağlılığı dahil olmak üzere), fiilî, gerçek hayatı vardı. Psikanaliz şöyle dursun, biyoloji ve psikolojinin yüz yıllık tarihi bile beden sağlığının ilişkilerimizle bağlantılı olduğunu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Susie Orbach'ın belirttiği gibi, 20. yüzyılın en önemli keşfi aynı şeyin fiziksel ve duygusal olarak bütünsel biçimde bağlantılandırılmasıdır. Yiyecek ve içecek verilen, ama bakıcılarının duygusal temasından mahrum bırakılan

bir bebek yaşamını yitirecektir. Aristoteles bile görme veya duyma olmadan yaşamın olabileceğini, ama dokunma olmazsa yaşamın sona ereceğini fark etmişti. Fakat modern tıbbın haşin dünyasında bu fikre göstermelik bir bağlılık sergilense de biyolojik yaşam gerçek yaşamdan vahşi biçimde koparılır.

Bu örnekte, ebeyevni gözaltına almak, çocuğun biyolojik olarak hayatta kalışını, anne babasının onun için ne anlama geldiği meselesinden ve onlara yakın olmanın taşıdığı değerden tamamen ayrı olarak ele almak demekti. Çocuk bazı Britanyalı doktorların doğru olduğunu düşündüğü şekilde “tedavi” edilmeli, o şekilde “muamele” görmeliydi. Biyolojik ve duygusal yaşamın iç içe geçtiğini kabul etmek yerine, bu iki hayat sahici bir ayrım mümkünmüş gibi şiddetle koparılmıştı. Herhangi bir kuraldışılık oluyor mu diye yirmi dört saat boyunca gözetlenip denetlenen, ama anne baba ziyaretlerinin olabildiğince kısıtlandığı pek çok çocuk yurdunda da aynı şiddetin işlediğini görebiliriz. Buralarda annelerden bahsedilirken, mesela “yaşam destek sistemleri” yerine, “trafik” denir çoğu zaman.

Bu iki hayat ayrımı insanların gündelik âdetleri ve alışkanlıklarında daha az çarpıcı bir düzeyde işler. İmkânı olanlar yabanmersini ve brokoli, tahıl ve kurtüzümü yiyebilir, spor salonuna giderek, hafif koşu yaparak ve genel itibarıyla fit kalmaya çalışarak epey zaman harcayabilir. Bunun nedeni sorulduğunda cevap bellidir: daha uzun yaşamak uğruna, yaşamın epey bir kısmı feda ediliyor olsa bile, sağlıklı kalmak için. Doğru beslenmek ve egzersiz yapmak bir zevk olarak değil, yükümlülük olarak deneyimlenebilir, hal böyle olunca da tamamen soyut olan diğer hayat fikri için bir hayat feda

edilir: Biyolojik olan uğruna, duygulanımsal olandan vazgeçilir. İmlac'ın Rasselas'a söylediği gibi: "Bana öyle geliyor ki, yaşamı seçerken yaşamayı ihmal ediyorsun."

Günümüzde el zanaatlarının gördüğü rağbet bu çelişkilerin birçoğunu çoğaltıyor. Virtüel dünyanın aşırılıklarında yaşıyor göründüğümüz yabancılaşmadan sıyrılmak için dokuma, örgü örme, model oluşturma, bahçecilik, heykelticilik ve tamircilik gibi geleneksel faaliyetlere dönmeye teşvik ediyoruz. Ellerimizle bir şeyler yapmanın, normalde içinde yaşadığımız gayrimaddileşmiş evrene karşı bize faydalı olabileceği varsayılıyor; eski zamanların insanın ayaklarını yere bastıran, tatmin edici bedensel tekniklerini hatırlatacağı ya da yeniden gündeme getireceği farzediliyor.

Bu tür pratikler pekâlâ övgüye değer ve eğlenceli olabilirler. Gelgelelim, tam da bertaraf etmeyi amaçladıkları ideolojinin içinde yer alırlar. Küreselleşmiş markaların pazarlanıp öne çıkarılmasına daha yakından baktığımızda tam da aynı stratejilere bel bağladıklarını görürüz: Her insanın eşsiz olduğu, aile ve halk geleneklerinin devam ettiği vurgulanır. Kahve ne kadar farklı olursa olsun, evde zahmetle ve sevgiyle kahve pişiren kişi ile Starbucks gibi devasa bir şirket gitgide aynı değerleri paylaşıyor.

İnsanlar neden zanaatle meşgul olduklarından bahsederken, atıfta bulundukları ana motif tam da modern piyasanın ana motifi oluyor genellikle: Kişisel tercihin önemi, özerklik hissi, haz arayışı ve bir kişisel gelişim çalışması. Ben burada

söz konusu faaliyetlerin herhangi birinin içsel olarak iyi ya da kötü olduğunu değil, yaşam tarzı gurularının vaaz ettiği bireysel, odaklı el kullanımı ile toplu üretilen mallar ve hizmetler dünyası arasında bir zıtlık olduğu görüşünün bir yanılsama olduğunu söylemeye çalışıyorum sadece.

Bu değerler ticari dünyada vitrine konulurken, altlarında yatan şiddet elbette gizlenir. Dikkat ve özen isteyen belirli türdeki el faaliyetlerinin pek çok kez en zalim diktatörlerle ilişkilendirildiğini göz ardı etmek de zordur. Bu bağlamda Hitler'in suluboya resim yapması, Başkan Mao'nun kaligrafisi ya da *Açlık Oyunları*'nda Başkan Snow'un nazikçe gül budayışı akla getirilebilir. Görünen o ki bireyselleşmiş el zanaatı ile otomatikleştirilmiş yıkım birbirleriyle tuhaf bir biçimde ittifak halindedir. Ve aynı mantığı, bir yandan kültürleri yok ederken diğer yandan model inşa etme ve çanak çömlek yapmakla uğraşan bugünün en büyük çokuluslu şirketlerinin CEO'larının sergilediği profillerde de görmüyor muyuz?

Yeni doğmuş bebekler uyanık oldukları saatlerin çoğunu kendi yüzlerine ve vücutlarına dokunarak geçirir. Vakitlerinin %20'sinde el ile ağız arasındaki temasa odaklanırlar. Ağız göğüs ucuna yaklaştığında, el sıklaşıp yumruk halini alır. Bebek ne kadar sertçe emerse, yumruğu o kadar sıkışır. Bir nesneyi eline alırsa, onu deneyip sınamak için ağızına götürür. Sonraki zamanlarda, el, şeylere bağımsız bir biçimde ulaşacak ve hareketin esas rehberi gözler olacaktır.

Nitekim, bir önceki bölümde irdelediğimiz özgürlük ve faillik meseleleri bebeklere ilişkin araştırmalarda tuhaf bir biçimde yankı bulur. Özerklik mefhumu genellikle çocuğun annesinden ayrılması ve daha sonra, ergenin dünyada kendine bir yer bulma mücadelesi bağlamında tartışılır. Fakat bunlardan önce, ilk özgürlük mücadelesi el ile ağız arasında yaşanır. Yaşamımızın ilk yılında, elin kendisini ağızın sultasından özgürleştirmesi gerekir. Bu konuya ilk kafa yoran araştırmacıların “özerklik” arayışı diye nitelendirdiği bir süreçtir bu. Ve göreceğimiz üzere, bu savaş belki de asla bütünüyle kazanılmaz.

Bebekler daha rahim içindeyken bile elleri ve parmaklarıyla meşguldür. Parmaklar yelpaze şeklinde açılır, bükülür, esner ve gerilirken, eller çoğu kez ağza götürülür. Parmak emme ana rahmine düşmeden on sekiz hafta sonra başlayabilir ve, doğduklarında birçok bebeğin parmakları yaralı ya da

şıktır. Neredeyse her zaman yumruk halinde olan eller ilk birkaç hafta içinde açılır ve ilk bakışta doğuştan getirilmiş gibi görünen reflekslerle donanır.

Avuçlama refleksinde, avuç uyarıldığı zaman el kapanır. Dijital gerilme refleksindeyse, parmaklar dorsal yüzeylerine dokunulduğunda gerilir. Babkin refleksinde, iki avuç içine bastırılırsa ağız açılır – işlerini yapmalarına yardımcı olmayan bir bebeği beslemeye çalışırken hemşirelerin faydalanabileceği bir yöntemdir bu. Emme refleksinde, burun bir dokunma uyarını doğrultusunda döner ve ağız beslenmeye hazırlanır. Demek ki reflekslerin bu ilk muharebesinde, uyaranlara verilen iki temel tepki emme ve kavramadır.

Daha sonraki araştırmacılar bu reflekslerin biraz daha karmaşık olduklarını, tamamen otomatikde olmadıklarını göstermişti. Piaget avuç içlerine dokunduğunda çocuklarının dikkatini ve ilgisini çektiğini fark etmişti ve parmağını on iki yaşındaki oğlunun eline yerleştirdiğinde oğlu ağlamayı kesiyordu. Benzer şekilde, emme refleksi bebek kendi yüzüne dokunduğunda gerçekleşmez. Bu da kendine dokunma ile dışarıya dokunmanın farklılaştığını gösterir. Yoğunluktaki artışlar ve düşüşlerle birlikte küçük farklılaşmalar, bu temel tepkilerde bakıcılarla yaşanan etkileşimlerin dahlinin olduğunu ortaya koyar.

Bu hareketleri nasıl yorumlarsak yorumlayalım, burada el ve ağız yakından bağlantılıdır. Bebekler beslenmeden hem önce hem de sonra çoğu kez yumruklarını emer. Meme ucunu kavrarken el açık olabilir ve sonra besleme başladığında el sıkışır. Film çekimleri, ağzın emme hareketlerini yankı-larcasına elin kasıldığını, gerek açlık gerekse anne sütünün

çokluğuyla birlikte kavrayışın sıkılaştığını gösterir. Minik eller annenin memesini veya parmağını sımsıkı tutar, onun üzerinde ritmik biçimde açılıp kapanır. Dil ileriye atıldığında, parmak bastırır. Burada, emme ile kavrama arasında karşılıklı bir bağlantı vardır. René Spitz'e göre, ağzın faaliyeti "taşarak" ele akar, zira emme ve yutma ritimleri elin kas sisteminin içine işler.

İlk araştırmacıların çoğuna göre, bu ilk el kavrayışı manipülasyondan ziyade kendine katmakla ilgili bir şeydi. Kör çocuklarla çalışan Selma Fraiberg elin "ağızla marazi ittifakı" dediği bir şeyden bahsetmişti. Oğlanlardan biri onu pençeler ve tırnaklarını derisine batırırdı, ama Fraiberg sonunda anlamıştı ki bu sadizm değil, oğlanın onu içine alma ve böylelikle onun uzaklaşmamasını sağlama çabasından ibaretti. Burada el bir ağız gibi, tırnaklar diş gibi ve çimdikleme ısırma gibi işlev görüyordu. Ağızın işleri ele devredilmişti.

Bunu fark etmesinin ardından, oğlanın onu yakalayıp pençesini geçirdiği bir sonraki seferde, "Korkmana gerek yok. Gitmeyeceğim," demişti oğlana. Bunun üzerine oğlan durmuştu. Fraiberg'in ve oğlanın annesinin saldırganca bulduğu davranışın bir dehşet duygusu olduğu anlaşılıyordu artık. El saldırmıyor, sarıp sarmalıyordu.

El ile ağzın bu ittifakı o kadar kuvvetlidir ki, Arnold Gesell'in bebek gelişimine dair klasik ders kitabında, "Eller" hakkındaki dizin maddesinin yanında şöyle yazar: "Bkz. Ağız ve El." Biri diğerinin aracı gibidir, çünkü ağzın yakalama, tutma ve

keşfetme çabaları el sayesinde devam ettirilir. “Taste” [tat] kelimesi esasen dokunmak [touch] demekti – birçok dilde bu çağrışım hâlâ sürmektedir. Milton’ın *Kayıp Cennet*’inde bu iki terim birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılır; Havva’nın hareketi bir yerde “tat almak”, bir başka yerde “dokunmak” diye anlatılır. Aynı denklem sanat tarihine de sirayet eder; gerçi aslında Havva’yı elmaya ve “yasaklanmış Ağaç”a dokunurken gösteren imgeler, Düşüş betimlemelerinde elmanın tadına bakarken gösteren imgelerden çoktur.

Ağız ile elin bu birlikteliği, daha sonra el ile görme arasındaki kaynaşmayla karşılaştırılır genellikle. Başlarda, emme refleksini üreten şey memenin görülmesi değil ona dokunulmasıdır ve bebek gördüğü şeylere illa uzanmaz. Colwyn Trevarthen gibi biyologların özenli çalışmaları şunu göstermiştir: Aslında, yaşamın ilk haftalarında bebekler ellerini görme duygusunun doğrultusunda hareket ettirirler, ama elin görmeyle doğru düzgün bağlanmasının birkaç ay sonrasını bulduğu da açıktır. Sırt ve boyun kaslarının yetersiz gelişimi bebeğin uzanmak için gerekli postüre henüz sahip olmadığını gösterir; gerçi özel bir destek sandalyesinin kullanıldığı deneylere bakılırsa, beş ila sekiz haftalık bir bebek bile yirmi haftalık bir bebeğe özgü el hareketlerini yapabilmektedir.

Bu ilk aylarda, eli nezareti altına alan ağız göze hükmeder. Başlarda bebek baktığı şeyi tutmaz ya da tuttuğu şeye bakmaz. Eller görme alanının içine girip çıkıyor ama henüz görmeye tabi olmuyor gibidir ve tutulan pek çok şey yine de ağza getirilir. Burada farklı duyu kipliklerinin hepsi işlemektedir ama eller gözlere bağılılıklarını henüz bildirmiş değildir.

Kipler-arası algılamaya ilişkin incelemelerden biliyoruz ki, bu zaman zarfında, malumat bir kiplikten diğerine aktarılır. Piaget kendi gözlerini açıp kapadığında kızının da ağzını açıp kapadığını, oğlunusa ellerini açıp kapadığını anlatmıştı. Açma ve kapama şeması duyu kipliklerinin tümüne yayılır. Daha gelişkin bir deneyde, Andrew Meltzoff bir aylık bebeklere emmeleri için farklı dokuda emzikler vermişti, ama bebekler bu emzikleri göremiyorlardı. Sonraysa bütünyle görülebilen bir dizi emzik sunulmuştu. Meltzoff bebeklerin emdikleri emziğe baktıklarında emme oranının arttığını bulmuştu. Dilin duyuşal açıdan son derece incelikli bir ayırım hissi vardır ve bu örnekte, emziklerin dokusuna ilişkin malumat ağızdan göze aktarılmıştı ama ulaşmaya yönelik bir çaba henüz doğmamıştı.

Üçüncü ve dördüncü aylar arasında, bebek eliyle bir nesneyi ağzına getirirken, ona bakmak için ufak bir gecikme yaşanabilir artık. Görme el hareketini şekillendirmeye başlamıştır ama gözlerin rehberlik ettiği ulaşma edimi yine de genelde ağza almakla sonuçlanır. İçer katmaktan ziyade merak etmekle alâkalıdır bu: Ağız temel keşif organıdır hâlâ. Bu zaman zarfında eller meşguldür: Nesneleri tutar, fırlatır, döndürür ve onlara hafifçe vurur. Çocuk ellerine sıklıkla bakar ve çok geçmeden, kabaca dört ya da beş aylıkken, göz ile el, görülen nesneleri kavramak için işbirliği yapar. Avuçlama refleksinin kaybolmaya başlar gibi olması belki de tesadüf değildir. Bu noktada ağız yoklama ve merak açısından hâlâ merkezîdir ama bu görev günden güne ellere havale edilmektedir.

Beşinci ya da altıncı ay civarında görmenin kılavuzluk ettiği ulaşma ediminin besbelli zafer kazanmasıyla birlikte, bebek

gördüğü şeylere ulaşmaya başlayabilir. Fakat Jerome Bruner'in fark ettiği üzere, bebekler bir nesneye ulaşmada güçlük yaşarken kimi zaman gözlerini kapatacaktır. Bu zorlu anlarda ellerin görme duyusundan koparılması gerekiyordur âdetâ. Keza, özellikle de ellerinde zaten bir şey varsa, ağızlarını ulaşmaya çalıştıkları şeye egeceklerdir çoğu kez. Bunu genç bir koleksiyoncu olarak Darwin de fark etmişti: İki eli nadiren bulunan canlı örneklerle doluyken, birçoklarının hevesle aradığı bir kınkanatlıyı ağızıyla yakalamaya çalışmıştı.

Göz ile el arasındaki ilişki bu bağlamda öyle amansızdır ki, anne babaların çocuğun çabalarına ve hattâ öznelğine yönelik tepkisini çarpıtabilir. Eğer çocuk anne babasının bakışının doğrultusunda hareket etmez ya da bunu reddederse, bu durum belli bir kaygıya yol açabilir. Bebeğin gözlerinde dünyaya duyulan ilginin işaretlerini bulmayı bekleriz ve seçici bir tercihe, yani bir şeye değil de başka bir şeye bakmayı tercih ettiklerine dair ortada herhangi bir gösterge yoksa endişelenebiliriz. Bir nesneye durmaksızın dikkat gösteriliyorsa, çoğu kez ona eşlik eden eylemi umarız: Arzu göz ile el arasındaki ortaklığa dayanıyormuş gibi, el ileriye doğru uzanacaktır.

Ama bir bebek kör doğduğunda, görsel ilgi işaretleri olmaz. Kilit niteliğindeki bu koordinattan mahrum olan bir ebeveyn çocuğun hem görmeden hem arzudan yoksun olduğunu zannedebilir. Hâlbuki körlerle çalışanların belirttiği gibi, bu durum tamamen göz-el birlikteliğinin hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır. Bebek onun bakacağını umduğumuz şey

bakmazsa, bu durum arzu olmadığını göstermez. Görsel sabitleme ve görme yönelimli postürde izlerini okuduğumuz özlemin motor ifadesinin mevcut olmadığını gösterir sadece. Yüzlerindeki ifadelere ve özellikle de bakışlarındaki doğrultuya ve canlandırmaya bakarak insanlara öznel ruh hâlleri atfediyorsak, görsel tercih sunmuyor gözükken bir çocuğa nasıl tepki verebileceğimizi bilmek epey zor gelebilir.

Fraiberg ve meslektaşlarının tespit ettiği gibi, yapması gereken tek şey ebeveyni çocuklarının yüzünü değil ellerini okumaya teşvik etmektir. Gözlerden beklenen ilgi işaretleri gün gibi ortadaydı, ama sadece göz elden ayrıldığında ortaya çıkıyordu. Yedi aylık Toni'nin annesi kızına oyuncaklarından bazılarını teker teker sunduğunda, Toni'nin suratı hareketsiz kalıyordu. Gelgelelim yüzü sıkın görünürken, elleri öyle görünmüyordu. Eller her oyuncacı tarıyor ve en sonunda yoklamak için onları ağza getiriyordu. Belliydi ki Toni oyuncaklardan ikisine daha çok değer veriyordu ama bu mesaj gözlerinin doğrultusuyla değil, ellerinin hareketiyle ifade ediliyordu.

Pek çok kör çocuk yüzlerini ellerindeki oyuncaca çevirmeyecektir ve görsel soruşturma "ilgi" diye yorumladığımız işaret olduğu için, oyuncakların hiçbirinin önemi olmadığı kolayca varsayılabilir. Bakışı başka yana çevrili olsa da, Toni'nin parmakları çingırağın kenarlarını, sabun tasındaki çıkıntıları ve pasta fırçasının kıllarını inceliyordu. Benzer şekilde, bir oyuncacı düşürdüğünde, duruşunda herhangi bir değişim olmuyor veya aniden ağlamaya başlamıyordu ama Fraiberg'in belirttiği gibi, elleri farklı bir hikâye anlatıyordu. Eli masanın yüzeyinde geziniyor, parmaklarıyla gözlerinin yoklayamayacağı yerleri yokluyordu.

Ellerin bu “incelikli dil”i iskanabilir, çünkü tek bir birim olarak işlemek için bakışa ve ele ihtiyaç duyarız. Ulaşmak istediğimiz şeye bakmamız gerekiyordur. Fakat onları birbirinden ayırdığımız anda, belki de gözlerin kontrolünün daha sınırlı olduğunu fark ederiz. İşte bu noktada, Orson Welles’in *F for Fake*’inin [Hakikatler ve Düzmeceler] açılış sahnelerini düşünebiliriz: Burada önce birkaç İtalyan erkeğin Oja Kodar’ın Roma’daki işlek bir caddede kışkırtıcı bir şekilde yürüyüşü karşısında sergilediği görsel tepkileri görürüz. Sonraysa ellere yakın çekim yapılır: gergin, asabi ve kıvranan ellere.

İlk yılın ikinci yarısında, oral algı sönümlenir gibidir. Her şey ağza konulmaz ve bebekler nesneleri onlara bakarken incelemeye epey zaman ayırır. Bu bağlamda postür değişimi önemlidir, zira ilk aylara özgü olan tonik boyun refleksi –başın bir yana dönmesi, bir kolun o yana uzanması ve diğer kolun omuza doğru bükülmesi– yerini başın orta hat yönelimine bırakır ve bu sayede ellerin daha bakışımlica hareket etmesi mümkün hâle gelir. Daha önceki konum görsel ilginin uzanan ele yöneltildiğini gösteriyordu. Orta hat yönelimi ise görüş kapsamını arttırır.

Bebek artık bu noktada şeyleri bir elinden diğerine aktarabilir, görme duyusunun rehberliğinde nesnelere ulaşmaya çalışıp erişebilir. Göz ile el ortaklaşa çalışıyor, aralarında güçlü bir eşgüdüm var gibi görünür. Eller arasındaki karşılıklılık çoğu zaman müthiş bir merakla incelenir. İlk yılın sonuna gelindiğinde, bebekler başparmak ile işaretparmağını karşı

karşıya koyabilir hâle geldikleri için, yeni türde el becerileri mümkün olur: Çocuk artık merakla etrafına bakınabilir, dürtebilir ve ayıklayıp yolabilir. Parmaklarla yemek yemek artık kolaydır.

İlk yılın ikinci yarısında kaşıkla beslemenin başlaması üzerine, gözlemciler çocukların yemek yerken ellerini meşgul tutmak için çok sıklıkla bir şeye ihtiyaç duyduğunu kaydetmiştir. Memeden biberona doğru yaşanan bildik geçişte de aynı çatallanma söz konusudur. Pediatri tarihi bunu kolaylaştırmak için –her zaman erkekler tarafından– çeşitli araçlar icat edildiğini gösterir ve bu araçlar daima bir biberon “plus” biçimini alır. Hugh Smith’in 1770’te ortaya attığı meşhur “Meme Çömleği” [Bubby Pot] ucuna uzun bir emzik eklenmiş bir çaydanlığı andırır biraz: En uçta da sütü süzmeye yardımcı olması için gevşekçe bağlanmış bir bez; ama bir de işin hayati yanı şudur ki, “çocuğa meme ucu yerine oynayacak bir şey işlevi görür.”

Bebekler yalnızca ağızlarıyla beslenemezler. Ellerin de kullanılması gerekir ve Smith’in “bez”i bunun fark edilmesiyle icat edilmiş pek çok takviyeden sadece biridir. Beslenme sırasında bebekler ellerini ağızlarına götürürken, parmaklar memeyi ya da biberonu okşayabilir, tırnaklayabilir ya da dos-doğru kavrayabilir. Ama bir parmak ya da başparmak emildiği sırada bile, diğer el tutacak bir şey arayabilir. Freud “kavrama dürtüsü”nden (*Greiftrieb*) bahsetmişti: bebeğin emmesi ile kişinin kendisini ya da annesinin bir parçasını çekiştirmesini birleştiren bir dürtüden. Çekiştirilen bu şey annenin eli, kullakmemesi ya da, bilindiği gibi, Winnicott’ın “geçiş nesnesi” dediği küçük bir bez parçası olabilir.

Başlardaki bu el etkinliği bedeninin bir ağız olarak hareket etmesi, ellerin de ağzın yaptığı veya yapmak istediği şeyi yankılaması olarak görülebilecekse, Winnicott bu küçük nesnelerin bir başka işlevi olduğunu düşünmüştü. Anne ile çocuk arasındaki uzamda, geçiş nesnesinin ilişkideki dolaylımsızlığın belli ölçüde aşılmasını sağladığını öne sürmüştü: Ne anne ne de ben olan, yaratıcılık ve büyüme için gerekli matrisi oluşturacak ara uzamda yer alan bir nesnedir bu.

Burada tuhaf ve arkaik bir etkileşim vardır. Gelin, durup bir düşünelim bu durumu: Bebek beslenmektedir, ağzı ya meme ucundadır ya da biberonda, parmaklarını da belki ağzına götürmüştür ama eliyle aynı anda bir nesneyi tutmakta ya da ona sürtünmektedir. Basit bir biyolojik beslenme modelinden ne kadar da farklıdır bu. Burada psikanalizin “dürtü” dediği şeyi görürüz, yani genel olarak bu sahnede saf ihtiyaç düzeyinin ötesinde gerçekleşen her şey olarak tanımlanan hâli. Peki nedir bu nesnenin rolü?

Bunu düşünmeye başlamak için, öncelikle parmakları göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Meme ucunu ya da emziği bulamayınca yaşanan hüsrânın ardından, onun yerini parmakların alabildiği varsayılır çoğu zaman. Fakat parmaklar memeyi ya da biberonu bilfiil emme edimine çabucak dahil edilir. Bundaki amaçsa, Willi Hoffer’in deyişiyle onların arasında bir “rekabet” üretmektir. Görünen odur ki bebek, emmenin ve hattâ belki de yutmayla ilişkilendirdiği gerçek sütün yanı sıra, emme ve yutmanın harekete geçirdiği hisleri de arıyordur. Bu hisler başlı başına önem kazanır ve dolayısıyla beslenme deneyimi asli bir bölünmeyi meydana getirir.

Bir düzeyde, bebek açlık ya da susuzluk hissini yatıştırmak

ve başka bir düzeyde, başta onlarla ilişkili olan hisleri yeniden üretmek ister. Bu süreç bitmek bilmez ve yeniden bulma motifi insan yaşamının tüm veçhelerine damgasını vuracaktır. Uyuşturucu kullananlar kafayı bulmalarını sağlayan o ilk dozu yeniden bulma çabalarından bahseder ve ister yiyecek içecek seçmek, seks yapmak, spor yapmak isterse sigara içmek, alışveriş yapmak ya da tatile gitmek söz konusu olsun, gündelik pratiklerimizin çoğu işte bu arayışın hizmetindedir. Freud buna “algı özdeşliği”, bir deneyimi diğeriyle eşleştirme, onu diğeri üzerine cuk oturtma, ilk hissi yeniden yaratma çabası olarak tanımlamıştı.

Yemek ve içecek konusundaki talepleri gitgide daha ayrıntılı hâle geldikçe, insanlar bunu günbegün yeniden üretmeye uğraşır. Bir bebek sütü lüp diye yutuyorsa, “üzerinde çikolata olan, çok sıcak, orta boy, yağsız sütlü, flat white” bir şey arayan kadar çok mu geçer? Artık sokaklarımızı dolduran kafeler bu kişisel zevk taşkınlığına cevap verebilmede uzmanlaşmıştır, ne de olsa her kişinin sıcak içekte olmasını istediği bir dizi şey vardır. “Gerçek şey”e ulaşmak ne kadar zorsa, onu tanımlamak için kullanılan kelimeler de o kadar artar. Nihai bir nesneye ya da hedefe değil, eşleştirme, yani “aynısı”nı bulma sürecine dayanır “gerçek şey.”

Reklamcılık ve marka çalışması gerçek gücünü buradan alır. Televizyonda veya bir trenin üzerinde “Thomas ve Arkadaşları”nı görünce bir çocuğun yüzünde uyanan sevinç, Sodor adasının kasvetli dünyasına duyulan bir ilgiden ziyade bu imgenin önceki imgeyle eşleşmesinden kaynaklanır. Çocuklar şeylerin ayırdına varmaya bayılır ve masaların, sandalyelerin ve ağaçların aksine, markalar, bir anda değişmeyen,

açık ve net imgeler sunarlar. Marka çalışması yeniden bulma ihtimalini her şeyden daha iyi sağlar.

Parmak ya da başparmak vadedilen yeniden bulma çabasının aracı oluyorsa, kendi içinde asli hazzın ve hattâ hüsrânın sorumlusu olan aracın izlerini de içerebilir. Terri Cheney nasıl büyüdüğünü anlattığı anılarında, başka birine saldırıyormuş gibi kendine zarar verdiği anlardan bahseder: “Kendi bedene zarar veriyor olduğum kafama dank etmiyordu. Öyle hissetmiyordum. Ben annemin yarattığı bir şeydim ve açtığım her kesikle kendime değil ona nispet yapıyordum.”

Bu noktada şunu aklımıza getirebiliriz: Bebeklikteki tüm bedensel işlevlerimiz bize bakanlarla bağlantılıdır, dolayısıyla onlarla etkileşimlerimiz sırasında uyanan sevgi, öfke, acı, ümitsizlik, haz ve hüsrân bedensel işlevlerin ve alanların kendileriyle iç içe geçebilir. Beslenme, bez değiştirme, tuvalet eğitimi ve adım adım, uyuma, çocuğun biyolojik bedeninden daha fazlasını beraberinde getirir. Bu faaliyetler ağzı, deriyi, cinsel organları, kulakları, gözleri ve solunum sistemini bize ihtimam gösterenlerle, bizi besleyip temizleyenlerle, burnumuzu altımızı silenlerle, bize bakanlarla, bizimle konuşanlarla, bize kitap okuyup şarkı söyleyenlerle bağlantılandırır.

Bu tür süreçler boyunca, bedenın söz konusu alanları etkileşim sahalarına dönüşür. Yaşamın ileriki aşamalarında, takdis sırasında elin başa konulmasından hipnozda elin kullanımına ve masaj terapilerindeki sağaltıcı ele kadar pek çok pratik bu bağlantının gücüne dayanır. Bugün, tıbbın ekran temelinde yükseldiği bu çağda, görüşme sırasında doktorların kendilerine dokunmaması hastaları çoğu kez üzüyor. Ameliyatın ardından, şikâyet ettikleri şey ile mustarip oldukları varsayılan

bir hastalığın adı arasındaki salt sözel bağlantı üzerinden yazılan reçeteyi alıyorlar ve elin yokluğu kendilerini aldatılmış ve yoksun hissetmelerine sebep olabiliyor.

Gelin görün ki bedenler arasındaki bu bağlantı başından beri vardır. Bir bebek beslenirken annesinin eline ya da yüzüne dokunduğunda ve sonra mesela bu eli kendi ağzına götürdüğünde, bu durum annesinin veya annesiyle olan deneyiminin bir parçasını taşımaz mı? Bebekler başparmaklarını ağızlarına koyarken, iki kişilermiş gibi, kendi yüzlerini okşar çoğu zaman: Biri emer, diğeri okşar; bunu anneyle birlikte ellerin ve parmakların karşılıklı oyunundan uyarlamaktadırlar belki de. Keza, bedenlerinin kimi parçalarını, mesela kulaklarını çekiştirmeleri gibi eylemler tam da bunu anneye yaptıktan sonra gerçekleşebilir.

Piaget elini üç aylık oğluna doğru uzattığında, oğlunun eline doğru uzandığını, ama elini çocuğun erişemeyeceği uzaklıkta aynı şekilde tuttuğunda, oğlunun da kendi eliyle aynı jesti tekrar ettiğini gözlemlemişti. Çocuk bir motor şeymayı mı tekrarlıyordu yoksa bir düzeyde kendi eli babasının eline asimile mi olmuştu?

Terk edilmiş çocuklar, aynı zamanda kendilerinin ebeveyniymiş gibi, kendilerini tıpkı bir zamanlar sallandıkları gibi sallayabilirler. İki yaşındaki bir kız çocuğuna elini bezine neden koyduğu sorulduğunda şöyle cevap vermişti: “Oynayacak kimsem yok da ondan.” Demek ki el bir başka kişiyi cisimleştiriyordur, tıpkı kötü bir gücün eli hâkimiyeti altına aldığı pek çok korku hikâyesi ve filmde gördüğümüz gibi.

Bedenin içinde bir başkasının da yaşaması, bu belalı ortak yaşam, yeni doğan bebeğin kendi ellerine en basit bakışında

bile vardır belki de. Bebeklerin kendi ellerine merakla bakıp durabilmeleri araştırmacıları daima şaşkına düşürmüştür ve bu durumu “kontrol”e dönük gelişim şemalarıyla bağlantılandırma çabaları genellikle başarısız olmuştur. Spitz’in fark ettiği üzere, sabit bakışın çocuğun eli kullanma yeteneği üzerinde çok az dolaysız etkisi vardır. Bu etki ancak belirli bir süre geçtikten sonra yaşanır. El bedene dahil değildir âdetâ; başka bir ifadeyle, korku anlatılarında ortaya konulduğu üzere, bedenden daha fazla bir şey, asla bütünüyle bir parçamız olmayan yabancı bir varlıktır.

Bu el, bebek için tuhaf bir ötekiliği cisimleştirir ve sonrasında bir başkasının varlığını imleyebilir: sevgisi ve bakımı bebeğin bedeni ve bedensel işlevleriyle son derece bağlantılı olan ebeveynin varlığını. Başparmağını sersem sersem emebilir, ama sonra ona bir başkasının başparmağıymış gibi öfkeyle dik dik bakabilir. Başparmağı –hiç kuşkusuz fazla basit şekilde– meme ucunun bir ikamesi, daha doğrusu, kendi içinde ötekini içeren melez bir unsur olarak görececek olursak, bu durum bebekliğimiz sırasında yalnızca memeden değil, kendi ellerimizden de kopmamız gerektiği anlamına gelir.

Bebeğin tuttuğu battaniyeye ya da bez parçasına dönecek olursak, burada bir ilk çıkışın belirişini görürüz. Çocuk ile annenin bedeninin kafa karıştırıcı ölçüde iç içe geçtiği bir uzamda, geçiş nesnesi bir tutarlılık noktası sunar: ne annem ne ben. Pek çok insanın hayatında ayrıntılanıp incelik kazanan bir yol sunar: ellerimizde tuttuğumuz şey sayesinde bir başka yerde olmanın yolunu.

Neredeyse tüm macera filmlerinde bir kişinin bir başkasını eliyle asılarak tuttuğu bir sahne bulunmasının sebebi nedir? Bu tür sahnelerin çoğunda, kişiyi yakalayıp emniyetli bir konuma getirmeyi başarırlar; bazılarındaysa, uçta duran insan avuçlarından kaçar ve uçurumun dibini boylar. Bu sahnelerin sıklığı insanı afallatır ve bunların insan hayatının ilk dönemlerine ilişkin deneyimlerin bir yönüne temas ettiğini tahmin edebiliriz. Peki ama hangisine?

Bebekken, bir uçak gibi bir o yana bir bu yana savrulabiliriz, ama bir elin ucunda asılı halde pek tutulmayız. İşin ilginç yanı şu ki, bu pekâlâ mümkün olabilirdi ve 19. yüzyılın sonlarında araştırmacılar bunu pek çok kez yapmış, yenidoğan bir çocuğun el yardımıyla neredeyse tüm beden ağırlığını kaldırabildiğini göstermişti – doğumumuzun ardından geçen birkaç ay sonra kaybettiğimiz bir yetenektir bu. Eğer bir yetişkin kendi işaretparmağını bebeğin avucuna koyarsa, o parmak öyle sımsıkı kavranabilir ki sırf parmakla bedenin kendisi kaldırılabilir ve sarkık konumda tutulabilir. Yenidoğan bir çocuğun elle kavrayışı fena hâlde sıkı olabilir ve kas tonusu ilk birkaç haftada diğer zamanlara kıyasla çok daha yüksek olur.

Bu olağanüstü kuvvetin, birçok primatin hâlâ yaptığı gibi, yenidoğanların hayatta kalmak için annelerine tutunmak zorunda olduğu zamanların bir kalıntısı olduğu düşünülmüş-

tü. Psikanalist Imre Hermann anne bedeninden kopmanın insanlarda çok erken gerçekleştiği kanaatindeydi. Buna göre, davranışlarımızın çoğu bu vaktinden evvel sütün kesilme-yi telafi etme çabası olarak görülebilir: birine sarmaş dolaş sarılarak uyumamız, avuçlama refleksi, ellerin erotik değeri, emme davranışının yaygınlığı ve tehlikeli durumlarda bir şeye tutunma eğilimimiz.

Bu son yorum ilginçtir. Tehlikede olduğumuzda, gerçekten de ya koşma ya da bir şeye tutunma eğiliminde oluruz; bir şeye tutunmamız hayatta kalma amacı açısından bize doğrudan bir şey sunmasa bile bu eğilimimiz değişmez. İster insan eliyle üretilmiş ister doğal kaynaklı bir tehlikeden kaçmak için olsun, bir kişinin bir ipe, sala, ağaç gövdesine tutunduğu kitapları ve filmleri de aklımıza getirebiliriz bu noktada. Öyleyse Hermann'ın teorisi tüm anlatılara sirayet eden sarkma sahnesini, annenin bedeninden erkenden kopmamıza ilişkin bir odak imgesi olarak açıklayabilir.

Bu fikirler tüm ilk dönem deneyimlerimizin kaynağı olarak ağza işaret eden yaygın psikanalitik vurguya yönelik faydalı bir karşısavdı. Çocuğun anneye yaklaşımları genellikle onu oral yoldan kendine dahil etme çabaları olarak anlaşılırken, Hermann çocuğun anneye tutunma dürtüsünü ve bu süreçte derinin ve kasın rolünü vurgulamıştı. Hermann'ın arkadaşı Michael Balint bu noktada el sıkışma veya elleri üst üste koyma gibi, diğer kişiden yardım istiyormuşuz veya onunla o ya da bu şekilde özdeşleşiyormuşuz gibi göründüğümüz birçok edimden bahsetmişti.

Fakat bu, tutunduğumuz nesneleri izah etmeyi başaramaz. Onların tümünü sırf annenin ikameleri olarak görmek

ikna edici değildir ve Winnicott'ın anneyi temsil eden ya da cisimleştiren şeyleri, temsil etmeyen ya da cisimleştirmeyen şeylerden ayırma çabası daha yararlı gibidir. Bir kişinin sel ya da deprem sırasında bir kalasa ya da ağaca tutunduğu tipik sahneyi tam da bu farkın bir imgesi olarak bile görebiliriz: Doğal afet annenin yenidoğan üzerindeki muazzam kadiri-mutlak gücünü akla getiriyorsa, insanların tutunduğu müte-vazı nesne de çocuğun kaçmak için başvurduğu bez parçası ya da battaniyeye benziyordur.

Peki bu sarkma sahnesinin esbab-ı mucibesi nedir? Yaşamın ilk haftaları zarfında, yenidoğanlar anneleri ellerini geri çektiğinde kısa süreliğine onu arayabilir veya bir süreliğine kopmuş olan teması yeniden kurmaya çabalayabilirler. Bu durum dokunmaya büyük bir değer atfedilmesini sağlayabilir, ama sarkmadaki yoğun bağımlılığı açıklayamaz: Bu ne de olsa bir ölüm kalım meselesidir. Eğer bu belki de potansiyel bir terk edilme imgesiye, ellere odaklanması niyedir?

David Lean'ın filminde, Dr. Jivago'nun kızı, amcasına ,babasıyla teması hiç geri dönmemesine kaybettiği andan bahsettiğinde, dünyanın dört bir köşesindeki izleyiciler gözyaşlarına boğulmuştu. Oraya buraya kaçışan insanlar, patlamalar söz konusudur ve kızı keskin bir hislilikle şöyle der: "Babam elimi bıraktı." Sonra tekrar eder: "Babam elimi bıraktı." Burada ellerin kavrayışı insani bağlılığın göstergesidir ve kızın sonrasında yaşadığı terk edilmişlik hissini ve kaybı bir dipsiz uçurum olarak tarif etmek hiç de abartı olmaz.

Bu noktada şunu da gözlemleyebiliriz ki eli tutulan insan daima sevilen biri ya da bir dost değil, çoğu kez bir düşmandır. Kurtulurlarsa aralarındaki husumet sona erebilir ya da birinin diğerine olan borcu gönülsüzce de olsa sözleşmeye bağlanabilir. Şimdi bir hayat borcu söz konusudur, ki bu da dünyaya gelişimizin en temel özelliklerinden biridir elbette. Doğmak suretiyle, yaşamımızı ebeveynimize borçlanırsınız; hele ki işler onların arasında pek de iyi gitmemişse, aklınıza dank etmeye başladığında her zaman hoş gidecek bir durum değildir bu. Bir kişinin bir başkasının elini tutması imgesinin, en başta anneyle olan göbek bağımızın kordon benzeri yapısını akla getirmesi tesadüf değildir belki de.

Bu tür sahnelerde –nadiren de olsa– karşısındakinin elini tutan kişinin onu bıraktığı da olur. Örneğin 2014 tarihli *Dawn of the Planet of the Apes*'te [Maymunlar Cehennemi: Şafak Vakti] böyle olur. Film, cömert ve medeni maymun Sezar ile hırçın ve sadakatsiz Koba arasındaki çatışmayı gözler önüne serer. Filmin sonunda, bir patlamanın ardından, Sezar bir uçurum kıyısında sarkmış hâlde duran Koba'yı tutar. Koba ona “Maymun maymunu öldürmez” şeklindeki şiarını hatırlatarak ondan merhamet dilerken, Sezar elini çeker ve “Sen maymun değilsin” sözleriyle düşmanını ölüme yollar.

Bu sahne orijinal filmlere damgasını vurmuş olan solcu ethosu ne yazık ki boşa çıkarır. İlk *Maymunlar* filmleri ayrımcılığa, ırkçılığa ve damgalamaya dair hassas incelemelerdi ve bu yönleriyle, nükleer tapınmacılığın sonucunda dünyanın son bulacağını resmederek gışede başarısızlık yaşama riskine bile girmişti. Buradaysa tam aksine, “onlar” ile “biz” arasındaki o eski ırkçı ayrım yeniden kurulur: Koba öldürülür çünkü

“maymun” kategorisine artık uymuyordur ve dolayısıyla harcanabilir, tıpkı gerek geçmişte gerekse bugün ırkçı gaddarlıkların çoğu kez “insan” kategorisinin dışında olmaya dayandırılması gibi. Sezar, “Evet, Koba, sen bir maymunsun ama bu kadar kötü şeyler yaptığın için seni yine de öldüreceğim,” deseydi daha hoş olurdu.

Elin bırakılmasının ölümcül sonuçları vardır burada, bu bir ölüm kalım meselesidir ve bunu yaşamın ilk aylarında el ve ağız korusu tarafından icra edilen sıkıca kavramanın tam tersi olarak görebiliriz. Aksiyon ve macera hikâyelerinin böylesine temel bir özelliği olan sarkma sahnelerinin önem taşımasının nedeni her birimizin yaşadığı bir deneyimi değil, tam aksine, onun tersine çevrilme ihtimalini ortaya koymalarıdır. Dolayısıyla –elin tutuşunda cisimleştirilen– bağıllık ile –elin çekilmesinde cisimleştirilen– kayba karşılık gelirler.

Sarkma sahnelerini, çocuklukta belki de en sıkça yaşanan korkulardan biriyle karşılaştırabiliriz: bir elin yatağın altından gelip sizi kısıktırak yakalayacağı korkusu. Düşmekten kurtulmak için bir elin sizi tutmasına ihtiyacınız vardır. Buradaysa kaçmanız gereken, yani sizi yaşama değil ölüme götüren bir el söz konusudur. Bu korku o kadar yaygındır ki *Doctor Who*'nun bunun neredeyse herkes tarafından yaşandığını anlatan bir bölümü bile vardır. Zaman Lordu şöyle düşünür: Dünyadaki her çocuk gizli bir elin kendilerini yakalayacağına inandığı için, bu durum bir hakikatin işareti olsa gerektir: Yatağın altında sahiden de bir şeyin olduğu hakikatinin.

Aynı el hareketinin böylesine farklı kutuplarda duygular üretmesi son derece ilginçtir. Sarkma sahnesinde elin bizi bırakmamasına ihtiyaç duyarız ama çocuğu yatak odasındaki sahnede dehşete düşeren şey de elin aynı sıklıkla kavramasıdır. Aynı madalyonun iki ayrı yüzü müdür bu? Bahsettiğimiz bu imgeler insandaki dokunma duyusunun aslında kaynaşık olan veçhelerini birbirinden mi ayırıyordu?

Çocukluk, hislerimizi farklılaştırma çabalarıyla doludur. Peri masallarında iyi ile kötü genellikle titiz biçimde birbirinden ayrılır ve çocuklar kimin iyi kimin kötü karakter olduğunu tespit etmeye pek çok kez heveslenir. Başlarda ayırmaya duyulan bu zevk zamanla karmaşıklaşır, böylelikle aynı karakter için iyi bir yön de bulunabilir kötü bir yön de. Disney yapımı *Frozen*'da Anna ile Prens Hans arasında bir gönül ilişkisi vardır ve tehlikenin, Anna'nın kız kardeşi Elsa'nın kar yağdırabilen, buz yaratabilen ellerinde olduğu ima edilir, ama fark ederiz ki aslında Hans'ın bencil ve hattâ cani amaçları vardır. Bunu açıklamaya çalışan, yani iyinin kötüye dönüşmesini anlamlandırmaya çalışan birçok ufak çocuğu dinledim, oysa daha yaşlı seyircilerin gözünde bu çelişki daha katlanılabilirdir.

Disney'in bu yapımındaki kelime oyununun kasıtlı olup olmadığını sorabiliriz: Olumsuz bir güç önce Elsa'nın ellerinde cisimleşir ama hikâye devam ettikçe yakışıklı Prens Hans'a yerleşir. Kötücüllük noktası bedeninin bir parçasından bir karaktere geçebilir fakat aynı fonetik tutarlılığı korur: hands [eller] ve Hans. Elsa kendi güçlerini iyi amaçlar uğruna kullanabileceğini öğrenir ama hâlâ kötü bir Hans vardır.

Çocuklukta en çok bağlı olduğumuz kişiden ayrılmak zo-

runda olduğumuz bir zaman illaki vardır ve bu açmazın sebep olduğu o dengesiz görünen davranışlar pek çok kez ebeveynin aklını karıştırır. Çocuk anneden uzaklaşıp koşacak ve sonra dönüp ona tutunacak, soğuk bir tavır sergileyecek, ardından ondan kendisini kucaklamasını isteyecektir. Saklambaç gibi oyunlar yakınlık ve uzaklıkla ilgili aynı sorunun ele alındığı pratiklerdir belki de: Birlikte olmanın özlemini en çok duyduğumuz kişiden kaçıp uzaklaşırız. Burada hem temasın hem de ‘bulaşma’nın ayrıcalıklı noktasının el olması manidardır.

Kelepçeyle birbirine bağı iki kişinin koşarak kaçtığı pek çok anlatıyı da düşünebiliriz. Başta birbirlerinden neredeyse hiç hazzetmezler –polis ile katil, liberal ile yobaz, masum ile suçlu– ama hikâye ilerledikçe aralarında bir saygı ya da sevgi bağı kurulur. Çoğu kez öyle bir an olur ki ikisinden biri diğeri serbest bırakıp bırakmama kararını verme aşamasına gelir. Her ikisine yönelik bir tehlike belirir ve tamamen güvene dayalı olarak hayati bir kararın alınması icap eder. Diğeri kurtulursa, silahını kendisini özgürleştirene mi çevirecektir, yoksa yaklaşan tehlikeye karşı ortak savunma için mi kullanacaktır?

Saklambaç oyunu gibi bu olay örgüsü de birlik ve ardından gelen ayrılma imgesine dayanır. Ne var ki birlik seçilmiş değil, dayatılmıştır, koşulların meydana getirdiğı bir olgudur; hâlbuki ayrılma bir tercih edimidir ve karakterler arasındaki duygusal bağ işte bu iki an arasında billurlaşır. Ellerin kavuşması ve sonra ayrılması, sevgi ile nefretin değişken ve kahredici kaynaşımının –düşlemde– dağılabildiğı çerçevedir.

Sonraları, okulda birine tutulmak müphemlikten kaynaklanan bu ıstırabı hafifletmeyi amaçlayabilir: Çılgınca sevilen

tek bir eşsiz nesne vardır. Ebeveyne yönelik o huzursuz edici ve istikrarsız düşkünlük ve suçlama karışımıyla yüzleşmek yerine, daha saf bir sevdâ yaratılır. Fakat bunun ötesinde ve altında, karşıt hislerin rahatsız edici alaşımı vardır hep. Teselli bekleyip itimat ettiğimiz el, uzaklaşmamız gereken eldir aynı zamanda. O el bizi bırakacak diye, bir düzeyde, dehşete düşüyorsak, belki daha da büyük bir dehşet söz konusudur, yani o elin bizi asla bırakmayacağını doğurabileceği dehşet. Yatağın altındaki yaratık sadece bir canavar değildir; daha iyi bir ifadeyle, bizi kısıkvrak yakalayan, elinden kaçamayacağımız bir canavardır. Bebekliğimizde o kadar çok ihtiyacını duyduğumuz o sıkıca tutuş, güvenliğin değil esaretin simgesine dönüşür. Ama bu tehlike olmazsa, bize bakan kişilerden nasıl ayrılabiliriz?

Yaşamın başlarında tutmaya gösterilen dikkat çok daha sonra öğrenilen bir başka el faaliyetini gölgede bırakmıştır: bırakma, koyuverme yeteneği. Sımsıkı tutmak başta bir refleks eylemidir ama bırakmak öyle değildir ve en azından ilk beş yıl zarfında öğrenilmesi gerekir. Aristoteles “elin işi şeyleri ele geçirmek ve altında bulundurmaktır,” diye yazabilmişti ama elde bulundurmaya yapılan bu vurguda bahsettiğimiz hayati başkalaşım ihmal edilir. Bebekler küpleri üst üste yığa yığa kuleler inşa edebilir hâle geldiğinde, işin en zor yanı küpleri yerleştirmek veya yerli yerinde tutmak değil, tam aksine, kule devrilmeyecek şekilde her bir küpü bırakabilmektir.

Bu bağlamda, iradi bırakış pek de verili değildir. Bir şeyi

bırakmak için bükücü kaslar ketlenir ve ilk altı ay boyunca bebeklerin bunu yapması kolay değildir. Örneğin küplerle kule inşa etmek için, parmakların ve başparmağın temasının aynı anda koparılması gerekir. Demek ki bırakmak doğal bir tepki değil öğrenilmesi gereken bir sanattır. Elin nasıl açılacağını bilmenin yanı sıra, zamanlamaya da doğru biçimde karar vermek gerekir. Ayakkabı bağcıklarını ilk kez bağlamaya çalışan çocuklar ellerini çekerken çoğu zaman bağcıkları sökerler.

Çocukların oynadığı ilk oyunlardan çoğunun sıkıca tutma ve sonra bırakma arasındaki salınım etrafında dönüp durması ilginçtir. Bir örnek verecek olursak, bir keresinde on bir aylık bir oğlan makara kutusunu boşaltmış ve tüm makaraları teker teker yerine koymaya çalışmıştı, fakat makaraların hepsi yine elinde oluyordu, hiçbirini bırakamıyordu. Sıkıca tutmak bırakmaya ağır basıyordu. Kız kardeşi onu çağırdığında, kafasını kaldırıp bakıyor ve eli açılıyor, böylece makara kutuya geri düşüyordu. Freud'un torunu Ernst için işler daha pürüzsüzdü: Ernst o meşhur "Fort/Da" oyununda makarayı tutabiliyor, atabiliyor ve sonra çekebiliyordu.

Bu on sekiz aylık oğlan bulabildiği her nesneyi alıp bir köşeye ya da yatağın altına atıyor ve uzatarak "Ooooo," diyordu. Freud bu seste "Fort" (gitti") kelimesini işitmiş ve onlarla "gitti" oyununu oynadığını varsaymıştı. Bir gün Ernst etrafına ip dolanmış bir tahta makarayı almış ve onu perdeli karyolasının köşesine atmıştı. Bu makara böylece gözden kaybolunca, yine "Ooooo" demişti. Sonra makarayı karyolanın altından neşeyle çekip "Da" ("orada") demişti. Bu oyun kaybolma ve dönmeden oluşuyordu.

Ernst, annesi dışarıdayken, hem makarayı hem de ken-

disini kayıplara karıştırmanın bir yolunu bulmuştu. Bir boy aynası kullanarak, aynadaki aksini “gitti” yapmak, yani kaybetmek için çömeliyordu, çünkü ayna yere tam değmiyordu. Freud’a göre, annesinin ortada olmayışına katlanabilen ve ilk kelimelerinden biri “gitti” olan bir çocuktuktu bu. Annesinin yokluğunu telafi etmek için çocuğun nesnelerin kayboluşu ve sonra da dönüşünü sahnelediğini düşünüyordu Freud. Her nerede edilginse kendini orada etkin kılıyordu: Terk edilmiş biri olmaktan çıkıp kendini mevcudiyeti ve namevcudiyetle oynayan birine dönüştürüyordu.

Ne var ki nesneyi fırlatıp atmak bir intikam itkisini tatmin ediyor olabilirdi Freud’a göre. Çocuk annesine şöyle diyordu âdeta: “Pekâlâ, git bakalım! Sana ihtiyacım yok!” Gerçekten de, bir yıl sonra babası askere gittiğinde, Ernst bir oyuncakçı eline alıp “Cebeye git!” diye bağıarak atardı. Atmak ile bırakmak arasında bir fark yok mudur burada? Birçok çocuk bir şeyleri bırakmadan önce onları itip defeder. Sahici bir ayrılmanın mümkün olabilmesi için itmedeki öfkenin ya da başkaldırının sergilenmesi gerekiyordur âdeta.

Dilde bu ayrım korunur, zira ancak öfkemizi ya da bağılılığımızın yoğunluğunu aşmayı başardıktan sonra bir şeyi “bırakmak”tan bahsedebiliriz. Belki de yapmamız gerekenden çok daha az bırakışımız bu sürecin ne kadar zor olabildiğini göstermektedir. Bugünün kültüründe bize devamlı “yola devam etmemiz”in veya “boşvermemiz”in, sözün özü, bırakmamızın söylenmesi ironiktir. Ne var ki, daha hâkim olan türlü

türlü buyrukla, işyerinde anlamsız bir eğitim çalışmasından spor salonunda bir idmana, ne yapıyorsak ona daha da tutunmamız söyleniyor aynı zamanda.

Bugün iş başvurularında bir motivasyon mektubunun da sunulması gerekiyor. Bu mektupta, yapılması gereken ne iş varsa onları dizginsiz bir coşku ve enerjiyle halledeceğimizi anlatmamız beklenir. Bu bağlamda motivasyon, kişinin kendi ilgileriyle ilişkisinin kalıcı bir parçası olmaktan ziyade, istenildiği zaman açılıp kapatılabilecek bir şeye dönüşür. Bugün lise ve üniversite mezunlarının seçtikleri alanda iş bulması günden güne zorlaşıyor ve böylelikle motivasyon, çocukluktaki muhtemel kaynaklarıyla olan her türlü bağlantısını yitiriyor.

Frank Lloyd Wright bebekken ahşap bloklarla oynayıp sonra binalar inşa edebilmişti, ama bugün istihdam manzarasındaki bilinen değişimler yüzünden benzer bir güzergâhı izlemek baştan geçersiz kılınıyor genellikle. Öte yandan, işçi ya da işe başvuran kişinin yapmak istemediği iş için mutlak bir tutku sergilemesi gerekiyor. Reklamcılıkta ve marka çalışmasında vurgunun üründen –*dondurmamız leziz*– işçinin ürünle ilişkisine –*dondurma işine gönül verdik*– kaydığına dikkatinizi çekirim.

Bir satışıyla karşılaştığımızda, bize gülümser ve el-yapımı, elle karıştırılan, elle tatlandırılan ürünlerini bize coşkuyla anlatır ve birkaç hafta sonra, artık bir başka ürünü müthiş bir coşkuyla ballandıra ballandıra anlattığı başka bir şirkete geçtiğini öğreniriz. Bağlanma ve kayıp ritmimiz değil, bağlanma ve bağlanma ritmimiz vardır.

Hâl böyle olunca, modern yaşamda bizlerden zorla istenen neşe ve pozitifliğin tükenmişlik ve depresif hâllerle akamete

uğramasına şaşmamak gerek. Şöyle doğru düzgün “bırakmak” ya da kayıp hislerinin yeterince muhasebesini yapmak için zaman ve yer olmayınca, bu hisler bizi umulmadık biçimde sarsar ve bunların nereden kaynaklanmış olabileceğine dair çoğu kez bir fikrimiz bile olmaz.

Kaybı kaydetmede yaşanan bu zorluk başka bir zorluğa, yokluğun değil de varlığın muhasebesini yapma zorluğuna yansır. Freud “algı özdeşliği”nden bahsederken şunu kastetmişti: Eğer hayatlarımızın büyük kısmını kayıp nesneyi aramaya, ilk nesneyi, o mitik haz deneyimini yeniden bulmaya çalışmaya harcayacaksak, bu çaba arzu deneyiminin içine asla bütünüyle soğurulmayacaktır. Dışımızda bulunan bir şeyi yeniden bulmaya, ona yeniden ulaşmaya çabalarsak, ilk taleplerimizin karşılanması meselesiyle bağlantılı olarak bedensel gerginliğimizin bir kalıntısı, bizi ketleyen bir gerilim de olacaktır.

Hiçbir ebeveyn çocuklarına hüsrân ve acıyı kökünden söküp atacak karşılığı temin edemez ve hiçbir sihir algı özdeşliği sorununu çözemez. Yaşamın en başından itibaren, ihtiyacın tatmin edilmesi arayışı ile tatminin tekrar edilmesi ihtiyacı arasında sıkışıp kalırız. Bambaşka iki şeydir bunlar. Ve bu durum bedende bir kaşınmaya sebep olur. Tatmin sağlayacağını umduğumuz başka dış uyarımlar alarak bu iç huzursuzluğu yatıştırmaya uğraşırız. Freud’a göre bu uğraş, örneğin emmeye benzeyen bir tür bedensel “manipölasyon” şekline bürünecektir.

Gelgelelim –ki işin belki de en hayati yanı budur– bu ma-

nipülasyon asla kendi başına gerçekleşmeyecektir: Freud tam da emmeden bahsederken, kişinin bedeninin veya bir başkasının bedeninin başka kısımlarını “eşzamanlı olarak ritmik biçimde çekiştirmesi”ne göndermede bulunur. Burada, duyu-sal tatmin ellerin etkinliğiyle “birleşir”; içine girdiğimiz çalkantıyı hafifletmek için ağız kendi başına asla yeterli değildir âdetâ. Hattâ erotik yaşamı bile düşünebiliriz: Birini elleriyle de bir şey yapmadan öpen biri var mıdır? Freud’un gözlemlediği çekiştirme, sürtünme ve okşama burada neredeyse her zaman mevcuttur.

Bazı cinsel pratikler bu gerilim anlarını olabildiğince yoğunlaştırmak için tam da bu ilkedен istifade eder aslında. Eğer kişinin elleri bağlanmış ve onları kullanmaktan zorla alıkonulmuşsa, bunun sonucunda doğan baskı hissi başlı başına bir cinsel amaca dönüşebilir. Aynı zamanda, eller asla bütünüyle pasif değildir: Kendilerini ketleyen bağa karşı mücadele eder ve kıpırdarlar; ve bazı insanlar için, tüm bu tabiyet egzersizinin odak noktasına dönüşürler.

Ellerin bu etkinliği yalnızca ağızla değil, ister oral ister anal ister görsel ister işitsel olsun diğer tüm bedensel dürtülerimizle bağlantılıdır. Bedenin bir kısmının etrafında toplanan tatmin arayışının, ister bakalım ister bakılalım, ister konuşalım ister dinleyelim, ister ısıralım ister emelim, Freud’un tasvir ettiği el odaklı bir eşlikçisi daima olacaktır. Çözülemez bir sorun olarak dürtü gerilimi bedende, bedenlerimizin –ve ellerin– hiç durmadan defetmeye çalıştığı bir aşırılık, bir “çok fazla” olacağı anlamına gelir. Farklı tarihsel dönemlerde bedeni yoksun bırakmaya dönük bu çaba farklı şekillerde adlandırılmıştır: Hacamat yapılan dönemde pis kanı akıtma, tasfiye;

kentsel sağlık hizmetleri çağında, drenaj; meditasyon çağında, zihni boşaltma. Hani New Age hocaları bize bedenlerimizdeki toksinleri atmamız gerektiğini söylüyor ya, o çok eski sorunu dile getirmenin bir başka yoludur bu aslında: içimizde çok fazla şey olması sorunu.

Aynı sebeple, bedenden bir şey çıkarmayı vadeden tıbbi ve tinsel işlemler hep rağbet görmüştür. “Ruh sağlığı”nı yeniden kazanmak için bakteri barındıran dişleri sökmek ya da ortada herhangi bir enfeksiyon yokken safrakesesini ya da apandisit aldırarak, kendimizden kopuşun sahnelenmesidir. Ruh/cin kovmanın muazzam cazibesi, kısmen, aynı zevke, içimizden bir şey çıkarma zevkine karşılık vermesinden ileri gelir. Kötü ruh bedenden zorla çıkarıldığında hepimiz ferahlarız.

Spor salonuna gitmek de benzer bir rol oynayabilir, zira orada insanlar normalde kendilerini boğacak fiziksel gerginlik hissinden kurtulmak için saatlerce koşar ya da bisiklet sürer. Bu bağlamda dürtülerden bahsederken, saf eğlenceli bir faaliyetten ziyade bedenimizin belirli kısımlarının uyarılmak için duyduğu doymak bilmez iştahı kastediyorum. Bu uyarım sağlanmadığında, söz konusu şiddetli arzu huzursuzluk, gerilim ve dağınık bir aciliyet hissi olarak deneyimlenir: Birçok insan niçin spor salonuna gitme ihtiyaı duyduğunu açıklarken tam da bu terimleri kullanabilir.

İnsanlar bu bağlamda Kâse’den Yüzüke kadar uzanan bir yelpazede dururlar. Bir düzeyde, yaşamlarımız arzuyla, bir şeye ulaşmak için çabalamakla, yönelimle tanımlanır ki bunların hepsi, uzanan el imgesinde cisimleşir. Eski Kutsal Kâse hikâyesi tam da budur, tarifsiz mükâfatlar sunan tek bir emsalsiz nesneyi arama fikridir. Bu Kâse tasvir edilirken çoğu

kez ona uzanmaya çalışan bir el de tasvir edilir. Fakat başka bir düzeyde, zorlantılı bir biçimde, bir şeyi edinmeye değil de kendimizi ondan yoksun bırakmaya yöneliriz. Çağımızın en başarılı çocuk anlatısı olan *Yüzüklerin Efendisi*'nde, yapılması icap eden esas şey yüzüğe ulaşmak değil onu bırakmaktır.

Yahut, Kâseye, Yüzüğe ya da peşinden koştukları iksire ulaşmayı sahiden başaranların başına gelenleri düşünelim. *Indiana Jones* serisisinden *Karayip Korsanları* filmlerine kadar sayısız hikâyede, değerli nesneye dokunanların canına okunur; bedenleri kelimenin tam anlamıyla infilak eder, paramparça olur. Kurtuluşa giden tek yol, nesneden kurtulmaktan geçer. Bizi ötemizdeki bir şeye ulaşmaya sevk eden arzu ile içimizdeki bir tahriki hafifletmeye sevk eden dürtü arasındaki fark budur.

Arzu başlı başına bir başarıdır, çocuğun bir yaratımıdır. Arzu sayesinde, hedeflerimiz bedenimizin dışına ve ötesine yerleştirilir. Ne var ki dürtü daha aslidir ve Lacan'ın dediği gibi, arzuyu bir bakıma, dürtüye karşı her zaman pek de başarılı olmayan bir savunma olarak görebiliriz. "Daha fazla" (arzu) arayışı aynı zamanda "daha az" (dürtü) arayışıdır. Arzu asli dürtü deneyiminden doğuyorsa şayet, bu durum elin neden ikisiyle de böylesine bağlantılı olduğunu açıklayabilir belki: Bir arzu imgesi olarak el uzanmaya çalışır, ama bir dürtü organı olarak el marazi uyarılmalarla dolup taşar.

El teknolojisi dürtünün bu azgın rejimini meşrulaştırır. Parmaklarımız dokunur, tarar, kaydırırken, spor salonunda geçirdiğimiz zamanla ya da spor ya da egzersiz diye tanımlanan daha bariz bedensel pratiklerle sınırlı değildir. Bunu her yerde yapabiliriz ve pek çok kişi için bu "olanak" aslında

bir “zorunluluk”tur. Hatırlanacağı üzere, Pascal modern insanın bir odada bir şey yapmaksızın duramadığını söylemişti. Bunun sebebiyse enformasyonun veya dikkat dağınıklığının fazlalığından ziyade, bize nüfuz eden bu bedensel aşırılığın bir kısmını sarf etmeye dayanır.

1999 tarihli *Idle Hands* [Boş Duran Eller (Tehlikeli Eller)] filminde, kötü bir güç toplumun “en tembelleri” sayılan kişileri ele geçirir. Bu gücün insanları katletmesini önlemek için kendi elini bağlamak zorunda kalan başkahraman arkadaşından tavsiye istediğinde şöyle bir cevap alır: “Yapman gereken şey kendini meşgul tutmak... beladan uzak durmak. Boş duran eller şeytanın oyun sahasıdır.”

Bu son cümlede, gerek dinsel gerek seküler bağlamdaki köklü bir geleneğe, eli işlek tutmayınca doğabilecek tehlikelere yönelik uyarılara atıfta bulunulur. Kitab-ı Mukaddes'teki hikâyede, Âdem ile Havva yasak meyveyi yedikten sonra elleriyle çalışmaya mahkûm edilirler. Düşüş'ten önce çalışma hoş ve zahmetsiz idiyse, artık meşakkatli ve ıstırap vericiydi. Burada elleri işlek tutmak ve çalışmak aynı kefeye konur. Daha yakın zamana kadar, olur a huzursuzluk şeytanı boş zamanlarında içlerine girer diye, daha az imtiyazlıların düşük ücretle olabildiğince uzun süre işe koşulması gerektiği iddia ediliyordu.

Bu fikirler mülk sahibi elitlerin işine yarıyordu elbette. Bu minvaldeki fikirleri uzun uzadıya serdediyor ve dayattıkları o uzun çalışma saatleri ve olabildiğince düşük ücretleri meşrulaştırıyorlardı. Fakat aynı zamanda ve daha önceki yüzyıllar boyunca, boş duran eller hem bireye hem de toplumsal dü-

zene bir tehdit olarak görülüyordu. Ellerin meşgul tutulması gerekiyordu. Uyanık oldukları saatlerde keşişlerin ve rahibelerin bir meşgalesi olması gerekiyordu. Âdem'in kaderini ebedileştirmekten ziyade, hayatta kalmak için lazım olan zihin ve beden "düğümlenişi"ni sürdürmekti bunun sebebi.

Bedenin "uygarlaştırılması" denen şeyin tarihine dair esaslı bir külliyat var artık. Dinsel nasihatlerden 15. ve 16. yüzyılların adabımuâşeret kitaplarına kadar, insanlara bedenleriyle ne yapmaları ve ne yapmamaları, nasıl oturmaları, nasıl ayakta durmaları, nasıl yemek yemeleri, nasıl sohbet etmeleri ve ellerini nasıl kullanmaları gerektiği söylenmişti hep. Bu tür metinler yalnızca onlara erişebilecek kadar imtiyazlı olanlarca okunabiliyordu ama yine de bedeninin nasıl tasavvur edildiğine ve ondan neler beklendiğine ışık tuttukları söylenebilir.

Sosyolog Norbert Elias jestlerin ve bedensel davranışların saray çevresi tarafından gitgide nasıl şekillendirildiğini, bunun sonucunda doğan etkilerin kentsel ve kırsal kesimlerin diğer alanlarına yayıldığını betimlemiştir. Adabımuâşeret kitapları sümük ve salyanın ne kadar yaygın olduğunu gösterir, zira bu soğuk insanlar topluluğu elleriyle yemek yiyor, yiyeceklerini genellikle aynı tastan ve aynı büyük et parçasından alıyor, kendilerine uyanı koparıyor, kesmek için çakı kullanıyor, ağızlarını ve burunlarını kıyafetlerine siliyor, parmaklarını yalıyor, geçiriyor, yelleniyor, kaşınıyor, horulduyor ve tükürüyordu. Sırf bu tür faaliyetlerden sakınmaya dönük tembihlerin sıklığı bile onların varlığına işaret eder ve Elias 16. yüzyıl zarfında işlerin değişmeye başladığı kanısındadır.

Bu zaman boyunca, katı sosyal hiyerarşileri olan yeni bir

saray aristokrasisi oluşmuştu. Başkalarını incitmemek artık daha fazla vurgulanıyordu ve bedenın konumu değışmişti. İnsanlar bedensel işlevlerin ve bunların başkaları üzerindeki etkilerinin daha fazla bilincindeydi ve doğru davranış olarak kabul gören şeylere yönelik talep daha çok göze çarpmaya başlamıştı. Erasmus'un doğru davranış şekillerini ve bedenın nasıl terbiye edileceğini anlattığı *De civilitate*'si sahiden de, Kitab-ı Mukaddes'ten sonra, 16. yüzyılın farklı edisyonlarla en çok basılan kitabıydı. Beden artık gitgide bir düzenin içine oturtuluyordu. Gerçi Elias bu bağlamda bir sıfır derecesi olmadığını ve insan gruplarının daima beden pratiklerini biçimlendiren sembolik kodları olduğunu dikkatle vurgulamıştı. Ama fark sadece şuydu: 16. yüzyıldan itibaren işler belirli bir doğrultuda ilerlemeye başlamıştı.

Elias evin bir üretim birimi olmaktan gitgide çıkıp bir tüketim birimine dönüşmesinden bahsetmişti: Dokuma, eğirme ve kesip biçme gibi faaliyetler zaman içinde uzmanlara ve zanaatkârlara devredilecekti. Yeni bağımlılık zincirleri gelişiyor, bu da kişinin nasıl algılanacağı konusundaki dikkatin artması anlamına geliyordu. Bedenin makbul addedilen kullanımları da değışiyordu ve Elias kendilerine yönelik herhangi bir sağlık riski teşkil etmese de bir kişinin sesli şekilde veya elleriyle yemek yemesinin bizi tiksindirdiğine işaret etmişti. Hâlbuki örneğin bir kişinin kötü bir ışıktaki kitap okuması ya da gazdan zehirlenmesi –ki bu örneklerde insanın sağlığında oluşan kötü etkiler barizdir– çok farklı tepkiler doğurur.

Uygarlaşma sürecine dair birçok kitap yazmış olmasına karşın, İngilizce yazıp konuşan ana akım tarihçi ve yorumcuların Elias'a nadiren atıfta bulunması enteresandır doğru-

su. Ona bir göndermede bulunulduğunda da neredeyse hep küçümseyici laflar söylenir: Bu çalışma fazla geneldir, doğrultusu yanlış, dağınıktır, konusuna bol gelmektedir, biraz çılgıncadır. Elias'ın tarihsel verilerine ve hidrolik duygu modeline pekâlâ itiraz edebileceğimiz yerler vardır ama bu tavır onun ömrü boyunca resmetmeye çalıştığı uygarlaşma sürecinin ta kendisini tekinsizce aksettiriyor gibidir aslında. Tıpkı incelediği beden gibi, Elias'ın çalışmasının da zaptedilmesi, sınırlanması, düzeltilmesi, ona adabımuaşeret öğretilmesi gerekiyordur.

Çağdaş tıpta da aynı zapturapt ve tahdit dili bulunur. Gail Kern Paster, Rönesans dönemindeki fizyoloji teorilerinin bu “uygarlaşma süreci” geçişini yansıttığını iddia eder. Bedensel sıvıları taşıyan araçlara ve latif bir cevher olarak 'nefs'e dair betimlemelerde itkisellik ve kuvvet, yani hareketi ve hissi üreten enerji vurgulanır. Nasıl ki bedenin uzuvlarının düzgün bir dengeye gereksinimi varsa, içlerindeki ya da aralarındaki boşlukların da aynı gereksinimi vardır. Francis Bacon'ın bedendeki bir dizi “infilak” olarak ve Erasmus'un bedenin fiziksel itkiselliği olarak gördüğü şeyi uygarlaştırmak üzere içsel bir düzenleme sistemi iş başındadır burada.

Pek çok bakımdan, bedene ilişkin bu anlayışlarda bir geçirimlilik modelinden bir kapanım modeline geçiliyordu. Beden sıklıkla, geçirgen ve sulu bir kap olarak tasvir ediliyordu; bu bakışa göre, dışa açık kaldıkları hâlde, salgılar bu kapta dolanıp duruyordu. İç ısının düzenlenmesi, örneğin, kısmen

dış ısıya bağlıydı, tıpkı bedendeki nemin terleme ve boşaltma süreçleri aracılığıyla etraftaki havaya bağlı olması gibi. Kralın tabibinin 1615'te belirttiği gibi, bedenlerimiz "havaya açıktır, hava onların içinden mütemadiyen geçebilir." Paster'ın söylediği gibi, beden bir tür hareket eden sünger olarak deneyimleniyordu.

Salgı teorisinin miadı çoktan dolmuş gibi görünebilir, ama gerek tıpta gerekse tıbbın dışında hâlâ etkili bir şekilde karşımıza çıkar. Bugün kimyasal dengesizliğe ilişkin fikirlerde, bedendeki salgıların dengesine ilişkin Rönesans dönemindeki görüşler tekrarlanır. Gündelik hayatta "soğuğa yakalanmak"tan, bir duyguyla "dolmak"tan veya keyfimizin "yerinde" olmasından bahsederiz. Paster'ın işaret ettiği gibi, bu ifadeler salgı teorisinin doğrudan mirasıdır. Bu durum salgı teorisinin bir zamanlar hâkim olduğu ülkelerde insanların hava hakkında neden bu kadar sık konuştuğunu anlamamızı da kolaylaştırabilir: Bu tür sohbetleri başka insanlarla karşılaştığımızda mahcubiyet yaratabilen anları doldurmayı amaçlayan 'havadan sudan' muhabbetler olarak görmektense, bedenin iç durumunu anlamak ve tahmin etmek için elzem olduğu düşünülen bilgilerin aktarılması olarak kavrayabiliriz. Bugün bile, hava durumunun bize havanın yarın nasıl olacağını söylemekle kalmayıp, *post hoc*, havanın bugün aslında nasıl olduğunu da anlatmasını başka nasıl açıklayabiliriz ki.

17. yüzyılda salgı teorileri gözden düşünce, daha sonra ortaya çıkan yeni fizyolojiler bedenin iç dinamiklerini hava ve ısı gibi dış etmenlerden genellikle ayırmaya başlamıştı. Bedenin içi ile dışı belki daha da farklılaştırılmıştı. Tıptan felsefeye, doğa bilimlerinden şiire uzanan farklı kültür alan-

larında akademisyenler bu süreci irdilemişlerdir. Bu genellemeyi çok uca çekmek akıllıca olmaz. Ne var ki, bedenin geçirimliliği gözden hiç kaçırılmamış olduğu için, elleri bedenden uzak tutmaya ve parmakların bedenin deliklerine sokulmasını engellemeye dönük tembihlerin giderek arttığına şahit oluruz. Bir tarihçinin belirttiği gibi, elleri hem kendimize saklamamız hem de kendimizden uzak tutmamız gerekiyordu. Bir zamanlar parmakların ağza, burna ve kulaklara sokulması yaygın bir pratik gibi görünüyordu, ama artık bu durum hakir görülüyor ve tikslenme gibi yeni tepkilere sebebiyet veriyordu.

Adabımuaşereteki değişimler yeni iğrenme biçimleri doğuracaktır ve bir an itici gelen şey bir an sonra çekici gelebilir. Tiksinti bu tür simgesel süreçlerle düzenlenir elbette, ama psikolog Gordon Allport gibi biz de şu soruyu sorabiliriz: Nasıl oluyor da bir kişi kendi tükürüğünü yutarken ya da iğne batınca kanı emerken herhangi bir zorluk yaşamaz da, salya bir bardağın içinde sunulsa ya da iğne batmasından sızan kan bandajın içinden çıksa bunu yapamaz?

Ellerin idaresi adabımuaşeret kitaplarından ya da vaizlerden öğrenilen bir şeyden ibaret değildi elbette. Dolayısıyla farklı birçok kaynağa bakarak, ellerin nasıl kullanıldığını tahmin etmemiz gerekiyor. Resim, çizim ve heykel bize bazı ipuçları veriyor, ama oturan kişinin takındığı pozdan ve yaygın ikonografik gelenekten ellerin aslında nasıl hareket ettiğini ve neleri tuttuğunu ayırıp anlamak her zaman zor oluyor. Bu

bağlamda, edebiyat, kamusal ve hukuki belgeler, güncel moda ve mücevherat arşivleri bize kapı aralıyor.

Gelgelelim, tarihçilerin bulduğu malzemelerin çoğu konuyla doğrudan ilgili değildir, zira daha ziyade iletişim olarak el kullanımına odaklanır: el sıkışma, reverans yapma, kutsama ve daha genel olarak, jest dili. Bunlar başlı başına ilgimizi çeker, ama ellerin nasıl rahat durmayıp kupraştığını izah etmek bakımından pek bir şey sunmazlar. Gerçi, görmüş olduğumuz gibi, bazı ipuçları yok değildir. Ortaçağ'da, kilise ziyaretçilerinin ellerinin bir nizama sokulmasında sabit konumlar teşvik ediliyordu ve görsel kaynaklar ellerin göbeğin hemen altında kavuşturulduğuna ya da belde taşınan hançerin üstüne konulduğuna işaret ediyor. Elleri sıklıkla bu şekilde belin üzerinde gösteren tasvirler, belirli bir ölçülülüğü ima ediyor, başparmakların kemere kısıtılması da öyle.

Bu bağlamda kilise iyi bir başlangıç noktası, çünkü kilise bedeni ve ona dayatılan kuralları bir arada bulduğumuz bir yerdir. İlk ibadetlerde bolca fiziksel faaliyet söz konusuydu. Eller, kollar, bacaklar, gözler ve sesler işe koşuluyordu. Eller çoğu zaman göğe doğru kaldırılıyor veya gözlerin önünde kavuşturuluyordu. Bugünün evanjelizminin bazı formlarına benzer şekilde, inildeme ve iç çekme yaygındı. Fakat 15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, ibadet eden insanlar eller önde, avuçlar bitişik sofuca diz çökmeye başladılar. Muhtemelen Germenlerden gelen bir pratik olan bu yeni konfigürasyonun kökleri dinden ziyade feodal vassallık törenlerinde yatıyordu. Bir vassal, lordundan toprak bağışı aldığı anda, ellerini efendisinin elleri içinde kavuşturarak sadakat ve vefa yemini etmesi gerekiyordu.

Görüldüğü üzere, kilisede ilahi varlıkla kurulan ilişki imtiyazlı bir teknik olarak feodal tabiyetten devşirilmişti. Dua eden kişinin yalnızca iki eli vardı, ama bu eller görünmez başka iki el içinde zımnem kapsanıyor, bu görünmez eller onları hem kısıtlıyor hem de onlara kılavuzluk ediyordu. Yabancı el hastalığından mustarip kişinin sahip olduğunu iddia ettiği fazla elde olduğu gibi, onun da etkide bulunması için görünür veya “elle tutulur” olması gerekmiyordu. Dua âdeti yaygınlaştıkça, insanın Tanrı’ya tam bağımlılığını temsil etmeye başladı. Aslında bu durum Fransiskanların pratikleriyle de pekişmiş olabilir. Bilindiği üzere, Fransiskan rahipler komününde ekmeği ellerini kavuşturarak yukarıya kaldırır.

Bu bağımlılık aynı zamanda bir tür silahsızlandırmaydı elbette. Nasıl ki mahkûmlar teslim olmak için ellerini kaldırır ve ellerinde herhangi bir silah olmadığını gösterirlerse, kiliseye gidenler de ellerini kavuşturduklarında parmaklarını çıtlatmaz, oralarını buralarını kaşıyıp çekiştiremezlerdi. İslamdaki namaz ibadetinde de benzer bir buyruk söz konusudur: El hareketleri gayet biçimsel olarak düzenlenir, namazın bölümlerinden birinde eller sıkıca ve dümdüz yere konur ve böylelikle ellerin eylem alanı bilfiil hükümsüzleştirilmiş olur.

Bu bağlamda kilise ziyaretinde bedenın en tehlikeli parçalarının sadece eller değil aynı zamanda gözler olduğunu belirtebiliriz. Nasıl ki Davut Bat-şeva’yı seyrederek zina işlemişse, kilise müdavimleri de benzer şekilde yoldan çıkabilir. Gözleri şehvetle başkalarına doğrulmuşken bakışları nasıl ketlenebilir ki? Reformasyon döneminin sonuna gelindiğinde, en azından bir protokol vardı: Dua sırasında eller kavuşturuluyor, gözler kapatılıyordu. İslamda da gözlerin konumu sıkı kurallarla be-

lirlenmiştir: Gözler Mekke’de bulunan Kâbe’ye çevrilecektir. Demek ki kilise için hep bir sorun olmuş –ve hâlâ olmaya devam eden– şey pratikte değilse de ilkesel olarak çözülmüştü.

Ortaçağ sanatı ve edebiyatında insanların elleriyle belirli amaçlar doğrultusunda bir şeyler yaptıkları görülür, ama biza-tihi el teknolojisinin genişlemesi 16. yüzyılda karşımıza çıkar. Ellerin yakardığını, işaret ettiğini veya bir şey ifade etmeye çalıştığını görmek yerine, sırf bir şeyler tutan eller daha çok çıkar karşımıza. Yelpazelerden eldivenlere, koku keselerinden resimli madalyonlara kadar, ellerde birçok şey bulunur artık. Bunlar elbette toplumsal itibarı ifade eder ve kodlandırılmış anlamlarla yüklüdür, fakat aynı zamanda elleri işlek ve meşgul tutacak nesnelerin yükselişine de şahitlik ederler.

16. yüzyıldan itibaren portrelerde sıklıkla öne çıkan eldivenler, malzemelerine, renklerine, kesimlerine, süslenmelerine ve uzunluklarına katıştırılmış değerlerle bilgi aktarırlardı. Fakat bu yüzey özelliklerinin yanı sıra, eldivenlerin nasıl tutuldukları, nasıl giyildikleri, nasıl taşındıkları da mühimdi. Sosyal etkileşimlerde eldiven fazlasıyla öne çıkıyordu ve eldivenle kurulan ilişki pek çok açıdan 20. yüzyılda sigarayla kurulan ilişkiye benzer.

Bu açıdan yelpazeler de oldukça ilginçtir. Hem erkeklerden hem de kadınlardan rağbet gören yelpazeler ya elde taşıyor ya da bele veya kuşağa asılıyordu ve yakınlarda birileri olduğunda neredeyse devamlı kullanılıyorlardı: Kişinin elinde mutlaka bir yelpaze olmalıydı ve üzerlerinde devamlı yapılan ufak değişikliklerle yelpazeler mütemadiyen geliştiriliyordu. 17. yüzyılın ortalarında yelpazeler yaygınlaşmıştı. Üzerlerine yüzler, haritalar, mottolar, dinsel ya da politik sahneler basılı-

yor veya elle işleniyordu. 1710'a gelindiğinde, Londra'da 300 civarında yelpazeci bulunuyordu ve yüzyılın ortalarında bir yelpaze vergisi bile çıkarılmıştı.

Mendiller de elde taşınıyor ve devasa boyutlara ulaşabiliyordu. 16. ve 17. yüzyıla ilişkin belgeler, düşürülmüş mendiller, keza düşürülmüş yelpazeler ve eldivenler etrafında çok sayıda faaliyete işaret eder. Söz konusu belgelere bakıldığında görünen odur ki bu nesnelerin işlevlerinden biri tam da onları bedene ilıştirmek, sonra da bedenden ayırmaktır âdetâ. İlave niteliğindeki bu nesneler nezaket ifade eden hareketlere ve sosyal münasebetlere –özellikle karşı cinsler arasında– aracılık ediyordu: Bir eldiven üzerinde yorumda bulunulmayabilirdi, ama düştüğünde bir temas noktası işlevi görüyordu. Rivayete göre Walter Raleigh, Kraliçe Elizabeth'in üstü kirlenmesin diye pelerinini çamurlu zemine örtmüştü. İşte bu iradi eylemi daha genel bir pratik olarak, bırakma, düşürme pratiğinin bir parçası olarak kavramalıyız yine de.

Elde dolandırılıp yere bırakılan bu aksesuarların yanı sıra, bu süre zarfında ellerle yan yana gelen belki de en dikkat çekici nesne insan saçıydı. I. Elizabeth döneminde, insanlar günlerinin yarısını berberde geçirebiliyordu. Sakallar toparlanıyor, örülüyor, boyanıyor, kıvrılıyor, üzerlerine kokular sıkılıyor ve daha sonra, iki uçlu olacak şekilde kırpılıyordu. Sakala ve favorilere dokunmak, ta 20. yüzyıla kadar, elleri meşgul tutmanın en yaygın yollarından biriydi belki de. Öyle ki Dickens bıyıklar hakkında şunu yazabilmişti: "Onlar olmasa hayat boş olur."

Eldivenlerin ve yelpazelerin gördüğü raġbeti daha sonra enfiye ve enfiye kutuları görmüştü. Anlaşılan o ki, sahip olabilenler bunlara parmaklarıyla devamlı dokunup duruyordu. *The Tatler*'da hicvedilen bir nüktedan mahkemede kendisine sorulan soruları ancak enfiye çekerken cevaplayabiliyor ve "kâh kutusunu açarak, kâh kapatarak, sonra kapaktaki resme, ardından menteşedeki işçiliġe bakarak" sakinleşip toparlanıyordu. Mahkeme enfiye kutusuna el koyduğunda, "hemen dili tutulmuş ve kaskatı kesilmişti." Laurence Sterne'ün *Duygusal Bir Yolculuk*'unda Yorick bir rahibin ona boynuzdan yapılma bir enfiye kutusu vermesi üzerine şöyle der: "Bu kutuyu, tıpkı dinimin faydalı parçalarını koruyacağım gibi, zihnimin daha iyi bir şeye erişmesini sağlamak üzere koruyacağım."

Enfiye ve enfiye kutusu olmaksızın bir hayat fikri o kadar düşünülemez geliyordu ki Richard Steele *The Tatler*'da şöyle yazabilmişti: "Bir insan kendi akliselimiyle düşündüğünde enfiye çekmek ona ne kadar zavallıca ve bayaġı bir şey gibi gelirse gelsin, her ne kadar bu sefer beynime ve parmaklarıma hâkim olacağım derse desin..." El otomatik olarak, paltoya ya da yeleġe saklanmış enfiye kutusunu arardı. Nasıl ki bugün cep telefonlarımız var, eskiden de yelpazelerimiz, saçımız sakalımız, mendillerimiz ve enfiye kutularımız vardı – bir sonraki yüzyılınsa bastonu ve şemsiyesi vardı, bunların lazım olduğu söylenirdi bize, zira "İngilizler konuşurken el kol hareketleri yapmazlar ve dolayısıyla elleriyle yapacakları hiçbir şey yoktur."

El nesnelerinin bu görünürdeki dallanıp budaklanışına bakarak onu toplumsal yapıdaki diġer deġişimlerle bağlantılandırmak ayartıcı gelebilir. Pek çok farklı gelenekten ta-

rihçiler 1550 ila 1800 arasında insanların ilişkilerinde yeni etkileşimlerin doğduğunu; “özel hayat”ın kurulduğunu; kişinin dolaylımsız çevresinin dışına çıkarak süratle genişleyen kafeler, localar, salonlar ve cemiyetler ağında başkalarıyla buluştuğunu öne sürmüştür. Bu yeni mekânlar statüyü ve mertebeyi işaret edecek kişisel nesnelerin görünür olmasını gerektiriyordu. Elde tutulan teknolojik gereçlerin ticareti arttıkça, nesnelerin arzulanırlığı toplumun diğer alanlarına aktarılıyordu. Bir kafeye ya da kulübe hiç gidemeyecek insanlar yine de yelpazelerin ya da enfiye kutularının ucuz versiyonlarına erişebiliyor ya da artan ikinci el mal ticaretinden istifade edebiliyorlardı.

Büyüyen bu yeni teknoloji hem değer görüyor hem de alaya alınıyordu o sıralar. Herkes kendi eldiveni, enfiye kutusu, saati ya da cep defteriyle meşguldü. Söz konusu nesneye sahip olmanın yaydığı bilgininse yan etkenlerle inceliklendirilmesi gerekiyordu: Nasıl kullanıldığıyla, sahibinin ne kadar maharetli, hünerli, sakar veya bihaber olduğuyla. *The Spectator*’ın 1712 tarihli bir sayısında yayımlanan esprili bir reklamda, enfiye kutularının nasıl tutulacağına ve cepten “en havalı” şekilde nasıl çıkarılacağına, keza bir yabancıyla, arkadaşla ya da hanımla tütün paylaşmak için münasip olan farklı jestlere dair dersler sunuluyordu.

Daha yakın zamanlarda, enfiyenin yerini sigara aldıkça tüm bu özellikler apaçık ortaya çıktı ve sigara içmek, gerek kamusal gerekse özel hayatta, ellere neredeyse her daim yapacak bir şey sağlamış oldu. Pipo enfiyeden önce de vardı, yıllar boyunca onunla bir arada da var oldu. Eskiden düşük toplumsal mertebeleri işaret eden piponun çağrışımları 19. ve 20.

yüzyılın başlarında değışti. Hazır sarılmış sigaranın aksine, piponun beraberinde getirdiğı hazırlama işi ve takım taklavat daha fazla zaman alıyor, ama aynı zamanda elleri daha işlek tutuyordu.

Tıpkı yelpaze ya da eldiven gibi, sigara da elde tutulup çevrilebiliyor ve hem bir sosyal etkileşim hem de bir zaman aralığı belirleme aracı olarak işlev görebiliyordu. Yatıştırma işlevi de bir o kadar önemliydi: Nikotin uyarımı döngülerinin ötesinde, elde paketin ya da bir dal sigaranın olması birçok kişiye tuhaf bir kendine yeterlik hissi veriyordu. Dünya kestirilemez, ürkütücü ve adaletsiz bir yer olabilirdi, ama ihtiyacım olan şey, bu küçük nesne işte burada, ona sahip olmam herhangi birine bağılı değil. İlk yaşam durumumuzun çarpıcı şekilde tersine çevrilmesiyle, sigara içen kişi kendi erzağını beraberinde taşıyan kişiye dönüşmüştür.

Tarihsel olarak, tütünden gitgide arınan dünyamızda bizler sigaradan yüz çevirdikçe, başka bir şeyin onun yerini mucizevi bir şekilde aldığını fark etmek zor değildir: Neredeyse apansız ortaya çıkan cep telefonları, şimdilerde aynı sosyal ve bedensel uzamları işgal ediyor. Bundan birkaç yıl önce bir adam epey garip bir durumdan bahsetmişti: Flört ettiği kişi öpmek üzere ona doğru eğilirken sigara içmekteymiş. Öpüşme giderek tutkulu bir hâl almış ama yine de sigarayı söndürememiş ve sigarayı söndürmeme arzusu ile dudakların kavuşmasını söndürme arzusu arasında gidip gelirken kendisini ahlâksız hissetmiş. Bu ikili bağıllık ona sıkıntı vermişti besbelli, peki partner ya da sigaradan birini değil de partner ya da cep telefonundan birini seçtiğimiz bugün aynı durum ne kadar yaygın?

Öte yandan cebe ne demeli? Psikanalist J. C. Flügel 1930'da *Psychology of Clothes*'u [Kıyafetlerin Psikolojisi] yazdığında, paltosunda en az yirmi cep olduğunu belirtmişti. Daha önceki cepler eli içine alacak şekilde şekillendirilmemişti ve 18. yüzyılda, el genellikle yeğin içinde tutulur, diğer el ise bele dayanırdı. Kadınların geniş kravat cepleri, eteğin ya da önlüğün altında çift çift takılan keten bir şeritle bağlanmış keseleri vardı. Daha küçük ceplerse bunların yerini çok daha sonra, 19. yüzyılın sonlarında almaya başladı ve el çantası diye bilinen o meşhur dış cep ortaya çıktı.

Erkekler ceplerinde saat, not defteri, kâğıt, pipo ve tütün, anahtar, çakı, enfiye kutusu, mendil, kalem, kartvizit kabı, peçete, diş fırçası kabı, gözlük kılıfı ve envai küçük eşya taşıyordu. Kadınların kravat ceplerinde enfiye kutusu, makas, not defteri, cımbız, tarak, ayna, mendil, anahtar, dua kitapları ve başka tür ev nesneleri bulunabiliyordu. Cebin topolojisi onun hem vajina hem de rahim simgesi olarak yorumlanmasına davetiye çıkarmıştır çıkarmasına, ama cebi elleri kısıtlamanın bir aracı olarak görmek de dikkate değer olabilir. Erkek ya da kadın cebini bedensel uyarım kanalı olarak görmektense, cebin bunun tam tersi bir işlevi olduğu, yani elleri bedenden ve birbirlerinden uzakta tuttuğu düşünülebilir. Cep, ellere içinde duracağı bir yer sunar.

Ceplerin bu işlevi onları göremeyeceğimiz yerlerde daha da belirginleşir. Metroda, tren hareket halindeyken ellerimizi cebimize sokup durmak neredeyse imkânsızdır. Sosyolog Erving Goffman'ın gözlemlediği gibi, artık daha ilginç bir şey

oluyor: New York'un kalabalık metrolarında, kadınlar ayakta duran kişileri kendilerine yanaşmaya çalışmakla haklı bir şekilde suçlayabiliyor, hâl böyle olunca da erkekler ortadaki direklere iki elleriyle sıkıca yapışabiliyor ve herkes onların nerede durduğunu görebilsin diye ellerini direğin yukarısına koyuyorlar. Bu tuhaf ve rahatsız konum elleri temize çıkarıyor. Bu hamleyle şöyle deniyor âdetâ: "Ne olmuş olursa olsun, onu *benim ellerim* yapmadı." Metrodan indikten sonra eller, dışsal değil içsel kısıtlama aracı olan ceplere dönebiliyor artık.

Adam Smith çağdaşlarının pek kıymet verdiği "incik boncuk"tan şikâyet ederken, bu yeni mahfazada düpedüz beyhudelik görüyordu. "[İnsanların] tüm cepleri," diye yazmıştı, "tıka basa kolaylık sağladığı düşünülen ıvır zıvırla dolu"; ve "daha fazlasını taşımak için, yaşlıların kıyafetlerinde olmayan yeni cepler uyduruyorlar." Onun nazarında, bunların kıymeti "yükü taşımanın getirdiği yorgunluğa değmez"di, ama burada söz konusu olanın yorgunluk değil, yeni bir zorunluluktan ibaret olduğunu ıskalamıştı. Ellerin tutacak, tutunulacak, evrilip çevrilecek bir şeye ihtiyacı vardı. "Kolaylık sağladığı düşünülen ıvır zıvır" ve cep işte bu yüzden aynı anda peyda olmuştu.

18. yüzyıl boyunca insanlarla ceplerine koydukları şeylere bağlılıkları sebebiyle mütemadiyen alay edilmesi, iletişim ve malumat alıp vermeyi mümkün kılan araçlar olmaktan ziyade bedensel gerilimin kanalları ve araçları olarak cep telefonlarına bugün duyduğumuz bağımlılığı akla getiriyor ister istemez. "Kolaylık" ile cep bir karşılıklılık oluşturuyor gibi görünüyor ama cepteki el asla eldivenli el değildir. Elin daha fazlasına ihtiyacı vardır, işte bu yüzden de cebe konulan anah-

tarlar, kalemler, bozuk paralar ve şimdilerde cep telefonlarıyla oynanır durur.

Bu nesnelerin pek çoğunun işlevsel kullanımını yitirdiği ortadadır: Bozuk para hiç kullanılmadan cepte tutulabilir, kalemlerin gördüğü işlev de zaten günden güne cep telefonlarına devrediliyor. Yelpaze ve şemsiye için de aynı şey söylenebilir elbette. Yelpaze statüye işaret edebilir, üzerine laflanacak bir şey işlevi görebilir ve hattâ 17. ve 18. yüzyılda olduğu gibi arkadaşlarla ve sevgililerle yelpaze aracılığıyla işaretleşip haberleşmek mümkündür. Ama bu esasen tutulacak, elle evrilip çevrilecek, sosyal münasebetlerde araya konulacak bir şey olur yine.

Şemsiyeye dönecek olursak, yağmur yağdığında ona ihtiyaç duyarız ama vaktiyle ona yağmur yağmadığında da bir o kadar ihtiyaç duyardık.* Şemsiyeler geleneksel olarak çoğu kez kapalı tutulmazdı, 19. yüzyıl sonlarının ve 20. yüzyıl başlarının el teknolojisinin bir parçası işlevini görürlerdi. Neville Chamberlain 1938'in Eylül ayında Hitler'le barış antlaşmasına varmak için önce uçakla Münih'e, sonra trenle Berchtesgaden'a gittiğinde, ne uçakta, ne trende ne de seyahatinin diğer aşamalarında onu karşılayan arabalarda kullanmak zorunda olacağı aşikâr olsa da, yanında özenle katlanmış bir şemsiye taşımıştı hep.

Zaman içinde ele dair söylenenlerin izini sürdüğümüzde, yavaş ama mühim bir değişimi fark ederiz. 18. yüzyıl ve 19.

* "Şems"in Arapçada "güneş", şemsiyeninse düz anlamıyla "güneşlik" anlamına geldiği de hatırdâ tutulabilir (ç.n.).

yüzyılın başlarına ilişkin pek çok kaynakta ellerin kesinlikle meşgul tutulması gerektiği söyleniyordu, bunun amacı da tehlikeden, günahtan ve tembellikten uzak durmaktır. Isaac Watts'ın 1715'te kaleme aldığı meşhur şiirindeki sözleriyle:

Zahmet ya da maharet isteyen işlerde
Ben de meşgul olurum bir şeyler yaparak;
çünkü Şeytan yine bir yaramazlık bulur
aylak ellere yaptıracak.

Şimdi boşta durmak, yani aylaklık [*idleness*] yeni bir kavram olarak yaratılmış ve onu kötülükle ve bir yazarın ifadesiyle, “ruhun iş başında olmadığı ve bedeninin rehavette olduğu boşluklarda” beliriveren şehvetle bağlantılandıran bir dinî külliyat ortaya çıkmıştı. Çalışmanın ve meşgul olmanın anlamına dair gitgide daha çok kafa yorulduğu bir dönemde kurulan bu tür çağrışımlar şaşırtıcı değildi belki de. Protestan çalışma etiği denen şey zaman alan ve istikrarlı şekilde süren çalışmaya büyük önem atfediyordu; dolayısıyla bu etiğin hudutlarına girmeyen veya onu aşan her şeyin tespit edilip yasaklanması icap ediyordu. Kısacası, düşmanın adının konması gerekiyordu.

Tarihçiler çalışma zamanı ile boş zaman arasındaki ayrımın büyük ölçüde, daha düzenli çalışma saatlerinin tesis edilmesine kısmen yol açmış olan 1830'lar ve 40'lardaki Fabrika Yasası mevzuatına dayandığını öne sürmüştür. Boş zaman bir vakitler seçkinlerin ayrıcalığıyken, şimdi daha ortak bir kapsamı işaret etmeye başlamıştı. Hem hoş hem tehlikeli bir kapsamdı bu ve kişisel gelişimden sefahata kadar uzanan bir alanı içeriyordu. Bu dönemde “eller” tabirinin dallanıp budak-

lanarak işçileri işaret etmeye başlaması manidar bulunabilir. Eller çalışma sebebiyle meşgul tutulduğu için, işçi de bir çift ele indirgenebilir olmuştı. İşçinin bundan daha fazlasına dönüşmesi potansiyel bir tehlikeydi.

Fakat 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyıla geçtiğimizde, elleri meşgul tutmak tehlikeden kaçınmaktan ziyade başlı başına sağlık arayışıyla bağlantılı hâle gelir. Kırım Savaşı ve ardından Birinci Dünya Savaşı'ndan dönen askerlere örgü örüp nakış işlemeleri tavsiye ediliyordu, çünkü devamlı tekrara dayanan bir faaliyetin sınırları yatıştıracağı düşünülüyordu. Samuel Johnson *The Rambler*'da "tığlarıyla meşgul birkaç hanımı" görünce sevindiğini, çünkü böyle bir çalışmanın "onlara aylıklığı yalnız kaldıkları anlardan defetme imkânı vermek suretiyle, ruhun en tehlikeli avcılarına karşı bir emniyet" sağladığını belirtmişken, *Dorcas Magazine*'in 1888'deki bir sayısında "tığların sessiz ve hattâ o intizamlı hareketi sınırları yatıştırır, zihni sakinleştirir ve düşüncelerin serbestçe akmasını sağlar," denmişti.

Bu pratik, rehabilitasyon ve iyileşmenin bir yolu olarak ritmik ve çoğu zaman monoton etkinliklerin teşvik edildiği pek çok meşguliyet terapisine çok geçmeden dahil edilecekti. Vurgulanan şey zanaatın zamansal veçhesi değildi yalnızca; yaratılan nesnenin duygusal ve manevi anlamının da gitgide altı çiziliyordu. Yüzlerce insanın tekrara dayalı, zihinleri uyuşturan işler yaparken betimlendiği fabrika çalışması imgelelerinin popülerleşmesiyle meşguliyet terapisinin yayılmasının çakışması ilginçtir. Birçokları için çalışmayı insana yaraşır olmaktan çıkaran etkenler şimdi olumlu ve içsel açıdan sağaltıcı şeyler olarak görülmeye başlamıştı âdeta.

Derslerde ara olduğunda öğrencilere bazen örgü örmele-ri tavsiye ediliyordu ve 20. yüzyılın başlarında doktorlar çe-likten tığların çıkardığı tık tık sesinin hipnotik bir etkiyle si-nirleri uyuşturmasına methiyeler düzebiliyordu. Örgü örmek “sakinleştirici”ydi ve “sinirleri yumuşatıyor”du. Örgü ören bir oğlan 1918’de şöyle yazmıştı: “Zamanında sınıfımızda oturup mürekkep hokkalarıyla oynayarak onları düşüren, kalemlerini sıraya vuran, cetvelleriyle orayı burayı kurcalayan veya biri ezber yaparken silgi parçalarını size fırlatan oğlanlar şimdi örgüyle o kadar meşgul ki asla huzursuzlanmıyor ya da yaramazlık etmi-yorlar.” Örgü örmek, ören kişi için her türden kişisel anlam ve öneme bürünebiliyor, muhtelif kültürel çağrışımlar edinebili-yordu. Kimi dönemlerde cinsiyet farkı kurmak için başvuru olan örgü işi, konuşma ve sessizlikle, çalışkanlık ve yoksullukla, sa-vaşla, geridönüşümle ve hayırseverlikle ilişkilendirilebiliyordu.

Örgü pratiklerine dair anlatılanları okuduğumuzda, onun başka bir dizi faaliyetle bağlantılandırıldığını çarpıcı biçimde görürüz: Örgü örmek ve konuşmak, örgü örmek ve seyret-mek, örgü örmek ve dinlemek – bu durumlarda elleri meşgul tutmak öyle ya da böyle mecburidir âdetâ. Bugün bile, mi-safirler birileriyle buluşacakları bir yere giderken örgülerini beraberlerinde getirebilirler ve 19. yüzyıla ilişkin pek çok kay-nakta bunun sosyal münasebet açısından bir gereklilik olduğu açıkça belirtilir. *Idle Hands* filminde, kahramanımız içine ruh girmiş elini meşgul tutma tavsiyesi aldıktan sonra, onu uyuş-turucu müptelası arkadaşları arasında bir kanepede oturur ve örgü örerken görürüz.

Her ne kadar vurgu tehlikeden sağlığa kaymış olsa da, örgü örmek bir el teknolojisi olarak kendi yerini hâlâ korumakta ve

dolayısıyla bir savunma olarak hâlâ kıymet görmektedir. Örgü örmek, yapmak, yaratmak, paylaşmak, katılmak demektir, evet, ama aynı zamanda savuşturmak, tıkmak, kontrol altında tutmak ve belki de esasen, menetmek demektir. “Annem, parmaklarımı ağızımdan uzat tutacak bir şey bulmak için bir tuhafiyeciye sürüklemişti beni,” demişti hayatı boyunca örgü ören bir kişi. Bu pratiğin elleri “yemekten veya sigaradan uzak tutmak” için benimsenebileceği gayet iyi bilinir. Yahut, başka bir deyişle, ellerin bedene dönmesini engellemek için.

Arkadaşlarım ve tanıdıklarım bu kitabı hazırladığım sırada ne üzerinde çalıştığımı sorduklarında, bunun el hakkında bir deneme olacağı yönündeki cevabım karşısında neredeyse hep şu yanıtı aldım: “Ha! Mastürbasyon hakkında bir kitap yani!” Bu yönde o kadar çok çağrışım kurulmuştu ki bu konuya en azından bir bölüm ayırmamak saçma olacaktı artık. Gerçi başta, Bruno Bettelheim hakkındaki o meşhur kısa hikâyeden bahsetmeyi planlıyordum sadece. Kalabalık salona ders anlatan Bettelheim kadın bir öğrencinin örgü ördüğünü fark etmiş ve sınıfa onun bu el faaliyetinin mastürbasyonun bir ikamesi olduğunu söylemişti. Öğrenci ise, “Dr. Bettelheim,” demişti, “örgü örerken örgü örüyorum; mastürbasyon yaparken mastürbasyon yapıyorum.”

Son birkaç yüzyıl zarfında elleri boşta bırakmaktan kaçınmaya yönelik tembihlerin mastürbasyona karşı bir yasak olarak yorumlanabileceğinde haklılık payı vardır. Bazı yerlerde bu bağlantı açıkça kurulur ve okula giden oğlanlara cinsel organlarını uyarmanın diye ellerini ceplerine sokmaları yasaklanır. Tarihçi Thomas Laqueur'e göre, mastürbasyon aslında ancak 18. yüzyılın başlarından itibaren büyük bir meseleye dönüşmüş; ölüme, hastalığa ve körlüğe yol açabilecek bir günah olarak algılanmaya başlamıştı. Ondan evvel, kimi zaman, tehlikeli addedildiği yerler olabiliyordu, ama daha

sonrasında edineceği muazzam ahlâki onay katiyen söz konusu değildi.

20. yüzyılın başlarında pediatriye psikanalizin etkisinin artmasıyla birlikte, mastürbasyon bu çağrışımların çoğunu kaybedecekti ama 1940'lar ve 50'lerde bile, bedenlerine dokunmasınlar diye çocukların elleri ipe bağlanabiliyor veya alüminyumdan yapılma tek parmaklı eldivenlere sıkıştırılabiliyordu. Bu eylemin şiddeti Soljenitsin'in *İlk Çember*'inde gözler önüne serilir. Soljenitsin burada mahkûmların ellerini bedenlerinden uzakta tutarak uyumak zorunda bırakılmalarını anlatır: "Bu şeytani bir kuraldı. Uyurken ellerinizi saklamak, onları bedeninize yaslamak, insanın doğal, köklü ve fark edilmeyen bir alışkanlığıdır."

Bu bağlamda, mastürbasyonun bürünebileceği farklı biçimleri birbirinden ayırmakta fayda var. Cinsel organların uyarılmasından önce çeşitli türden bedene dokunma biçimleri gelir ve bu tür faaliyetlerin bulunduğu yer bambaşka olabilir. Bir parça deriyi dişlemek veya saç koparmak, genital mastürbasyona çoğu kez eşlik eden değersizlik ya da çaresizlik hissini doğurmayabilir. Keza, bebeklerin günün her ânı bezle durduğu çağımızda, gelişmiş dünyada büyüyen kaç çocuk elleriyle cinsel organlarına ulaşmayı becerebiliyor? Cinsel organların ve bu organların neler yapabileceğinin keşfi sonra gelebilir ve bu keşifle birlikte ortaya çıkan sarsıcı gerçekler neredeyse her çocuğa musallat olacaktır.

Mastürbasyon yaygın ama yanlış bir şekilde, hazza giden bir yol olarak da anlaşılır. Hoş bir duygu üretmek için cinsel organlar uyarılır. Bu doğru olabilir, ama pek çok örnekte epey farklı bir şey buluruz. Küçük bir kızın annesi kızını külodunu

labiasına girecek kadar çektiği için azarladığında, yıllar sonra, bunu yapmaktaki amacın “bir duygu üretmek değil bir duygudan kurtulmak” olduğu yorumunda bulunmuştu. Genital mastürbasyonla kısa süreliğine oluşan haz hisleri daha güçlü ve karşı konulmaz bedensel tahrik ve endişelere karşı bir engel olarak işlev görebilir. Ne de olsa insanlar sırf uyarıldıklarında değil, endişeli olduklarında mastürbasyon yaparlar ve uyarılmanın kendisi sıklıkla kayıp ve acı deneyimlerinin ardından ortaya çıkar.

1930’larda, bebek beslenmesi hakkında yaptıkları ilk çalışmalarda Yale’daki araştırmacılar erkek bebeklerin bu süreçte sıklıkla ereksiyon yaşadıklarını görünce şaşırmışlardı. Ama onları daha çok şaşırtan şeyse bu ereksiyonların asla doygunluk ya da meme ucuyla oynama gibi haz anlarında yaşanmamasıydı. Penis ancak beslenme ertelendiğinde, zorlaştığında veya kesintiye uğradığında şişiyordu. Uyarılmanın fiziksel işaretleri tatmin ya da doyum anlarında değil, bu gibi hüsrان anlarında belirliyordu.

Modern dünyada internetin en çok porno izlemek için kullanıldığı gayet iyi bilinir. Fakat pornonun bu cazibesini önceleyen şey asla kayıtsızlık değildir. Analiz çalışmalarında, bir hastanın neden tam da o anlarda porno izlediğinin ayrıntılarını irdelediğimizde, her zaman başta moralinin biraz düştüğünü, işyerinde bir çatışma yaşadığını, bilinçten uzakta tutulabilen bir üzüntüye kapıldığını buluruz. Buna olanak tanıyan şeyin internet olması tesadüfi değildir, zira baştaki kaygıya vesile olan şey çoğu zaman internetin ta kendisidir. Durmaksızın e-postalar aldığınızda, devamlı başka insanların taleplerine açık olduğunuzda, pornografi bir kopma yöntemi,

internet kullanımının meydana getirdiği bunalıt ve baskı hislerini yatıştırmanın bir yolu olarak görülebilir.

Bu anlamda mastürbasyon bir çıkış kapısı, bir kaçış mekanizmasıdır ve analjezik niteliği her türlü fiziksel ya da zihinsel huzursuzluğu savuşturmak için kullanılabilir. Cinsellik deneyimi idare edilemez ve bunalıtıcı olduğunda, cinsel organların uyarımı bu deneyimi bir yerde toplayıp zaptetmeye çalışmanın bir yoluna dönüşebilir. Psikanalist Karin Stephen bundan yıllar önce, cinselliğe karşı mücadele edebilecek kadar güçlü tek kuvvetin cinselliğin ta kendisi olduğuna işaret etmiş, vazgeçme tekniklerinin bizatihi cinselleşebileceğini ima etmişti. Ama vazgeçmemenin de bu işlevi olabilir. Bir başka hastanın sözleriyle, “Cinsel duygulardan kurtulmak için mastürbasyon yapıyorum.”

Bebeklik daima ellerin bedene dokunmasını, onu kaşımalarını, bedeninin çeşitli yerlerine sürtünmesini içerirken, cinsel organlara geçiş öyle pürüzsüz bir süreç olmaz. Yeni bir saha bulma meselesi değildir bu, çünkü cinsel organların ve onların nasıl işlediğinin keşfedilmesi gerekir. Boşalma ve orgazm sarsıcı ölçüde travmatik olaylardır ve kültürümüzün bütün aygıtları bunları bir çerçeve içine yerleştirip kodlamaya çalışmak üzere vardır.

Birkaç yıl önce, çoğunluğu psikanalistlerden oluşan bir internet tartışma grubunda ilk dönem cinsel uyarılma deneyiminin en iyi şekilde nasıl normalleştirilebileceği tartışılmıştı. Eve dönüp de çocuğunuzu mastürbasyon yaparken bulduğun-

nuzda, travmatik bir artçıl etki olmaması için o an ne demeniz gerektiği sorulmuştu. Çocuk yaptığı şey hakkında nasıl iyi hissettirilebilirdi? Tekrar tekrar öne sürüldüğü üzere, çocuklara bunun gayet normal olduğu ve herkesin bunu yaptığı söylenirse meselenin özü bütünüyle gözden kaçırılır: Ne de olsa, çocuk mastürbasyon yapmıyordu sadece, annesi veya babası da onu mastürbasyon yaparken görmüştü aynı zamanda. Onlara bu öznelarası boyutu hatırlatmak için devreye giren yazar Hanif Kureishi sorulması gereken esas soruyu ortaya koymuştu: Eğer çocuğunuz eve gelip de sizin mastürbasyon yaptığınızı görürse, kendinizi daha az travmatize olmuş hissetmek için ona ne demelisiniz?

Cinsel uyanışın etkisi, elbette, doğası gereği travmatiktir ve bunun aksini iddia etmek abestir. Hiçbir şey çocuğu bu yeni hislere ve bedendeki büyümelere hazırlayamaz ve her çocuğun kafasında bu deneyimlerin muhasebesini yapıp anlamlandırması için türlü türlü yollar bulması gerekecektir. Bazıları için, bu süreç cinsel organlardan uzaklaşma hareketini beraberinde getirecektir ki hâl böyle olduğunda, bedenin diğer kısımları birdenbire çocuğun odak noktasına dönüşür.

Pek çok oğlanın gün gelip uyandıklarında “büyük elleri” olacağı gibi garip bir düşüncesi vardır. Bunun komiklik potansiyeli barizdir ve Terentius’un oyunlarının Ortaçağ’daki sahnelemelerinde rol alan aktörlerin devasa ellerinden Leonardo’nun kakımlı kadın resmine ve Parmigianino’nun otoportresine (burada, oturan kişi, sanatçının kendi sanatsal elini büyük gösterir) kadar uzanan tarihsel bir geçmişi vardır.

* Argoda “büyük eller” erkeğin cinsel organının büyüklüğünü ima eder (ç.n.).

Travma burada hafifletilir, zira beden bir parçasının geceleyin büyümesi fikri penisten ele göç eder.

Ne var ki el, genital başkalaşım ile bağlantılı tüm o şeffaf olmayışı ve sarsıntıyı muhafaza edebilir. *Kurt Adam Londra'da* filminin en çok sevilen dönüşüm sahnelerinden birinde, genç başkahraman eli kendi gözleri önünde büyürken acıyla çılgılık atar. *Örümcek Adam* serisinde, ergen Peter Parker yapışkan bir madde salgılayan eline hem hayretle hem de korkuyla bakar. Bu hikâyede bedensel değişim ve bir ergenin bununla nasıl başa çıkabileceği konu edilir. Pek çok süper kahraman anlatısı da, genellikle "güçler" diye tabir edilen bedendeki yeni hislerin muhasebesini yapmaya çalışma meselesi etrafında döner.

Erkekler büyük ellerle uyanma hayali kurabilirken, kızlarsa bazen, genişlemiş bir ele sahip olmayı değil de öyle bir elin içinde taşınmayı hayal edebilirler. Bu imge belirli bir sıklıkla gündüz düşlerinde ve kültürde ortaya çıkar. Mesela, Fay Wray'ın ya da Naomi Watts'ın King Kong'un avucunda taşındığını ve böylece güvenliğe kavuştuğunu hatırlayabiliriz. Devasa eller onları hem tutsak kılar hem de tehlikeden korur. Kadınların fantezi yaşamının başka alanlarında da gördüğümüz bir örtüşmedir bu. Söz konusu motif canavarı uysallaştırabilen klasik kadın figürüyle bağlantılıdır: Herkes o canavarı öldürmek veya zaptetmek ister ama canavarın iyi bir kalbi olduğunu ve ancak kışkırtıldığında bir tehdit teşkil ettiğini bilen tek kişi de odur.

Kadın figür ile canavar arasında paylaşılan bu sözü edilmeyen bilgi Ödipal bir aşk olarak anlaşılabilir: Kız çocuk babayı bütünüyle anlayabilecek ve onun görünürdeki iktidarının arkasında zayıflık ve eksiklikten başka hiçbir şey olmadığını

fark edebilecek tek kişidir. Fakat başka bir düzeyde, bu yaratığın devasılığı babanın değil kadın figürün kendi cinselliğinin enkarnasyonudur belki de. Oğlanlar bedenlerindeki fiziksel değişimlerden huzursuz olabilirler, oysaki kendi erotik hislerinin karşısında dehşete düşebilen kızlara kıyasla onlarda arzuyu deneyimleme korkusu çok daha nadirdir. King Kong'un eli kocaman olabilir, çünkü tam da hazır nicelleştirmeyi aşan bu uyarımın bir imgesidir.

Başka çocuklar için, cinsel organlardan uzaklaşmaktan ziyade onlarla doğrudan ilişkilene söz konusudur ki bu da onlara aileden belirli bir biçimde ayrılma olanağı tanır, zira bu yeni faaliyet etrafında mahrem bir mekân kurulmaktadır artık. Çocuk kendi başına gitgide daha çok vakit geçirebilir ve ev içi mahremiyete dair yeni standartlar yerleştirir. Kapılar kilitlenir, "İçeri Girmeyin" levhaları asılır ve kendi başına geçirilen zaman savunulur.

Mastürbasyonun tarihini konu alan kitabında Thomas Laqueur, eylemin 18. yüzyılda böyle tehlike arz eder hâle gelmesine şaşırır. Sessizce okumayı mümkün kılmak için inşa edilmiş yeni özel mekânlar ile bedensel uyarımın artık teşkil etmeye başladığı tehdit arasında bir bağlantı görür. Bu dönemde mastürbasyon pratiğine ilişkin metinler ve çizimlerde, tekinsiz bir sıklıkla, basılı kâğıdın varlığına işaret eder: Kitap ya kişinin elindedir ya da yanı başındadır. Dolayısıyla, özel mekânın yaratılması ve mastürbasyon "tehlikesi"nin ortak bir tarihsel kökü olabilir.

İlk dönem mastürbasyon davranışına dair incelemelerde bunu yankılayan bir tespitte bulunulmuştur. Eleanor Galenson, Herman Roiphe ve René Spitz gibi araştırmacılar, bek-

lenenin aksine, mastürbasyon pratiğinin anneyle kaynaşma davranışıyla değil de tam aksiyle bağlantılı olduğunu bulmuşlardı: Çocuklar genital mastürbasyon yapmaya başladığı anda, bağımlılıklarından daha kolay kurtulabiliyor gibi görünüyordular. Mastürbasyon ve özerklik birbirine zıt değil, birbiriyle ilişkiliydi. Keyif alınan şey çocuğun kendisi değildi, keyif alan kişi çocuğun ta kendisiydi ve anne babasının haz nesnesi olmaya alternatifler bulmaktaydı.

Aynı esnada, bedensel hisleri işlemenin bir yolu olarak yeni yaratıcı yetiler ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, gizli bir mekân veya in, yetişkinlerin içine girmesi yasak olan bir yer veya birdenbire saklı bir hazine yığını bulma fikrini içeren tüm oyunları düşünebiliriz. Uyuyan Güzel'in, on altıncı doğumgününün arifesinde kalenin derinlerinde saklı, eğlenceli bir küçük oda bulduğunu okuduğumuzda, bunu onun kendi gizli odasına yapılan bir gönderme olarak ve kirmene dokunduğunda akan kanı himen veya âdet kanaması olarak yorumlamazsak, iffet taslayan bir görüşe yönelmiş oluruz.

İşte bundan dolayıdır ki pek çok peri masalında, bir girişin ya da çıkışın olduğunun bilinmediği yerde bir giriş ya da çıkışla karşılaşırız. Alaaddin'in mağarasının girişi apansız zuhur eder ve Ali Baba'nın mağarasının girişindeki kaya "açıl susam açıl" formülü tekrarlanana kadar hareket etmez. Daha yakın zamanlarda, *Hobbit*'te, Bilbo ve arkadaşları bir kayanın yüzünü inceler ama hiçbir şey bulamazlar, ta ki bir ışık oyunu kapının ana hatlarının keşfedilmesini sağlayana kadar. O kapının ötesinde, hayalini kurdukları altın yatmaktadır.

Oğlanların gizli bir hazine bulma arayışı (ki pek çok yetişkin de ellerinde metal dedektörlerle bu arayışı devam et-

tirmektedir) hem babanın kıskançlıkla muhafaza ettiği anne altınını hem de ilk boşalmayla birlikte gerçekleştiren “altın” fıskırmasını akla getirir. Nasıl olur da böyle bir hazine gözlerinin önünde saklı durmuştur ki! *Matrix* ya da *Terminator* serileri gibi pek çok aksiyon filminde başkahraman gizli bir yerde otomatik silah zulası bulduğunda, ergenler de yetişkinler de çoğu kez sevinçle bağırır.

Definenin tesadüfen keşfedilmesi, Selma Fraiberg’in belirttiği gibi, tam da ilk orgazm yaşandığında genellikle olan şeydir. Öylece oluverir ve bu tesadüfi, olumsal özellik birçok peri masalında görülür. Alaaddin lambasını ovar ve ona tüm dileklerini bahşedecek cin sihirli bir biçimde zuhur eder. Tesadüfi bir ovmanın işte böyle büyük etkileri olur ve cinin her zaman küçük lambanın içinden kabarıp büyürken resmedildiğini söyleyebiliriz.

Bu masallardaki gizli kapılar, odalar ve oyuklar bedenin coğrafyalarıdır ve çocuğun araştırmalarını, keşiflerini ortaya koyarlar. Bunlardan açığa çıkan büyü tehlikeli biçimde iyidir ve kahramanlar çoğu kez, aldıkları keyfin bedelini ödemek durumunda kalır. Fraiberg eski halk ve peri masallarında bu büyü'nün ellerin kullanılmasıyla açığa çıkarıldığını, oysaki sonraki hikâyelerde bunun bir şifre çözme hareketiyle gerçekleştiğini belirtir. *Define Adası*’nda olduğu gibi, bir haritanın, ya da *Büyük Hazine*’de olduğu gibi, bir kodun yorumlanması gerekir. Her iki durumda da, metnin şifresi çözülür çözülmez bir şeyin saklı olduğu yer ortaya çıkacaktır. Tenten hikâyeleri

büsbütün böyle araçlarla doludur ve daima, şifresi çözülmesi gereken bir kod ya da harita vardır.

Peki niye vardır bu şifre çözme motifi? Bir ödüle ulaşmak için neden bir kodun kırılması gerekir? Sahi, bunun bedensel deneyimle bir ilişkisi var mıdır? Bu bağlamda, annesiyle evlenmeden önce Sfenks'in bilmecesini cevaplamak zorunda olan Oidipos'un hikâyesini hatırlayabiliriz. Demek ki mükâfat gibi görünebilecek şeyin öncesinde bir muamma vardır.

Bu haritaları, kodları ve bilmeceleri anlamamanın bir yolu onlara anlamlandırılması gereken göstergeler olarak bakmaktan geçer. Travmatik cinsellikle olan ilişkimizde elimizde asla doğru simgesel gereçler olmaz ve dolayısıyla bir çıkmaza girdiğimizde bir kodu kırmamız, bir anlam bulmamız icap eder. Hem bir bedensel hissin varlığı hem de anlam yokluğu söz konusudur. Şifreler ve şifrelemeler yoluyla, simgeselleştirme sorununun kendisini simgeselleştirmekteyizdir.

Bu hikâyelerin çoğunda, kahramana yardım edecek biri vardır neyse ki. Maceraları ne kadar zorlu olursa olsun, onlara büyü bir nesne verecek, çoğu zaman ihtiyar bir figür olan, bir hayır sahibiyle karşılaşacaklardır hep. Bu bağlamda, çantasını, kılıcını ve büyü pelerini Hesperidler'den alan Perseus'u ve daha yakın zamanlarda, James Bond filmlerinin her birinde 007'ye hayat kurtaran yeni bir araç sağlamak üzere sahneye çıkan Q'yu düşünebiliriz.

İster eski zamanlarda ister modern dönemde olsun, permasalları iki farklı ilmiği iç içe geçirir. Öncelikle, beden meselesi ve onun gizemleri. İkincisi, aileyle Ödipal ilişkiler. Bu hikâyelerdeki coğrafya ve büyü beden hakkındadır; armağan verme, rekabet ve mat etme dinamikleriyse aile içindeki çal-

kantı ve arzu dramasını içine alır. Q'nun bir örneği olduğu hayır sahibi kişi, aracılık sunan dış aktördür; ama bu anlatının pek çok versiyonunda, Perseus için olduğu gibi, silahların ve marifetli küçük araçların zorla veya hileyle alınması gerektiğini kaydedebiliriz.

Nasıl ki anneyi tatmin etmek ve gelecek için silahlanmak amacıyla çocuğun babanın sahip olduğu bir şeyi alması gerekiyorsa, Fraiberg'in gördüğü gibi, bu masallarda da oğlandan daha büyük güçleri olan biri vardır daima. Çocuğun silahları, James Bond'da olduğu gibi ister ona bahşedilmiş veya Perseus'ta olduğu gibi isterse zorla edinilmiş olsun, her zaman bir güç aktarımı, devri vardır. Alaaddin ve Ali Baba zenginliklerine ulaşmak için bir başkasının sırrını çalarlar. Ve Alaaddin'in dediği gibi, bu zenginliklerin tek bir amacı vardır: anneyi mutlu etmek.

Margaret Schlauch ve Marina Warner gibi akademisyenler, bu masalların asli enest motiflerini bastıran revizyonlarının ve yeniden yazımlarının izini sürmüştür. Örneğin Külkedisi öyküsü köklü bir anlatı geleneğinin parçasıdır. Bu anlatılarda, can çekişen eşi kocasından yalnızca kendisi kadar hoş olan bir kadınla evlenmesini ister. Bir noktada, adam bu kişinin kendi kızı olduğunu fark eder ve ısrarla evlenme talebinde bulunur. Eneste dayalı bu birlikten ancak kızın kendi ellerini kesip babasına göndermesiyle kaçınılır.

Bu hikâyelerde kralın yalnızca kraliçe kadar hoş biriyle evlenmesi gerekliliği, müstakbel eşin kraliçenin yüzüğü parma-

ğına uyacak veya kıyafetleri üzerine oturacak bir kişi olması talebine de bürünür. Kral, kızı büyüyene dek böyle bir kişi bulamaz ve sonra aşk, ihlal ivmesini kazanmaya başlar. Kız çocuğu, babanın değil de annenin olduğunu belirtmemiz gereken bu buyruğu reddedince, ellerini feda eder.

İtalyan öyküsü *La Madre Oliva*'da, can çekişen kraliçe kızına hayır işlerine devam etmesini öğütler. Bir gün kral onu görür ve "Kızım, ben âşığım," diye haykırır. "Kime âşık oldun baba?" diye sorar kızı. "Senin güzel ellerine," diye yanıtlar babası. Bunu duyar duymaz kızı ellerini keser ve onları altın bir tasın içinde babasına yollar. Ortaçağ romansı *El Victorial*'de, baba ile kızı birlikte yas tutarken, babası ona annesine çok benzediğini, o yüzden hep yanı başında olmazsa öleceğini söyler. Sonrasında aşkı alevlenir ve onunla evlenmek ister. Onun ellerini öper, ama kız güvenilir bir hizmetçiye onları kesmesini emreder. Alman *Herzog Herpin* öyküsünde kız çocuk ellerini kestikten sonra şöyle der: "Annemin eli de ayağı da vardı, ama benim hiç yok."

Bu motif muhtelif şekillerde anlaşılmıştır: Kızın kendisini ni annesinden farklılaşmak ve dolayısıyla buyruğa artık tabi olmamak için sakatlaması olarak veya düpedüz kendisini evliliğe uygun olmayan bir hâle getirme yöntemi olarak. Hermione Thompson bunun tam da faillik boyutunun reddini de işaret edebileceğini belirtir. Ellerin cisimleştirdiği şey buysa onları kesip koparmak şunu gösterir: Faillik tam da kızın ebeveyn buyruklarının hapishanesinde kaybettiği şeydir. Bu hikâyelerin çoğunda baba kızının ellerinin ne kadar güzel olduğunu vurgular, dolayısıyla kızın bu hareketini babanın arzusunun bir tür psikanalitik yorumu olarak da okuyabiliriz:

“Bu kadar çok sevdiğin şey buyusa, al senin olsun.” Babasına onun arzusunun kendisinin bütününe değil, sadece bedeninin bir parçasına yönelik olduğunu gösteriyordur âdeta.

Ne de olsa, en başta kız artık olmayan annenin ardında bıraktığı boşlukta durur, dolayısıyla bu jest babanın “onda ondan daha fazla olan” bir şeyi sevdiği mesajını geri yollar. Annenin önceliği Külkedisi öyküsünün yakın dönemdeki versiyonlarının farkına vardığı bir özelliktir. En son çekilen Disney filminde, ölmeden evvel annesinin Külkedisi’ne ninni söylediğini görürüz. Ardından, filmin sonlarında, prens ayağı papuca uyacak kızı bulmaya çalışır. Pabuç kimsenin ayağına oturmadığı ve “o” bulunamadığı için tüm ümitler yitmiş gibidir. Sonra kulenin tepesinden şarkı söyleyen birinin sesini duyar. Bu elbette Külkedisi’dir ama kendisi ile kaybettiği annesi arasında akustik bağ işlevi görmüş ninniye söylemektedir.

Bu ayrıntı Külkedisi ile prens arasındaki aşkın Külkedisi ile annesi arasındaki aşk üzerinde yükseldiğini gösterir, züppe biri olan babası arasındaki aşk üzerinde değil. Aynı şekilde, Uyuyan Güzel öyküsünün yeniden anlatıldığı Disney yapımı *Malefiz*’de benzer bir kayma söz konusudur. Belalı cadının kızın çocukluğuna dahil olduğunu görürüz ve Aurora uzun uykusuna daldıktan sonra, onu prensin değil Malefiz’in öpücüğü uyandırır. Her iki versiyonda da annenin önceliği yeniden hâkim kılınır.

Külkedisi öyküsünde, pabuç onun cinsiyetinin temsili olarak yorumlanmıştır. Prens arayışı çerçevesinde doğan bariz sonuçları ortaya koyan bir porno filmi de çekilmiştir. Ama burada daha ziyade asıl anlatının izini buluyoruzdur belki de,

zira Külkedisi'nin baloda ardında bıraktığı pabuç kızın babası için bıraktığı elin yerini alır. Bu hikâyede yeniden anlatıldıkça, evliliğın reddi tam da evliliğın koşullarına dönüşür ve en-sest motifi arada kaybolur.

Bu anlamda, bırakılmış pabuç peri masallarındaki karakterlerin düşmanlarını geciktirmek için arkalarında bıraktıkları diğ r tüm nesneler gibidir. Bu ister bir tarak ister bilezik isterse bir diş olsun, kovalayan kimseyi baştan çıkarmak ya da onun merakını uyandırmak için değil, yavaşlatmak, kadın kahramana kaçması için gereken o çok kıymetli fazla dakikaları sağlamak için atılır.

Pabucun, bir nesnenin kasten kaybedildiğı ve sonra bulunduğ , yani o nesneden uzaklaşıldığı ve sonra ona yaklaşıldığı birçok ocuk oyununun da ilkelerinden biri olması ilginçtir. İp atlamayı ve hattâ, daha önce ele aldığımız "Fort/Da" oyununu düşünebiliriz. Bir şey bedenden ayrılır ve sonra dönüp yerini bulur. Kesilen eller hik yelerinde böyle olmuyor gibidir, ama baştaki durumu, yani babanın ölmüş anneye duyduğ  aşkı fark ettiğimiz anda, kızın babaya yolladığı ellerin, bir düzeyde, aynı zamanda annenin elleri olup olmadığını sorgulayabiliriz.

Kendi bedenlerimizin başkalarının bedenlerince nasıl kolonileştirilebildiğini görmüştük. Çocuklar kendilerini sarsarlar çünkü sarsılmışlardır, kendilerini okşarlar çünkü okşanmışlardır. Oto-erotik faaliyetler kişinin kendine gömüldüğü haz edimleri gibi görünebilir, ama bir o kadar da zalimlik ve inti-

kam temrinleri olabilirler, zira burada kişinin kendi bedenine bir başkasının bedeniymiş gibi davranılmaktadır.

Eleanor Galenson'ın anlattığına göre, on sekiz aylık bir kız çocuğu hüsrân duygusu yaşadığı ufak meseleler üzerine veya görünürde hiçbir sebep yokken annesinin elini sertçe ısırılmış. Sonra annesi kızın elini alıp onun ağzına yerleştirmiş. Ona şöyle demek istiyormuş âdetâ: “Beni ısırma, kendini ısır” ve “Beni ısırduğında öyle kızıyorum ki seni ısırma istiyorum.” Üç hafta içinde ısırma saldırıları sona ermiş. Ondan sonra, öfkeleniğinde, kendi elini ısırma ve bir süre sonra da, kendi saçını çekmeye başlamış.

Mastürbasyon bir hınç aracı olabilir. Mesela bir kadın hasta kendisine dokunurken düşüncelerini yalnızca annesine olan nefretine odakladığını anlatmıştı. Bir adamsa mastürbasyon yaptıktan sonraki hislerini şu sözlerle tarif etmişti: “Birini öldürmüş olmak gibi bir şey.” Bu sözler mastürbasyon yaptıktan sonra sıkça doğan kendini suçlama hâline ışık tutabilir. Örneğin, “Ölmeliyim,” diye tekrarlıyordu bir başka hasta. Görüldüğü üzere, bu anlarda kişi en yoğun değersizlik, alçalma ve yıkılmışlık hislerine gark olabilir.

Freud fiziksel bir arayış olarak mastürbasyon ile ona eşlik eden ve onu çoğu kez mümkün kılan düşlemler arasındaki farkı vurgulamıştı. Mastürbasyonun ardından ortaya çıkabilen suçluluk ve değersizlik hissinin düşlemler ve onların gizli, enestle ilişkili içeriğiyle bağlantılı olduğunu öne sürmüştü. Hastalarından biri zihninde Birleşik Krallık bayrağını canlandırarak boşalmayı erteliyor ve sonrasında ümitsizliğe ve kedere kapılıyordu. Bu tuhaf pratiğe kafa yordukça zamanla anlaşıldı ki bu durumun nedeni annesi kendi seks deneyimini anlatırken ona

kulak misafiri olmuş olmasıydı: “Yani,” demişti vaktiyle annesi, “şöyle bir uzanmak ve İngiltere’yi düşünmek yetiyor.”

Bir ebeveyn ile cinsel faaliyet arasında bilinçli bir bağ kur-
maktan kaçınmak için sıkı bir sansür gerekir ve bu da düşlemi
kurulan cinsel senaryoda bütün bir figürün gölgede bırakıl-
masını içerebilir. Benim hastamın gözünde, Britanya bayrağı
her türlü kanlı canlı beden imgesinin yerini alıyordu. Freud’un
gözlemlediği gibi, pek çok vakada, bir kız onun cinsel organı-
na dokunan bir baba figürünü kafasında canlandırmak yerine,
sadece ve sadece bir el imgesini hayal edebilir.

Michael Balint sırf bir yabancının elini düşünerek mas-
türbasyon yapan bir hasta vakasını konu almıştı. Bu hastanın
kendisi senaryoda hiç rol almıyor, tamamen edilgin kalıyordu,
sırrının keşfedilmemesi için böyle yapmak zorundaydı. Balint
pek çok insanın yeni bir dönem başlatmak fikriyle mastür-
basyonu bırakacakları bir tarih belirlediklerini, ama sonra bu
kararlılıklarının ertelemeye döndüğünü belirtir. Hastaların-
dan bir diğeri, içinde cinsel birleşme, mastürbasyon ve uyku-
da boşalma için işaretlerin bulunduğu özel bir alfabeyle bir
günlük yazmıştı. Bugün biyografi yazarlarının kişilere özgü
bu tür sözlükçelerle hep karşılaştığını ekleyebiliriz.

Tüm o yeni bir sayfa açma fikrinin kökeni mastürbasyo-
nun ötesine geçme mücadelesinde yatıyordur belki de Balint
bu edimden uzaklaşmak için başvuru pek çok pratiği sayıp
döker. Başta, eller bastırılabilir ve onların yerini ayak sallama,
yüzüstü yuvarlanma, kasıkları sıkma, çömelme veya bacak ba-
cak üstüne atma alır. Cepte bozukluklar veya anahtarlar şın-
gırdatılır, kalemler çiğnenir, tırnaklar yenir, burun karıştırılır,
dudak ve ağızla çeşitli şekillerde oynanır.

Kimi vakalarda bu tür faaliyetler genital mastürbasyondan uzaklaşmanın bir yolu olabilir, ama Balint bunları üst üste yığmada acelecilik etmişti belki de. Onlara daha sonra atfedilen anlam başta ortada olmayabilirdi pekâlâ. Bir oğlan sonuçlarını umursamadan burnunu karıştırabilir ve ardından, genital mastürbasyona başladıktan sonra, burnunu karıştırırken görüldüğünde keskin bir utanç duyabilir. Eylem teknik açıdan aynıdır, ama ona yeni bir anlam eklenmiştir.

Eller hakkındaki her tartışmada mastürbasyondan öğrendiklerimiz göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü mastürbasyon insanın dokunma hissiyle ilgili olarak ortaya atılan büyük iddiaların çoğunu şüpheyi düşürür. Yansıtıcı kapasitesi olarak görülen özelliğinden ötürü felsefeciler eli neredeyse ulvi bir mertebeye yükseltmiştir. Dokunduğumuzda, aynı zamanda bir nesneyi hisseder ve elimizin hissettiğini hissederiz. Ellerde yoğun bir biçimde toplaşan reseptörler bunu teşvik eder ve hissettiğimizi hissettikçe, bilhassa el ele değdiğinde yeni bir bilinç katmanına girmiş gibi oluruz.

Peki kaç insan ellerinin cinsel organlarını hissettiğini hissedebilir? Bir incelemede, mastürbasyon sırasında “elin duyuşal olarak silinmesi”nden ve elin kendi hislerini yok etme eğiliminden bahsedilmişti. Burada aslında insanın duyuşal deneyiminin paradigmatik örneği olarak tartışılabilir bir şeyi görürüz. Tükenme [extinction] terimi bugün nörolojide beyin hasarının ardından yaşanan duyuşal kurumayı tanımlamak için kullanılmaktadır esasen, ama 1940’lar ve 50’ler-

de araştırmacılar bunun nörolojik açıdan hem hasar görmüş hem de görmemiş kişilerde mevcut olduğunu bulmuştu.

Duyumsamayı konu alan pek çok geleneksel inceleme bir uyarının bedenın çeşitli kısımlarına tatbik edilip sonra ortaya çıkan neticelerin kaydedilmesiyle başlamıştı, ama Morris Bender ve meslektaşları iki ya da üç uyarı ile çalışmış, böylelikle bir kişiye aynı anda birden fazla yerinden dokunulmuş, o kişi dürtölüp çimdiklenmişti. Örneğın yüze bir uyarı, ele ise bir başka uyarı yaklaştırılmış ve aynı anda yaklaştırılan uyarıların birbirlerini kamufle edip olumsuzladığı anlaşılmıştı. Kasıklara, buruna, yüze, memeye, penise, ayağı, kalçaya ve kulağı yaklaştırılan uyarıları kıyaslayan Bender, bedenın ez tepki veren kısmının aslında el olduğunu bulmuştu. Yetişkin deneklerin yarısından fazlası ele yaklaştırılan herhangi bir uyarıyı tescil edememişti ve bu oran çocuklar için daha da fazlaydı. Bir uyarının yaklaştırılacağı söylendiğinde bile bu değışmiyordu. Tüm kısımlar arasında yüzün en baskın bölge olduğu ortaya çıkmıştı.

Beyni hasar görmüş hastalarla yapılan deneyler kontrol gruplarıyla karşılaştırdığında ulaşılan sonuçlar, tükenmenin her iki grupta da mevcut olduğunu göstermişti. Bender, sinir sistemini belirgin patikalarla bağlanmış gayet belirgin merkezlerin ve kavşakların bir mozaiğı olarak gören popüler teoriyi çürüten bir şey olarak görmüştu bunu. Bender'ın deneyleri sinyallerin birbirlerini devamlı etkilediğı, duyuşal algılamayı bastırdığı, olumsuzladığı veya yeniden yönlendirdiğı bir sisteme işaret etmişti. Beyin hasarına uğramış kişilerde yalnızca tükenmeyi görebiliriz, ama Bender'a göre bu durum her duyuşal süreçte mevcuttu.

İşler burada el için iyi gitmez, ama bu incelemelerde uyarıların devreye soktuğu acı dengesi hem mastürbasyon meselesini hem de eldeki tükenme meselesini aydınlatır. Hastanın belirttiği gibi, hislerden kurtulmak için hisler kullanılmaktadır. Yankesiciler tam da bu mantığa başvurur: Hedef aldıkları kişiyi iterek onun bedeninin bir tarafını uyarırlar, aynı anda diğer tarafı uyarıp cüzdanı veya başka değerli eşyaları çekip kaçarlar. El söz konusu olduğunda, onun duyarlılığını çeşitlendirmek duyumsamaları başka bir yere odaklamaya ya da kimi zaman onlara odaklanmaya yarayabilir.

The Ipcress File [Ani Tehlike] filminde casus Harry Palmer'ın beynini yıkamak isteyenler onu bir sandalyeye bağlayıp bunaltıcı ses ve görüntü yağmuruna tutar. Palmer'ın duyu alanları savunmasızdır, ta ki elinin içinde gizli duran küçük bir çiviye etine bastırmayı başarana kadar. Gözleri görebildiklerini hâlâ görüyor, kulakları işitebildiklerini hâlâ işitiyordur, ama elinde odaklanmış olan acı ona başka bir yerde olma imkânı vermektedir. Onu kurtaran şey bu eşzamanlı uyarıdır, yani kendi kendine meydana getirdiği bu küçücük acı noktası.

Çocukların “scratch” [karalamak, çizmek, tırmalamak; (anlam genişlemesiyle) kaşımak] ve “itch” [kaşımak] fiillerini birçok kez karıştırmasında benzer bir şey görmüyor muyuz? Derimizdeki reseptörler açısından, kaşıntı ve tırmalarcasına ovma farklı patikaları içeren bambaşka şeylerdir. Tırmalarcasına ovunca bir kaşıntıdan kurtulacağımızı temin eden sağlam bir fizyolojik gerekçe de yoktur. Fakat buna rağmen insanlar tırmalar gibi ovmayı ve yaptıkları bu şeye kaşıma adını vermeyi bırakmaz. Palmer'ın stratejisinde olduğu gibi

burada da aynı ilke iş başında değil midir? Casus için seslerin ve görüntülerin sebep olduğu acıya kıyasla, çivinin yol açtığı acı farklı bir duyu alanında bulunurken, burada her iki uyaran beden yüzeyinin aynı kısmında birbirine yaklaşır. Bir süreliğine biri diğerini olumsuzlar.

Kaşıdıktan sonra biraz rahatlama hissedebiliriz, ama başka türden kendi kendini uyarmalarda olduğu gibi, pişmanlık ve başarısızlık hissi de yaşanabilir. Eller, bir kez daha, yapması gereken şeyler yapmaktadır.

İnsan elini konu alan devasa literatürde, araçlar meselesi hep gündeme gelir. Bu yazılıp çizilenlere göre, araç kullanımı bizi –araç kullanabilen ama genellikle onları biriktiremeyen veya paylaşamayan– diğer hayvanlardan ayırdığı gibi, evrimsel başarı yolunda beyni ileriye de götürmüştür. Ağaçlardan sallanmayı bıraktığımızda, eller artık bir şeyler yapabilmek için serbest hâle gelmişti ve bu durum, Darwin'e göre, yeni bir ustalığı mümkün kılacaktı. Bu değişimlere önayak olan şey beynin kendisi değildi; geridönüslü olarak beyni etkileyen şey bu değişimlerin kendileriydi. Stephen Jay Gould'un belirttiği gibi, daha büyük ve daha iyi kafatasları arayan paleontologlar yanlış yere bakıyorlardı: Asıl bakmaları gereken yer ellerdi.

İnsanlar ayakları üzerine dikilince eller devinim için kullanılmaktan kurtulmuş ve bu sayede, birçok şeyi eşi benzeri görülmedik şekillerde evirip çevirmeye başlamıştı. Bu dönüşüm önemlidir önemli olmasına, ama bu savı biraz daha geliştirmek gerekir: Araçları bir tür evrimsel kuvvetin itmesiyle elin değişmesini sağlayan şeyler olarak görmek yerine, araçların devreye girişini elleri meşgul tutmanın, bedendeki aşırılığı bir zemine oturtup odaklamanın bir yolu olarak anlayabiliriz. Araçları türlü türlü şeyler yapmak için icat ettik elbette, ama aynı zamanda esasen, ellere yapacak bir şey sağlamak için icat ettik.

2001: *Bir Uzay Macerası*'nın başındaki meşhur sahnede, şempanzeler araç kullanmayı ilk kez keşfedince, ellerine aldıkları kemiği hemen bir başka şempanzeyi öldürmek için kullanır. Tarif ettiğimiz aşırılık cinsellikle bağlantıdır, ama aynı zamanda şiddet meselesiyle iç içe geçer. Bu bağlamda, elin kendisini bir araç olarak düşünürsek, bu ölümcül boyutun asla çok uzaklarda olmadığını da hatırlayabiliriz. Cömertçe veren veya minnettarlıkla alan el, aynı zamanda vurabilen, tokatlayabilen ve yumruklayabilen eldir. Sopa ve taş gibi temel silahlar ellerin gücünü arttırıp genişletir. Elaine Scarry'nin fevkalade kitabı *The Body in Pain*'de belirttiği gibi, popüler kültürde araç ve silah çoğu kez birbirinden ayrılmaz hâle getirilir. Bir yüze vuran el ile hamura vuran el temelde aynı eldir, tıpkı ineğe saplanan bıçak ile eti kesen bıçağın esasen aynı olması gibi.

Sıkılmış bir yumruk hem bir araç hem de silahtır. Scarry, insanın kendi elleriyle yaptığı ilk şeyin çekiç değil de bir kâse olduğu öğrenilirse, bunun yapılan ilk şeyin bir araç olduğu gerçeğini değiştirmeyeceğini, zira kâseyi yapmak için elin önce bir araca, yani şekil veren bir gerece dönüştürülmesi gerektiğini belirtir. Araç ile silahı sonrasında ayıran şey, üzerine düştükleri yüzeydir sadece. Eğer bu yüzey hissedebilen bir yüzeyse, ortada bir silah var demektir; bunun tersi geçerliyse de bir araç. Scarry'nin işaret ettiği gibi, Tevrat'ta İshak'ın başının üzerinde bıçağı tutan el sonra bir keçiye yöneldiğinde büyük bir ilerlemeye şahit oluruz, ama keçinin yerine bir tah-ta parçası koyana kadar ortada yine de bir silah vardır. Şimdi amaç yaralamaktan ziyade yaratmaktır. Bıçak silah olmaktan çıkmış, araca dönüşmüştür.

Ne var ki temsil sorunu bu ayrımı karmaşıklarlaştırır. Geştalt terapisinde ebeveynine duyduğu öfkeyi bir yastığa vurarak ifade etmeye teşvik edilen hastanın yumruklarını (yumruklarına hedef olan dokuma yüzeyin hissetme kapasitesi olmasa da) silah değil de araç olarak kullandığı pek söylenemez. Önemli olan şey yastığın neyi temsil ettiğidir. Bir o kadar önemlisi de, yumruklanmanın neyi temsil ettiğidir. Başka bir örnek verelim: Asabı bozulmuş bir işçi evine döner ve boş bir şişeyi sinirle savurarak çöpe atar. Bunu yapan el araç mıdır yoksa silah mı? Niyet meselesi bu bağlamda işimize yaramaz, çünkü eylemin araçsal olduğunu izah etmekle yetinir: Şişeyi çöpe atmak istemiştir, nokta.

Sopa ve taşın elle bağlantısı sürüyor olabilir, ama yay, ok, ateşli silah gibi daha sonra üretilen silahlar araç ile silah arasındaki ayrımı daha az muğlak hâle getirmiyor ve bu sayede elin rolü değişmiyor mudur? Okçuluk el ile gözün koordinasyonuna dayanır ve daha önce tartıştığımız görsel kavrayışı akla getirir. Okçuluğa has olan parmakları açıp bırakma eylemi, vazgeçme meselesiyle, yani bir şeyden kopabilme yeteneğiyle de bağlantılıdır belki de. Gelgelelim, işin paradoksal yanı şudur ki bizi ele yeniden en çok yaklaştıran şey ateşli silahtır.

Ergenler ve genç erkekler *Taksi Şoförü*’ndeki meşhur “Bana mı diyosun?” repliğini söylerken ellerinin bir tabanca gibi şekil aldığı kolayca görülebilir. “Firearm” [ateşli silah] tabiri “arm” [kol] kelimesini içerir ve namludaki parmak işaret eden ve suçlayan parmağın aynısıdır. Bu çağrışım silah kullanımını

kolaylaştırabilir. Silah ele benzetilirse, öldürmek daha kolaylaşabilir. Şiddeti dert eden hiç kimse bugün dünyanın en çok rağbet gören bilgisayar oyunlarının çoğunda başka insanların yok edildiğini, ekrandaki bir simgenin düşmana işaret etmek ya da dokunmak için hareket ettirildiğini göz ardı edemez.

Fransa'da 2015'te iki silahlı adamın mizah dergisi *Charlie Hebdo*'nun ofisini basıp on iki kişiyi katletmesinden sonraki haftalarda, hastalarımın çoğu üzölmüş ve sarsılmış hâlde bu olaylardan bahsetmişti. Fakat açık ara en sıkça verilen tepki olayları zihinde yeniden canlandırmaktı. Bir bilgisayar oyunu konsoluyla yönlendirircesine, silah hiç durmadan bir o kişiye bir bu kişiye doğrultuluyordu. Saldırının lojistiğiyle büyülenmişti insanlar: Bu kadar kısa sürede bu kadar çok insan nasıl vurulabilmişti? Tetikçiler silahlarını nasıl çevirmişlerdi? Öncesinde, vuracakları kişileri kafalarında bir sıraya mı oturtmuşlardı?

Tüm bu düşlemlerde, kurbanların değil tetikçilerin gözünden bakılıyordu. Olay tetikçilerin bakış açısıyla yeniden canlandırılıyordu, tıpkı bir bilgisayar oyununda bir o yana bir bu yana olabildiğince süratle hareket ederek çok kısıtlı sürede birden fazla hedefi vurmanız gerektiğinde olduğu gibi. Bu düşlemlerin kedere kapılıp sarsılan insanların kendileri tarafından tasvir edildiğine dikkatinizi çekerim ve bu durum bana *Schindler'in Listesi*'nin benzer tepkiler doğurmuş olmasını hatırlatmıştı. Bu film çıktığında insanları afallatan şey toplama kampı kurbanlarının hâlipürmelalinden ziyade kamp komutanının gözetleme kulesinden onları gelişigüzelce taramasıydı. O sıralar hastalarımın çoğu kamp komutanının bu dehşetengiz şiddet pratiğinden keyif almasıyla özdeşleşmişti.

Charlie düşlemlerinde olduğu gibi, silahla tarama eylemi kafalarda hissizce yeniden canlandırılıyordu. Bir duygu kabarması, herhangi bir pişmanlık, kurbanlar için acıma duygusu söz konusu değildi; serinkanlı bir tavırla, hedef alınan kişiler muntazaman yok ediliyordu. Bilgisayar oyunları aynı ilkeye dayanır ve çağımızın en çok göklere çıkarılan erkek kahramanları herhangi bir acı veya vicdan azabı yaşamadan düşmanların kökünü kazıyabilenlerdir. Amaç, olabildiğince kısa sürede olabildiğince çok insanı öldürmektir. Her gün birkaç saat boyunca bilgisayar oyunu oynayan milyonlarca insanın hedefinin bu olduğunu belirtmekte fayda var. Her ne kadar bugünün kültürü duygusal dışavuruma önem verse de, duyguları gözler önüne sermemek aslında çok daha kuvvetli bir tatmin kaynağı olabilir.

Toplu taşıma araçlarında seyahat eden herkes hep bir fırsat çıksa da öfkeyle patlasam diye bekleyen birileri olduğunu bilir. Çok yakın oturur veya durursanız, çantanız onlarınkine sürtünürse, bir sürü küfüre ve hattâ fiziksel şiddete maruz kalabilirsiniz. Silahla tarama vakaları son derece nadir olabilir, ama tuhaftır ki silah kullanımı varlığını sürdürmektedir. Harmony Korine'nin *Bahar Tatili* filmi 2012'de vizyona girdiğinde, bir hasta, film yapımcısının onun gündelik deneyimini anlamış olması karşısında duyduğu şaşkınlıktan bahsetmişti. Filmin müzikleri, ekrandaki olaylardan bağımsız olarak, bir tabancanın kapalı namlu yeniden doldurma mekanizmasının sesiyle kesilir. Caddede yürürken, süpermarkette alışveriş yaparken, trenle seyahat ederken hastamın kafasında işte bu şarkı çalıyordu: Tabanca devamlı yeniden dolduruluyor ve kimi zaman, etrafındaki insanları vurmayı da düşünüyordu.

Anlaşılan o ki gün içinde pek çok insan kafasında benzer sesleri duyuyor: Bir nevi tabanca sesi, odak ise atış yerine merminin yüklenmesi. Şiddet dışsallaştırılmaz; bilakis, kişiye özel oditoryumla sınırlanır. Başkalarıyla yakınlığın tehlikelerine işaret edencesine, bir kamusal mekâna girildiği anda sesler yoğunlaşır. Bir başka hastanın dediği gibi: “O an yalnızca iki seçeneğim var: Ya kendimi savunacağım ya da saldıracağım.”

Toplumun şiddet potansiyeline dayandığına şüphe yok. Gerek insan çatışmalarının tarihi gerekse hayal edilen gelecek ütopyaları bunu açıkça ortaya koyuyor. Geleceği konu edinen neredeyse her bilimkurgu anlatısı korkunç bir sırrın üzerinde yükselen bir “ideal” dünyayı resmeder: İstenmeyen yurttaşlar yenir, öldürülür, geridönüşüme sokulur, ıskartaya çıkarılır; hatıralar ve duygular silinir ya da değiştirilir. Hep aynı yapı söz konusudur: Mükemmellik ya da mutluluk, iradi veya gayriiradi bir fedakârlıkla, yahut kayıpla mümkün kılınır.

Kimi zaman bu sır ihtiyarlarca muhafaza edilir, kimi zamansa grubun tamamı onu bilir ama hakkında konuşmaz. Her hâlükârda, olan bitenin, toplumsal düzenin hep bir “öteki taraf”ı vardır ve zevahiri kurtarmanın bedeli ağırdır. Bu hikâyelerdeki başkahramanlar çoğu kez şu seçeneklerle karşı karşıya kalır: Ya yaşamın olduğu gibi akmasının önüne geçmeyecekler ya da kendilerine ve başkalarına büyük bir risk teşkil etse de yaşamı kesintiye uğratacaklardır. *Açlık Oyunları*’ndan *Dehşet Kapani*’na, *Arınma Gecesi*’nden *Ölüm Pateni*’ne, huzur, tek bir müşterek şiddet eylemiyle sağlanır.

Bilimkurgu alanının ötesinde, bugün –romantik komedi gibi türler haricinde– yetişkinlerce izlenen neredeyse her filmin şu sorunun etrafında dönmesi kayda değerdir: Şiddet eylemi ne zaman meşrudur? Karşı-örnekler bulmak örnekler bulmaktan daha kolaydır, zira dört bir yanı sarmışlardır. Bir adam ya da kadın hangi noktada öldürebilir? İntikam hangi noktada kabul edilebilir? Hangi noktada bağışlayıcılığın ötesine geçilmelidir? İnsanın kendi ailesini savunması ne zaman caizdir? Tarihsel olarak baktığımızda, o eski silahşorun silahına ne zaman davranacağı meselesinden bugün drone işleticisinin ateşleme düğmesine ne zaman basacağı ya da bunu reddetmesi meselesine kadar uzanan bir çizgiyi saptayabiliriz.

ABD’de, bu sorulara başkanın emniyeti sorunu sirayet eder. ABD başkanının hayatını tehlikede gösteren yüzlerce film, TV dizisi ve kitap vardır: Ya bir keskin nişancı vardır karşımızda, ya ülke içinde ya da dışında bir komplo tezgâhlanmaktadır ya da Beyaz Saray’a bomba atılacak veya toplu bir saldırı gerçekleştirilecektir. Ne var ki mesela İngiltere’de ya da Fransa’da başbakanın ya da başkanın hayatı nadiren tehlikededir. Onları öldürmeye yönelik komplolar pek azdır. Downing Sokağı ya da Elysée Sarayı asla milislerce taarruza uğramaz. Öyle ya da böyle, bu devlet büyüklerinin daha az önemli olması mıdır bunun sebebi? ABD başkanının Amerikalılara bağlı olduğundan daha mı az bağlılardır bu kişiler ülkelerindeki yurttaşlara?

Buna hemen verilecek yanıt Kennedy suikastını ve bu vakayla hesaplaşmanın muazzam güçlüğüne hatırlatmak olacaktır, ama bu bağlamda daha da gerilere gidip kolonyal tarihe bakmamız gerekmez mi? I. Charles’ın idamından son-

ra Cromwell kralın yerine geçmiş ve lke II. Charles tahta geçene kadar az çok Pritan hkimiyetine girmişti. Pritanlar yoğun nefretin ve svglerin hedef tahtasındaydı, hem isyan hem diktatörlükle ilişkilendiriliyorlardı ve bildiğimiz gibi, pek çoğu Amerikan kolonilerine gmşt. Amerikan tarihindeki yerleri belgelerle gayet iyi ortaya konmuştur ve Atlantik'i açarken tüm o kral katli sorununu beraberlerinde getirdikleri düşünülebilir. Daha sonraki Abraham Lincoln ve Kennedy suikastları bu korkunç travmanın ateşini harlamış olabilir. Böylelikle, akla hayale sığmaz bir suç olarak kral katli Amerikan kültürüne musallat olmuş, kitaplarda, televizyonda ve filmlerde hiç durmaksızın, hükümdarın ölümünün önüne geçilmeye çalışılmıştı.

Bildik suikast motifinin ilginç bir varyantı takriben son altmış yıl zarfında ortaya ıktı. Gizli bir devlet birimi bir katili eğitir ama bu birim kendi izini kaybettirmeye ihtiyaç duyduğunda suikastının kendisini öldürür. Bunların çoğunda, söz konusu kişi hafızasını yitirmiş ya da sildirmiştir, dolayısıyla tek bildiği şey birine onu öldürme görevi verildiğidir. Sonunda daima, ailelerine dönermiş gibi, kendilerini peydahlamış birime döner ve intikam alırlar.

Bunu bastırmaya ve suçluluk duygusuna dair bir anlatı olarak okuyabiliriz: şiddet vuku bulur, ama kişinin sorumluluğu değildir bu. Bir devlet dairesi onu öldürmeye programlamıştır, dolayısıyla bu onun kendi kabahati değildir. Başka versiyonlarda, yalnız suikastçı kendi amaçları ğrunda ldr-

meye başlar. Bir başka ajan tarafından durdurulması icap eden “haydut” bir ajan olmuştur artık. Bu filmlerde ajanın ellerinin onu devamlı şaşırttığına dikkatinizi çekmek isterim. Ayır-
dında olmadığı ölümcül bir beceri ve maharetle donanmıştır
elleri. *American Ultra*’da komik potansiyelinden faydalanılan
bir özelliktir bu. İlginçtir ki bu anlatı bir ustanın, ama görü-
nürde her türlü dolaysız yükümlülükten yoksun bir ustanın
eylemlerini icra eden kesik bir ele dair eski hikâyeleri yankılar.

Bu hikâyeler suçluluk duygusu ve ayıplanmaktan çaresiz-
ce kaçınmaya çalışan takıntılı nevrotiğin kaygılarına hitap
eder. Takıntılı kişinin ana mekanizmalarından biri, olmamış
kılmak, yani bir eylemi tersine döndürmek ya da onun ger-
çekleşmiş olduğunu inkâr etmektir. Bir suçun tüm izlerinin
silinmesi gerekir, ama bu iş asla bütünüyle olanaklı değildir.
Bu şekilde uzlaşmaktan aciz olduğu şiddetli düşünceler ya
da imgeler kişiye eziyet edip durur. Bourne serisinde oldu-
ğu gibi, CIA kahramanın varlığını ortadan kaldırmak için
elinden geleni yapar, ama kahraman devamlı geri döner. Tam
anlamıyla öldürülemez ve sahilde rahatlamaya çalışırken bile
eskiden giriştiği şiddet eylemlerinin huzursuz edici hatırala-
rının tuzağına düşmeye devam eder.

Takıntılı kişi bu bağlamda tuhaf bir yerde durur. Bir yan-
dan şiddetli düşüncelerinin tüm izlerini hükümsüzleştirmeye
çalışır, öte yandansa onu özgürleştirecek dönüştürücü bir şid-
det eylemini bekler durur. İşte bu yüzdendir ki takıntılıya özgü
eylem eylemsizliktir. Bekler, bekler ve çoğu zaman, kendisi-
nin tam aksine, işleri halledebilir görünen, deyim yerindeyse
onun yerine hareket eden birini en iyi arkadaşı olarak seçer.
2008’de yaşanan finansal kriz birdenbire işsiz kalmış hastala-

rımın bazıları için harikaydı. Nihayetinde, harekete geçmek için karar vermek zorunda olmaktan kesin biçimde kurtulabilmiş, yabancılaştırıcı işlerini bırakabilmiş ve bir yardım derneği için çalışmak ya da çocuklara öğretmenlik yapmak gibi anlamlı bir şey yapmaya başlayabilmişlerdi. Bu şimdi onlara dayatılıyordu, dolayısıyla karar vermek, büyük seçimi bizatihi yapmak zorunda olmamaları bir mucize gibiydi.

Hâl böyle olunca, pek çok takıntılı kişi bugünün sözde-faaliyet rejimini bağrına basıyor. Atıklarını geridönüşüme sokabiliyor, yetenek yarışmalarında oy verebiliyor, internet sitelerinde güncel meselelere dair yorumlarda bulunabiliyor ve genellikle aktifmiş gibi davranabiliyor. Fakat bunlar değişimi müjdeleyen gerçek faaliyetler değildir elbette; bizi yerimizi gerçekten değiştirmekten alıkoyan yeni sözde-eylem kültürünün öğelerinden ibarettirler. Değişim beklenir, ama değişim için rol oynamadığımız sürece.

Oylama pratiklerinin giderek genişlemesi bunu pekiştiriyor sadece. Bir zamanlar oy vermek siyasi bir eylemdi, bugünse *X Factor* şarkı yarışmasındaki favorimizden haber metinlerine ve hizmet sağlayıcılarına varıncaya kadar neredeyse her şey hakkında oy veriyoruz. Facebook'ta ve diğer sosyal medya platformlarında, insan eyleminin ölçeği artı ile eksi arasındaki yalınkat karşıtlığa indirgenmişçesine, Beğeni tuşuna basabiliyoruz – çok geçmeden Beğenmeme tuşu da olur hiç şüphesiz. Pek çok durumda bunun için ödeme bile yapıyoruz, televizyon gösterilerinde yarışmacılara oy vermek amacıyla yaptığımız telefon aramaları veya attığımız mesajlar için para ödüyoruz.

Bugün siyasi partilere oy vermek bile benzer bir Beğenme

ve Beğenmeme sürecine dönüşüp gerçek bir siyasi içerikten yoksun hâle geldi. Bu yeni sözde-aktif evrende herkesin sözü var, ama sözümüzün olması, pek tabii ki, kimsenin duyulmadığı anlamına geliyor. Nadir örnekleri bir yana bırakırsak, bir fark yaratmış olduğunuz yolunda sahte bir izlenim sağlamak dışında hiçbir anlamı yok oy vermenin. Şirketler hizmetleri hakkında gerçekten ne düşündüğümüz konusunda bizlerle ısrarcı biçimde temasa girmeye çalıştığında sözümüzün bir anlamı olduğu inancını benimsemeye zorlarız yine. Oysaki şikâyet etmeyi denemiş herkesin bileceği gibi, bu durum şirketin kendi çalışanlarının iç idaresini tatmin etmeye yarar sadece, pratiklerinin herhangi bir temel ilkesini etkilemez. Meyve suyu şirketi Oasis'in reklam kampanyası ise çok daha dürüsttür: "Yaz geldi kattı. Susadınız. Ee bizim de satış hedeflerimiz var."

Sözde-faaliyet takıntılı kişinin işine yarar, onu gerçek değişimden ya da değişimin beraberinde getirdiği risklerden korur. Eylemsizlik kuraldır ve başka bir yerde gerçekleştiği sürece süreksizlikler ona harika gelir. Birçok insan her sabah uyandığında haberleri dinler ve bir felaket olmamış ya da toplu bir katliam yaşanmamışsa keskin bir hüsrân duyar. Hiç kuşkusuz, dehşete düşer ve kurbanlarla ya da mağdurlarla empati kurarlar, ama manşetlerde sansasyonel bir hayat kaybı görmezlerse bir anlığına çökerler yine de.

Tudor ve Stuart dönemlerinde bile fırtınalardan depremlere ve kanlı cinayetlere varıncaya kadar felaket hikâyelerinin büyük bir piyasası vardı. Bunlar matbu baladlar –tek bir kâğıt sayfanın bir yüzüne basılmış manzum anlatılar– ya da haber broşürleri aracılığıyla yayılırdı. Manevi kargaşanın ilahi alâmetleri ya da Tanrı'nın insanlığa uyarılarının tam vaktinde

yetişen tezahürleri olarak görülen bu hikâyelerin, bir tarihçinin belirttiği gibi, dinsel ikaz kisvesindeki duygu uyarımlarını yoksa sansasyonel haberler kisvesine büründürülen vaazları mı olduğunu söylemek zordur.

Telafi olarak, şöhretli kimselerin başlarına gelen kötü şeylerin haberlerine başvurulur çoğu zaman. Bu minvalde, arkaik çıkarma mantığına yaslanılır. A ile B arasında sosyal ve ekonomik bir dengesizlik varsa, bu dengesizlik armağan ekonomisinin eski denkleminin kurulmasıyla çözülebilir: $A - X = B - Y$. Ünlülerin sorunları olduğu müddetçe, biz de kendi sorunlarımızla yaşayabiliriz.

Takıntılı kişinin içinde durduğu bu bekleme yerinin en usta mimarı Quentin Tarantino'dur. İnsanlar kesik kesik, daldan dala uzanan bir konuşma tarzını akla getirmek için bahseder ondan genellikle. Sohbet bir o konuya bir bu konuya odaklanır, görünürde hiçbir mantık yoktur ya da karakterlerin kendilerini içinde bulabileceği durumun ağırlığına hiç saygı gösterilmez. Hamburger hazırlamanın ayrıntıları ve varoluşa dair felsefi meselelerin statüsü aynı gibidir. Fakat aslında film yapımcısının parmak basmak istediği şey bu değildir. Tam aksine, onun alâmetifarikası söylenenler değil sohbetin dışında bırakılanlardır.

Tarantino'nun tüm filmleri iki ya da daha fazla kişinin sohbet ettiği ve vahşi bir şiddet eyleminin eli kulağında olduğunu bildiğiniz sahnelerde yoğunlaşır. John Travolta ve Samuel L. Jackson *Ucuz Roman*'da patronlarının valizini çalmış gençlerle

dostça laflarken, birazdan korkunç bir şeyin gerçekleşeceğini biliriz. *Soysuzlar Çetesi*'nin açılış sahnesinde de Christoph Waltz ile sorguladığı Fransız çiftçi arasında kibarca sürdürülen laklağın katliamla sonuçlanacağını içten içe sezeriz. Bu olsun ya da olmasın, Tarantino bize tüm konuşmaların ölüm ânını uzakta tutmanın ötesine pek az geçtiğini gösterir.

Zincirsiz'de kelle avcısı Waltz plantasyon sahibi Leonardo DiCaprio'yu vurduğunda, yaşam ile ölüm arasındaki bu mesafe dayanılmaz bir doğrulukla sergilenir. DiCaprio hemen ölmez. Sahne uzayarak, sarsılmış hâlde yavaş yavaş geriye doğru sürüklenen DiCaprio'nun öldüğünü idrak etme ânını resmeder. Takıntılı nevroz bir düzeyde ölümlülüğün tanınmasını erteleme çabasıysa, bu durum söz konusu iki kutbu birbirinden olabildiğince uzak tutmak demektir. Filmlerinde Tarantino bunları acımasızca yakınlaştırır.

Tarantino'nun böylesine merhametsizce keşfetmeye çalıştığı araf, bir felaketten güçbela yakasını kurtarmış kimseleri de etkileyebilir. Bir uçak ya da araba kazasından kurtulanlar ya da tehlikeli bir hastalığı ardında bırakmayı başaranlar, devamında ortaya çıkan gerçekdışılık hissinden bahseder çoğu zaman. Felaketin kendisi tek bir eylemden, yani uçağın yere çakılmasından, arabanın bir yere çarpmasından, virüsün bünyeye yayılmasından oluşurken, hayatta kalma ya da iyileşme benzer bir anlamda tek bir olumlu eylem değildir aslında. Çizgi filmlerdeki karakterlerin başlarına vurulduğunda, iyileşmelerinin tek yolu başlarına bir kez daha vurulması olur. Fakat hayatta işler öyle gitmez. İyileşme genellikle yavaş ve kademeli bir süreçtir. Bir edim değildir. İkinci vuruş gerçekleşmez ve böylece insan, ölümlülükle tuhaf bir ilişki içinde kalır.

Dolayısıyla, başkalarının iyileşme olarak gördüğü şey bir ilk kaza ya da hastalık kadar ciddi olabilir; çünkü kişiyi gerekli denge ağırlığından, yani hem bir bakış açısı hem de eşdeğer bir sağlığı geri getirme eylemini sağlayacak ağırlıktan yoksun bırakır. Bir kaza *olmuş* olabilir, ama iyileşme aynı şekilde *olmaz*. Psikanalist Jean Allouch'un yasın belki de bir süreçten ziyade bir eylem olduğu ve bundan dolayı geleneksel yas ritüellerinde şiddet eylemlerinin bu kadar yaygın olduğunu iddia edebilmesini işte bu çerçevede anlayabiliriz.

Şiddet edimleri sıklıkla böyle bir sağaltımı hedefler ve bu bağlamda elin özel bir yerinin olması tesadüf değildir. Eli şiddeti çoğaltan salt bir araç olarak görmek yerine şu soruyu soramaz mıyız: Eldeki tahrik, elin, bedenin etkilemeye ve vurmanın sarsıntısına bilhassa uygun olan bir parçası olduğu anlamına gelmez mi? Ellerimizle yumruk atıp vurduğumuzda, bunun zarar verdiğimiz kişide üretebileceği etkinin yanı sıra, hissettiğimiz iç kargaşanın bir kısmını olumsuzlayıp bedenden atmak istercesine, elin kendisine de vuramaz mıyız?

Bir yere vurmak için kullandıkları eli incittiklerinde birçok insan gerçekten de bir tatmin hissi yaşar. Bir huzursuzluk ve dayanılmaz gerilim hâline aracılık edilir, zira el vurduğu kişiye acı aktardığı gibi, kendisinden de acı kaybeder. Bu yüzden ki başkalarına saldırma hevesi, hakaret ya da aşağılama olduğu zannedilen şeyleri çoğu zaman önceler: Bedenin bir şey kaybetmesi gerekiyordur ve dolayısıyla şiddetin odağı olacak herhangi bir şey arayabiliriz. Başka birini bulamadığımızda, doğrudan kendimize vurabiliriz tabii ki. Kendilerine zarar verenler bu gerçeği gayet iyi bilir.

Bugünlerde kafamızı nereye çevirsek, cep telefonlarıyla meşgul insanlar görüyoruz. Bir araya gelişlerimiz bile telefon kullanımını azaltmıyor ve birçok yorumcuya göre bu da bildiğimiz hâliyle geleneksel insan ilişkilerinin sonu anlamına geliyor. Şöyle soruyorlar: Masanın ya da ocağın etrafında toplanmış aile sahnesine, kamusal mekânlarda birbirleriyle sohbet eden insanlara, kablosuz bağlantının diğer ucundaki kişiye değil de önümüzdeki kişiye duyduğumuz tutkuya ne oldu?

İnsan yaşamının zenginliğinden böylesine kopuk olmak ne fena. Ama şöyle bir itiraz da getirebiliriz: İnsan yaşamının baş hedeflerinden biri tam da, sevdiklerimiz olsalar bile kendimizi başka insanlarla dip dibe olduğumuz durumlardan çekip çıkarmak olmamış mıdır hep? Oyun parklarında ellerinde cep telefonlarıyla oturan anneler ve babalar illa kötü ebeveyn değildir; insanların hiç ara vermeden yaptığı bir şeyi yapıyorlardır sadece. Yani –din, müzik, zanaat, teknoloji yoluyla– başka bir yerde olmanın yollarını arıyorlardır.

1980'lerde araba telefonları popüler kültürün bir özelliğine dönüştüğünde, televizyonlardaki komedi şovlarında, filmlerde ve hattâ sokaklarda bir sahneyi tekrar tekrar görür olmuştuk: Üstü açık bir arabada havalı bir biçimde giyinmiş bir adam bağıra çağıra telefonda konuşmakta, hisse senedi ticaretine ve çok başarılı aşk hayatına dair ayrıntıları etrafa yay-

maktadır. Sonra görürüz ki telefonu fişe takılı değildir. Bugün bunun neredeyse tam tersi bir süreç yaşanıyor. İnsanlar kamusal bir yerde, büyük bir işin peşindeymiş gibi bir ifade takınarak, hararetli hararetli yazıyorlar. Oysaki yaptıkları şey eski mesajları silmek ya da telefonlarına gelişigüzelce harfler ve rakamlar dizmekten ibarettir. Telefonları, deyim yerindeyse, “fişe takılı” değildir; ama onlara göre esas mesele de budur. Cihazlarına bağlılıkları, içinde bulundukları durumdan soyutlanmalarını, fiziksel açıdan oradayken mevcut bulunmalarını olanaklı kılıyor.

Bu süreç hiç beklemediğimiz anlarda eski bir arkadaş ya da tanıdıktan mesaj almamızı açıklayabilir. Genellikle sabahın ilk ya da gecenin geç saatlerinde umulmadık bir mesaj aldığınıza şaşırıp sevindiyseniz, bu sahici bir sevgi taşkınılığı veya hakiki bir yol arkadaşına ulaşma çabasından ziyade, mesaj atacak bir kişi daha bulmaya dönük ümitsiz bir girişime işaret edebilir. Size mesaj atan kişi kamusal bir yerde, başka insanlarla çevrili olduğu sırada, anlamsız selam cümlelerini klavyeye dökerken haşın bir yüz ifadesi takınmış olabilir pekâlâ. Mesajlaşma, hitap edilen kişinin önemli olduğunu, kişiler arasında bir bağ olduğunu göstermenin ötesinde, yakınlık durumundan çıkmayı mümkün kılıyor.

Kültür hep etrafımızdaki insanlardan uzaklaşmanın yollarını bulmaya dair bir şey olmuştur ve bugün bile başkalarına ancak hedefimiz şöyle şeyler olduğu sürece hitap edebiliyoruz: Yön sormak. Çakmak istemek. Saatin kaç olduğunu sormak. Bozuk para istemek. Ve asla aynı anda bunların birinden fazlasını yapamayız. Keza, en gelişigüzel ve hoş karşılaşma ânı bu mesafe gereğini ortaya koyar. “Buluşalım,” demeyiz;

“Bir kahve içmek için buluşalım,” deriz. İnsan ilişkilerinin hep bir şeyle dolayımlanması gerekiyordur âdeta. I. James 1604’te tütüne karşı kampanya başlattığında şöyle demişti: “Şimdilerde bir adamın arkadaşını bağrına basamadığı hâlde tütünü hemen eline alması büyük bir kibir değil midir?” Ama tütün oradaydı işte, tıpkı kahvenin bugün burada olması gibi (her ne kadar “kahve”, nihayetinde çaya veya başka bir şeye göndermede bulunsa da).

El teknolojisindeki bariz artışın, münasebetlerin kapsamı ve süresinin genişlediği yeni sosyal mekânların ortaya çıkışıyla tarihsel olarak çakışmış olabileceğine değinmiştik. Gerekli mertebe ve imtiyaz göstergeleri olarak yelpazelerin, enfiye kutularının, saatlerin ve başka nesnelerin yaygınlığını elbette görebiliriz, ama bunları tam da dolayım sağlama, hem orada hem başka bir yerde olmayı mümkün kılma anlamında sosyal temas araçları olarak da yorumlayamaz mıyız?

Steele’in 18. yüzyıldaki kahvehanelere dair tasvirlerinde, etkileşim tamamen fizikseldir: Konuşanlar dinleyenlerin düğmelerini ve boyunbağlarını çekiştirir ve hattâ onları yakalarından tutar. Steele’in “konuşan ile konuştuğu kişi arasında muhafaza edilmesi gereken belirli bir aralık” çağrısı, sırf konuşmadaki duraklamalar anlamında değil, yeni teknolojinin bir etkisi olarak da anlaşılabilir. Başkalarının yakınında durmak mümkündür çünkü kendimizi çeşitli şekillerde soyutlayabiliriz. Bir hasta, yaşamındaki belirli bir değişimin ardından hissettiği huzursuzluk hâlini şöyle anlatmıştı: “Şimdi sorun şu ki, beni yeterince kendimden uzaklaştıran hiçbir şey yok.”

Televizyon ve internet reklamlarında hep şu sahne tekrarlanır: Bir misafir eve gelince hemen sıcak bir içecek ikram

edilir, oda spreyi sıkılır ya da bir temizlik ürünü kullanılır. Başka birinin gelişi içsel bir tehdidi beraberinde getiriyordur âdeta. Pek önemsemediğimiz taşınabilir teknoloji son derece geleneksel olan bu insani amaca hizmet eder: kendimizi hayattan soyutlamak. İnsanların birbirleriyle doğrudan münasebet kurduğu eski ilişki biçimleri ile münasebetlerin doğrudan olmaktan çıktığı bugünkü ilişki biçimleri arasındaki tezat saf kurmaca değildir. İster ilkel ister gelişkin olsunlar, teknolojiler her zaman mesafe üretmek için kullanılmıştır.

Sahi, ilk teknoloji aracımız diyebileceğimiz şeyin, yani Winnicott'un geçiş nesnesi adını verdiği battaniye, bez ya da peluş oyuncakın işlevlerinden biri bu değil midir? Bunlar, belki de ilk kez, bebeklerin başka bir yerde olmalarını, kendilerini fazlasıyla dolaşık hâlde oldukları bedenden soyutlamalarını mümkün kılmazlar mı?

Eller bundan bir ilk çıkış yolu sunar. Bebeğin başa çıkması gereken bedensel duyumlarla karşılaştığında, el, yönelimi dışa doğru olan bir vektördür. Kavramaktan ulaşmaya doğru hareket ederken, kendi amaçlarını bedenın ana hatlarının dışına yerleştirir. Bir uzaklaşma hareketini mümkün kılar ve ellerin insan failliğine dair fikirlerle böylesine ilişkilendirilmiş olmasının sebeplerinden biri belki de budur. Fakat bu hareket basit değildir. Sırf bir dışarıyı amaçlama meselesi değildir, çünkü ellerimizi kullanma şeklimiz ellerin bir kavisin parçasını oluşturduğunu gösterir. Bizden uzağa ulaşmaya çalışırlar, ama devamlı bedene dönmeye mecbur kalırlar.

Çekiştirmekten kaşımaya, yalmaya çimdiklemeye ve sürtmeye varıncaya kadar, eller bedene birçok farklı şekilde sataşır. Bu faaliyetler genellikle bilinçli irademize aykırıdır ve başkaları tarafından görüldüğünde, utanca veya mahcubiyete yol açar. Bedenlerimize dönük saldırı biçimleri olarak, ellerimizi meşgul tutmak onları erteleme nin ya da onlara karşı savunmanın bir aracıdır. Eller boşta kalırsa şeytanın musallat olacağı yönündeki eski ikazlar aslında bu şeytanın gayet şahsi olduğunu ve kontrol edilmedikleri takdirde ellerimizi bedenlerimize döndürdüğünü ima eder. Bu durumda çalışmak, elleri beden yüzeyini uyarmak üzere dönmekten alıkoyan şey olur.

Burnundaki bir noktayı devamlı, kıkırdağa zarar verecek kadar oğuşturan bir arkadaşım, her ne kadar uzun süre boyunca seyahat etmesini ve epey zahmete girmesini gerektirecek olsa da yeni akademik işini hevesle kabul ettiğini, zira bunun onda ketleyici bir etkisi olacağını söylemişti. Öğrencilerle dolu bir salonda ders anlatmak, burnuna uyguladığı bu marazi baskıyı devam ettiremeyeceği anlamına geliyordu. Ne zaman bir yerde buluşsak ve ne zaman elini hedefine doğru yöneltmeye kalksa hemen elini tutup kısıtlar ve böylelikle o semptomatik kavisin önüne geçerdim. Kimin daha rahatsız olduğunu sorardık birbirimize: Kompulsif eylemi dolayısıyla o mu, yoksa kompulsif biçimde onu engellediğim için ben mi?

Teknoloji bir düzeyde bedene bu dönüşü önlemek veya geciktirmek için işler ve cep telefonu örneğinde görülebileceği üzere, hem gelişkin hem de insanların tarih boyunca ellerini meşgul tuttuğu birçok nesnede görülebileceği üzere basit olabilir. Dua etme pratiğini veya tespihleri düşünelim.

Bugün tespihler en çok Akdeniz ülkelerinde görülüyor. Buralarda erkekler de kadınlar da tespih çekiyor. Öte yandan dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi tespih kullanıyor. Budist, Müslümanların ve Ortodoks Yunanların tespihleri var. Hristiyanlardaysa tespih belki de ancak son zamanlarda rağbet görmeye başladı. Tespihler gitgide sekülerleşti. Tespih kullanan pek çok kişiye göre bunun dinsel bir anlamı veya dua etmekle bağlantısı yok. Uzun tarihlerine ve yerleşik kullanımlarına rağmen, tespihlerin yerini cep telefonlarının aldığı gözlemleniyor, tabii insanların imkânları buna yetiyorsa. Verandalarında veya kapılarının önlerinde tespih çekmektense mesajlaşıp internette sörf yapıyor insanlar.

Tespihler eski dönemlerdeki zincirleme düğümlerden doğmuş olabilir ve genellikle dua etmekle ilişkilendirilir. İngilizcedeki “bead” [tespih] kelimesi aslında evvela sesli okunan bir dua anlamına geliyordu; duaları saymak için kullanılan nesneler anlamında kullanılmalarıysa sonra olmuştu. Müslümanlıkta tespih Allah’ın doksan dokuz sıfatını anmak için kullanılır, yüzüncü kez çekilen tespihse O’nun adına karşılık gelir. Geleneksel Hristiyan tespihlerindeyse “onluk” kısımlara ayrılan 150 taş vardır ve bu tespihler duaları saymak için kullanılır. “Pater Noster” duasına yapılan vurgunun yerini gitgide “Ave Maria” duası almıştır ve Hristiyan tespihindeki bu Meryem damgası 15. yüzyıldan beri tespihin en yaygın kullanımıyla kesişmiştir.

Peki tespihler neden saymakla ilişkilendirilir? Bilindiği üzere, Leydi Godiva bizzat inşa ettirdiği Benedikten manastırına zincir hâlinde bir dizi mücevher miras bırakmıştı. “Peşi sıra dualarını okurken tam sayıyı kaçırmamak maksadıyla

parmaklarıyla tek tek çektiği” tespih taşlarıydı bunlar. Böylesine rağbet kazanan düğümlere ya da tespihlere bir abaküse dokunur gibi dokunmak gerekiyordu; zira böylelikle, okunması şart koşulan dualar, sesli şekilde saymak zorunda kalmadan okunabiliyordu. Fakat Eithne Wilkins’in tespihlerin tarihine dair incelemesinde işaret ettiği gibi, tespihler sadece saymak için değil aynı zamanda hareket etmek amacıyla kullanılmıştır. İnsanlar, Kilise’nin gayet iyi biçimde anladığı üzere, yerinde duramayan bir türdür.

Bu da bizi kilit noktaya getirir. Dindarlık bedeni ilgilediren fiziksel bir pratiktir ve hep öyle olmuştur. Bu bağlamda, zihinsel bir egzersiz olarak dua, ellerin ve parmakların fiziksel hareketiyle birleşmektedir. Bedenin içerilişi daha ziyade Doğu dinleriyle ilişkilendirilse de, aynı durum bir o kadar Hristiyanlıkta da söz konusudur. Eski dönemlerdeki çileciler tek başlarına ibadet etmeye çekildiklerinde, bazen yanlarına sadece tespihlerini alırdı. Çok yakın zamanlara kadar duaların sesli okunduğunu hatırlayacak olursak, konuşmanın bir eşlikçisi olarak bu teknolojinin mutlaka gerekli olduğunu anlarız. Dinsel işlevlerini gitgide kaybetmekte oldukları bugün bile tespihler hâlâ bileşik bir araç işlevi görmeye devam ediyor.

Belgelerle ortaya konulabilecek hiçbir insan kültürü yoktur ki konuşanlar konuşurken ellerini hareket ettirmesin. El faaliyetinin dille olan bağlantısı pek çok araştırmaya önayak olmuştur. 1960’ların başlarından itibaren yapılan incelemelerin çoğunda, hem bilinç düzeyinde hem de bilinç-öncesi

düzeyde konuşmaya eşlik etmesi için el jestlerinin nasıl kullanıldığına bakılmıştır. Psikologlar ve psikiyatristler bir “beden grameri”nin kurallarını bulma umuduyla, fiziksel hareketin konuşmadaki duraklama ve noktalamalarla bağlantısını incelemiştir. Bazılarına göre, konuşmada bir şeyi sembolleştirmenin zor ya da imkânsız olduğu noktalarda el kullanımı çarpıcı biçimde artar. Başkalarıysa iddialı bir proje olan kineziğin peşinden koşmuştu. “Sözlü olmayan” davranışlara ilişkin bu yapısal analizde, jestler, muadilleri olan sesbirimleri ve cümlelere ayrılabilir. Daha yakın zamanlarda, ellerden birinin baskın olarak kullanılması ile ilk dönemlerde ses çıkarma arasındaki bağlantı üzerine pek çok araştırma yapılmıştır.

İlk kuşak araştırmacılar el kullanımının takriben iki gruba ayrılabilceği hususunda mutabıktı. “Nesne odaklı” hareketler dile getirilen sözle sıkı sıkıya bağlantılıydı: vurgulama, noktalama, nitelendirme ve tasvir etme. Kaşıma ya da ovuşturma gibi “beden odaklı” hareketlerse öyle değildi. Nesne odaklı jestler konuşmanın ritimlerine göre düzenleniyordu ve eşsüremliliklerindeki dalgalanmaların sözlü kodlamadaki sorunlara işaret ettiği düşünülebilirdi. Hareketler konuşmayla iyi biçimde düzenlenmiyorsa, konuşmacı bir şeyi temsil etmede zorluk yaşıyor olabilir. Ne var ki beden odaklı faaliyetler farklı görünüyordu: Konuşmanın ritimleriyle daha az uyumlu olan bu faaliyetler çoğu kez bir ayrılık ya da sevilen birinin ölmesi gibi bir kaybın ardından gerçekleşiyordu. Acı ve kedere karşılık olarak beden kendi kendini uyarıyordu âdeta.

Gelgelelim, araştırmacıların tümünün mutabık olduğu bu farklılaşma giderek karmaşıklaştı. Klasik retorikçilerin incelediği hareketler gibi nesne odaklı hareketler konuşmayla bağ-

lantılıyken, beden odaklı hareketler dilden büsbütün kopuk değildi. Konuşmanın kendisiyle pek az bağlantıları olsa da, dinleme deneyimiyle pekâlâ bağlantılıydılar. İkna etmeye ya da muhatabımıza düpedüz bir şey iletmeye çalışırken bilerek ya da bilmeyerek jestlere başvurabiliriz, ama konuşma ediminin alımlayıcı tarafında olmak da bedeni içerir. Hitap edilen herhangi bir kişi ellerini hareket ettirmeden durabilir mi?

Psikanalistler bunu değerlendirmek açısından iyi bir konumda olabilir. Ne de olsa, günlerinin epey bir kısmını sessizce oturup hastalarının konuşmalarını dinleyerek geçiriyorlar. Peki ne yapıyorlar elleriyle? İlginçtir ki, dinleyen psikanalist denince akıllarda en çok uyanan imgede psikanalistlerin elinde bir not defteri durur. New York'taki Macy's mağazasının 1950'lerde vitrininde sergilediği bir psikanalist bürosunda hasta divanda uzanıyor, analist ise not alıyordu. Fakat o sıralar bu hiç de alışıldık bir pratik değildi ve Edmund Bergler çok geçmeden, not alan analist miti hakkında bir makale yayımlamıştı. Freud not almaya karşı tavsiyelerde bulunmuştu ve hattâ, bugüne kadarki analiz literatürüne şöyle bir bakmak bile, dinleyen psikanalistin kayıtlara geçmiş en yaygın pratiğinin not alma değil örgü örme olduğunu görmeye yetecektir.

Freud'un kızı Anna bununla tanınıyordu ve hattâ, dinleme işini "dengelemek için, psikanaliz eğitimlerinin bir parçası olarak kendi öğrencilerinin örgü dersi almaları gerektiğini de söylemişti. Freud'un hayatının son senesini geçirdiği Londra'daki evinin çalışma odası antikalarla doluyken, Anna'nın odasında koca bir dokuma tezgâhı vardır ki bu, el faaliyetinin onun nazarında taşıdığı önemin delilidir. Ellerinin ona pek güzel hizmet ettiğini, babasının onun "tutkulu aşırılıkları" olduğunu

söylediği şeyi soğurduğunu söylemişti. 1982’de elden ayaktan düşüren bir kalp krizi geçirip de elleri örgü öremez hâle gelince şöyle bir yorumda bulunmuştu: “Şu elin yaptığına bakın, kızgın çünkü onu çok uzun süredir kontrolüm altında tuttum.”

Freud ellerini sigara içmek için gereken malzemelerle meşgul tutardı. Birini dinlerken de çoğu kez taşlı yüzüğünü yalardı ki bir zamanlar basbayağı yaygın olan bir alışkanlıktı bu. Keza, danışma odasını süsleyen pek çok eski eser onun ya da hastalarının bakışının nesnelerinden ibaret değildi. Divanın arkasında otururken, dönüp bu küçük ve bazen kolayca kırılabilen heykelcikleri ve tılsımları okşuyordu.

Karalamak, çiziktirmek de analistler arasında gayet yaygındır ve hiç kuşkusuz, dinleme deneyimiyle yakından bağlantılıdır. Ne de olsa belki de en çok telefonda birini dinlerken veya toplantıda bir şeyler karalarız. 1920’lerde Londra menşeli bir dergi bir karalama yarışması açtığında, psikiyatristler 9000 başvuruyu kendi incelemeleri için kullanmıştı. Vardıkları sonuca göre, birçok insan bir şey yapmazken ya da boşluğa düştüğünde değil, tam aksine, radyo dinlerken karalıyordu. Bu bize bir kez daha o popüler imgeyi, yani insan ilişkilerinin o eski güzel günlerinde radyonun etrafında toplanmış sıcak aile imgesini sorgulamamız gerektiğini gösterir. O vakitler bile insanlar ellerini meşgul tutmak zorundaydı. Ve burada da, konuşma deneyiminin öyle ya da böyle ete kemiğe bürünmesi gerekiyormuşçasına, el faaliyetinin dinlemeyle ilişkili olduğunu görürüz.

Brezilyalı sanatçı Rivane Neuenschwander bir dizi eser yaratmak için, barları, insanların sohbet edip birbirlerini din-

ledikleri bu yerleri ziyaret ederek karşılıklı konuşmanın küçük, hemen göze çarpmayan kalıntılarını toplamıştı: katlanan ya da sarılan mukavvalar, ikiye bölünerek evrilip çevrilen kibrit çöpleri, delinip bükülen bardak altlıkları. Neuenschwander bu nesnelerin sohbetlerin yan ürünleri olduğunu vurgulamak için onlara “Konuşma Edimleri” adını vermişti. Ortaya çıkan ‘iş’le gayet açıkça gözler önüne serdiği üzere, dil bedenden ayrılmış bir hâlde var olmaz; bilakis, cisimleşmeyi, ellerin hiç durmaksızın evirip çevirmesini, şekillendirmesini gerektirir.

Bir hasta duygusal hayatında iniş çıkışlar yaşadığında, bunu imlemek için bedeninde acı uyandırma gereksinimi duyduğunu anlatmıştı. Bunu söz konusu durumu hükümsüz kılmak ya da zihnini ondan uzaklaştırmak için değil, ona denk gelen bir beden hâli, “bir tür denge” üretmek için yaptığını söylemişti. “İnsanların,” demişti, “ruhsal acıyı fiziksel acıyla dengelemesi gerekir.” Bu onun gözünde son derece normaldi. Bunun aslında ellerimizin mantığına yön veren bir ilke olup olmadığınısa pekâlâ sorgulayabiliriz.

Dil bizi işlerken, düşüncelerimiz bizi farklı ve çoğu kez ıstıraplı yönlerle doğru çekerken, ellerimizi bu dengeyi üretmeye çalışmak için mi kullanıyoruz? Ve söz, ellerimizin kullanımı aracılığıyla ete kemiğe bürünmeye ihtiyaç duyuyorsa, nihai formu yazma edimi midir?

El hareketleri düzenlenebilir ve hesaplı olabilir, ama nihayetinde konuşmanın bir aksesuarı veya aracından ziyade konuşmanın kendisinin bir parçasıdır belki de. Konuşmanın ve

bir o kadar önemlisi, dinlemenin bir parçasını oluştururlar. Zira sözler hem zihnimizi hem de bedenlerimizi etkisi altına alır. Bu bağlamda, görme engelli kişilerin el jestlerini, görme sorunu olmayan kişiler kadar sıkça ve aynı şekilde kullandığını kaydedebiliriz. Psikolog Susan Goldin-Meadow'un belirttiği gibi, jestler sadece başkaları uğruna değil, kendimiz için de ortaya çıkmıştı.

Başkalarıyla konuşurken ve başkaları bizimle konuşurken, ister jest hareketleriyle ve kıpırdanarak isterse karalayıp çiziktirerek ve yazarak sözleri cisimleştirmek için elimizden geleni yaparız. Bu noktada, hep Logos'u vurgulamış olan Hıristiyanlığın, canlanma, vücut bulma, sözlerin ete kemiğe bürünmeyi talep etmesi fikrini de amansızca ilettiğini hatırlayabiliriz. Bu soyut bir mesele değil, inansın ya da inanmasın, herkesi ilgilendiren bir meseledir.

Yazmak sahiden bir jest biçimi olarak düşünülebilir, çünkü buradaki iz bırakma edimine bedenın kendisi de dahil olur. Metroda ya da otobüslerde yolcuların çılgınca mesajlaştığını, sayfaları kaydırıp tıkladığını gördüğümüzde, bunu yeni dijital dünyamızda bize gece gündüz ışıyan sözlerin istilacı varlığıyla daha da baskılayıcı hâl alan bir tür genelleşmiş yazma pratiği olarak anlayamaz mıyız?

Jestlere dair çığır açıcı çalışmasında David Efron, New York'a yeni ayak basmış Güneyli İtalyanlar ve Doğulu Yahudilerin beden dilini orada birkaç senedir yaşayan kişilerle karşılaştırmıştı. Bu incelemeyi 1930'larda kaleme alan Efron, dinsel ve ulusal özellikleri davranış hususiyetleriyle ilişkilendiren hâkim ırkçı teorilere meydan okumayı kafasına koymuştu. Malzemelerini sokaklardan, parklardan,

dükkânlardan, sinagoglardan, arakadaş toplantılarından ve restoranlardan derleyen Efron, jestlerin yeni ortamda sahiden de değiştiğini ve daha önemlisi, jest kullanımındaki devinim düzlemlerinin bir tür elyazısını akla getirdiğini bulmuştu.

Şehre yeni gelmiş Güneyli İtalyanlar ve Doğulu Yahudiler, şehre daha önce göç edip asimile olmuş diğer kesimlerden bambaşka şekillerde kullanıyordu ellerini. İtalyanların jestleri yuvarlak bir yüzey düzleminde, el hareketi tamamlanana kadar tek bir doğrultuyu izliyordu genellikle. Yahudilerse jestleriyle bir devinim düzleminde diğerine geçiyor, açılı yön değişiklikleri yapıyor, zikzaklar çiziyordu – kâğıda dökülse, “dallı budaklı bir nakış” izlenimi verecek jestlerdi bunlar. Bir gözlemci bunları “dolanmış bir iplik”e benzetmiş ve “örgüye benzemelerinden dolayı, onları tasvir etmenin çok zor” olduğunu söylemişti. Hattâ Efron’un kitabındaki diyagramlar yonca biçimli düğümü gösterir, ki bunu insan konuşmasıyla değil de matematikle ilişkilendiririz.

Burada yazı ve beden birbirine yaklaşıyor gibidir. Bu bağlamda, dokuma ve örme fikri ile konuşma ve hikâye anlatma fikrinin zaten hep birbirleriyle ilişkilendirildiğini belirtebiliriz. Rivayete göre, Hans Christian Andersen hikâyelerinin çoğunu bir dokumacı dükkânında dinleyerek öğrenmişti ve tarih boyunca tekstil ürünleri, çalışırken laflayan gruplarca imal edilmiştir çoğu zaman. Kaderin ağlarını örmesinden bahsederiz ve bundan sorumlu olan tanrıçalar eğiriciler ve dokumacılar diye tasvir edilir. Nasıl ki İngilizcede “yarn” sözcüğü hem iplik hem de uzun ve inanılmaz hikâye anlamına gelir, ellerin eylemi de konuşma eylemine öyle eşlik eder.

Meslek hayatının ileriki dönemlerinde Jacques Lacan dü-

ğüm teorisini psikanalize katarak bunun insan psişesinin haritasını çıkarmak açısından eldeki en sağlam model olduğunu öne sürmüştü. Cebinde ip taşır ve danışma odasından halka açık seminerlerine ve müdavimi olduğu kafelere ve restoranlara kadar gittiği her yerde onları devamlı bağlayıp çözerdi. Bu bağlamda, düğüm teorisinin teorik avantajının ötesinde, Lacan'ın bildik düğümlleme pratiğiyle ilgilendiğini ve saatler boyunca ellerini meşgul tutanın bu olduğunu tahmin edebiliriz.

Çoğu kez Freud'un analiz kariyerinin başlangıcının el kullanımının bırakılmasıyla tanımlandığını görmek ilginç gelir. Ne var ki kendi analiz kariyerinin sonlarına doğru Lacan el kullanımını geri getirir. Başlardaki hipnoz çalışmalarında Freud düşünceleri ve hatıraları ortaya çıkarırken elini hastanın alnına koyardı. Psikanalitik bir teknik olarak serbest çağrışımla birlikte, eller kesin olarak bir kenara konmuştu. Ama Lacan'ın düğümlleme faaliyeti analiz çalışması ve el çalışmasının yakınsamasına işaret eder: Düğümler onun için bir soyutlama sayılmazdı; bilakis, biteviye süren bir gündelik faaliyet ve üzerinde kafa yormamız gereken şey işte bu gerçek, ete kemiğe bürünmüş boyuttur.

Ete kemiğe bürünmeye, cisimleşmeye ve belki de yazmaya yönelik bu itilim, el faaliyetinin neden böylesine sıklıkla başka bir şeyle birlikte gerçekleştiğini gözler önüne serer. Dinleme *ve* karalama, örgü örme *ve* konuşma, dua etme *ve* tespih çekmeden söz ettik. Burada esas mesele “*ve*”dir. Baş-

larda Freud'un ve öğrencisi Sándor Ferenczi'nin bedensel dürtülerin kaynaşp iç içe geçmesine ilgi göstermesine rağmen, psikanalizin bu meseleyi gerçekten hiç ele almamış olması üzücüdür. Yorumcular Freud'un hastası Dora'nın fantezi yaşamının anahtarının başparmağını emmesi ve aynı sırada erkek kardeşinin kulak memesini çekiştirmesi olduğuna devamlı işaret edip dururlar ama emme ve çekiştirmeye dair söyleyecekleri çok şey varken aradaki "ve" hakkında hiçbir şey söylemezler.

Gelin görün ki bedensel dürtülerin ana örneklerine şöyle bir bakınca bile her zaman bir "ve" olduğu görülebilir. Voyör bakarken donup kalabilir, ama aynı zamanda elleriyle hep bir şey yapar. Meme emen bebek aynı zamanda tutunmak, kavramak, sıkıp bırakma ve dokunmak için ellerini ve parmaklarını kullanır. Büyüdükçe, tırnak yiyebiliriz ya da okurken, televizyon seyrederken bir yerlerimizi kaşıyıp ovuşturabiliriz. Hattâ pek çok insan ancak aynı sırada bir şeyleri çekiştir, bir yerleri kaşır, saçlarını kıvrır kıvrır yaparsa çalışabilir. Neden tek bir faaliyet yeterli değildir ki? Neden emmek ya da okumak ya da izlemek bize yetmez ki?

Bugün devasa bir atıştırma ve çerez endüstrisi var. Tek başına televizyon kâfi değildir, çünkü ağızı doldurmak için elin hiç durmadan yemek taşıması gerekir. Isırıp çiğnemenin, şekerin ve tuzun önemi vardır elbette, ama bunu elleri meşgul tutmanın ve nihayetinde, el ile ağızın "marazi ittifak"ının bir başka örneği olarak görmek gerekir. Erasmus şöyle demişti: "Sürekli yemek yemek, arada bir hikâyelerle kesintiye uğratılmalıdır. Bazı insanların hiç ara vermeden yemeleri veya içmelerinin sebebi aç olmaları ya da susamaları değil; kafalarını

kaşımadıkları, dişlerini karıştırmadıkları, elleriyle hareketler yapmadıkları, yemek bıçağıyla oynamadıkları, öksürmedikleri, boğazlarını temizlemedikleri veya tükürmedikleri sürece, jestlerini başka türlü yumuşatamamalarıdır.”

Burada temel faaliyetin seyretmek mi yoksa yemek yemek mi olduğunu sorabiliriz. Erasmus’un işaret ettiği zorluklar 16. yüzyılda olduğu kadar bugün de mevcuttur gerçekten. Bir adam taşrada kaldığı otelin akşam yemeği servisinin büfe tarzında olduğunu öğrendiğinde yaşadığı kaygıdan bahsetmişti. Ona yemek sunulmayacak, kendisi bizzat yemekleri seçmek zorunda kalacak ve daha önemlisi, ordövrünü, ana yemeğini ve tatlısını ne zaman alacağını kendi belirleyecekti ama bunların arasında ne yapacağına dair hiçbir fikri yoktu. Kalkmadan önce ne kadar beklemeliydi? Yemeklerin arasında ne yapmalıydı?

Goffman yıllar önce, bir kişinin tek başına yemek yemesinin çok zor olduğunu, çünkü toplumun yemekle doğrudan ilişkilenebilirliğine genellikle pek müsaade etmediğini gözlemlemişti. Gazete ya da kitap gibi, ya da bugün, üzerine kafa yorulması ve cevap verilmesi gereken önemli mesajlar gibi daha yüksek bir hedefinizin olması icap eder. Yemeğe duyulan ilgi üzerindeki baskılamanın aynısı pornografi için de geçerlidir. Porno dergilerinin gazete bayilerinin üst raflarını süslediği günlerde bir sosyolog, dikkatlerini eşitçe dağıtmaları gerekiyormuş gibi, erkeklerin belirli bir sayfada durmayıp sayfaları hızla çevirdiğini görmüştü. Sayfaları sistematik biçimde çevirmelerini gerektiren önemli ya da aşkın bir bilgiyi arıyorlarmışçasına, ciddi bir ifade takınıp kaşlarını hafifçe çatıyorlardı.

Erasmus'un savunduğu aralar, yiyen kişiyi yemeklerinden ayırır, tıpkı bildik bir restoranın yemek bölümlerlerinin noktalamayı ve ara vermeyi sağlaması gibi. Gündelik yaşamın epey kısmında bu amaçlanır, yani ağzın da ellerin de maruz kaldığı, bizi boğan iştahlardan biraz uzaklaşmak. Çeşitli Britanyalı ailelerin televizyon izleyişini mercek altına alan *Gogglebox* gibi reality şovlar bu amansız çift-odaklılığa tanıklık eder: Ekranda sergilenenler insanları ne kadar içine çekerse çeksin, insanlar aynı anda elleriyle hep başka bir şey de yaparlar. İzleme sürelerine dair tartışmalarda bu kilit önemdeki olgu, yani izlemenin ellerin meşgul tutulmasını gerektirmesi genellikle ıskalanır, ama kumandadan uzağa gitmemize de gerek yoktur.

ABD ve Britanya'da insanlar her gün ortalama dört saat televizyon seyrediyor. Bu süre zarfında kanallarını sıkça değiştirebiliyorlar. Bu durum dikkat eksikliği sorunları, odaklanamama ve genel bir dikkat dağınıklığı hissiyle bağlantılandırılmıştır. Fakat kanaldan kanala zıplamayı dikkat güçlüklerinin bir işareti olarak değil de el kullanımının bir göstergesi olarak yorumlayabiliriz. Tüm aileler kumandanın kimde duracağı konusunda kavgaya eder. Kumanda bir düzeyde evdeki iktidarın bir sembolüdür, ama aynı zamanda, tutmaya, oynamaya, basmaya, tıklamaya yarayan bir alettir.

İzleme süresi aynı zamanda hep el zamanıdır ve nasıl ki kumanda çok hızlıca bir el teknolojisine dönüştüyse, bugün de insanlar televizyon seyredirken aynı anda cep telefonlarında ve tablet bilgisayarlarında vakit geçiriyorlar. İşte tam da bu yüzden ki, anlaşılmaz derecede yavan olmakla beraber varlığını devamlı sürdüren havayolu dergilerinin yerine bü-

tünüyle bir ekran asla geçemeyecektir (en azından, tüm cep telefonları uçuş sırasında kullanılabilir hâle gelene dek).

Eller bir işten alıkonulduğunda ne olur? Bir çocuk legolarından veya oyun hamurundan ya da bir yetişkin cep telefonundan veya konsolundan koparılsa, çok geçmeden beden onun yerini alır. Eller kaşınır, ovuşturur, sürtünür, yolar, bastırır ve çeker. Ellerin coşkun çalkantısı bir yolunu bulup bedene döner. El teknolojisinin ertelediği ve ketlediği bir dönüştür bu. Azgın bir enerjiyle dolup taşan bir döngü vardır burada. Nikotin bantlarının nihai başarısızlığının sebeplerinden biri de budur: Kimyasalı temin ederler etmesine, ama sigarayı tutup elde çevirme faaliyetinin yerine asla geçemezler.

Bedenin elle uyarılmasının rahatlatıcı olduğu söylenir çoğu zaman, ama bu aynı zamanda acının hafifletilmesini beraberinde getirebilir. Saçlarını tek tek yolan bir kadın şöyle demişti: “Aynı hissi, saçın bir iğne gibi bittiği o hissi yeniden yaşamak istiyorum.” Ne kadar saç yolarsa yolsun, aradığı duyumu (Freud’un oto-erotik faaliyetler açısından temel önemde olduğunu düşündüğü eşleşmeyi) çok nadiren bulabiliyordu. Yolma faaliyeti bir acıyı hedefliyordu, ama bir başka acıyla eşleşen, bir algı özdeşliği yaratan bir acıydı bu.

Bu yeniden bulma hâli, kişisel kimliğe/özdeşliğe en çok yakınlaşabileceğimiz hâldir. Felsefeciler bu konuyu tartışırken, insanların kendi mevcut hâllerine dair sabit bir anlayışa sahip olduğunu varsayarlar genellikle ve sonrasında, temelde yatan bir tür alt-katman olduğunu düşündükleri şeye dair

sorular yöneltirler. Ama kendi deneyimimle söylersem, neredeyse kimse kim olduğunu bilmez, ama belirli anlarda, var olduklarını hissedebilirler, bu da çoğu zaman acının üretimiyle olur. Bedenlerimize nasıl yerleştiğimizi mesele eden psikanalitik teorilerde meselenin bu yönü genellikle gözden kaçırılır: Çeşitli pratikler açısından gördüğümüz kadarıyla, acı, bedensel sınırları keskinleştirip tanımlı kılar.

Gayet basit bir örneği ele alalım. Mesela bir adam arkadaşlarıyla ya da sevgilisi olabilecek biriyle buluşmak için bir kafeye ya da restorana giriyor olsun. Neredeyse gülünç bir düzenlilikle hep şöyle olacaktır: Adam salona girerken, yüzüne veya saçına dokunacaktır. Bu bir kaşıma ya da ovma olmayacaktır; çenesine, burnuna veya boynuna dokunacaktır sadece. Aktörler ve aktristler gerçek insanlar gibi hareket etmeye çalışırken aynı şeyi yapar: Yüzlerine dokunurlar. Tom Hardy gibi bir dâhi bile bunu hep yapar.

Bu acayip kendini kutsama eylemleri genellikle ortada başkaları varsa ve kişi birilerinin kendisini izlediğini ya da en azından gördüğünü hissediyorsa gerçekleşir. Başkasının bakışının kendisine çevrildiğini hayal eden kişi, bizihi orada olduğunu doğrulamak ve olumsuz olabilecek bakışı önceden zararsızlaştırmak için kendi bedenine dokunur. Birçok kültürde, kem gözü savuşturmak için bir el temsiline kullanılması boşuna değildir. Goffman'ın yıllar önce belirttiği gibi, burada sosyal benlik verili değil, bir izlerçevrenin huzurunda icra edilmesi gereken bir edimdir. Bu izlerçevrenin varlığını hissederek, salonun bir ucundan diğer ucuna geçerken kişinin pek dikkat çekmeden kendi kendini uyardığı an, kişiyi kendi bedenine demirler.

Geldiği gibi geçen bu bedensel duyum yelpazenin bir

ucunda bulunurken, diğ er uçta kendi kendine zarar verme biçimleri yer alır. Her ikisinde de bedene d n   le kişiye var kılmak amaçlanır. Kendimizde, tutarlılık noktamız olarak i -leyen fiziksel bir his üreterek döneriz bedene. Burada kendi kendine zarar vermeyi benlikten ayırmak zordur. Bir adamın belirttiği gibi, “Kendimi ancak kendimi kestiğimde hissedebiliyorum, başkalarından ayrı olarak hissedebiliyorum, kendime ancak böyle ula abiliyorum.” Daha önce sözlerini alıntıladığımız Terri Cheney, bedenini annesinin yarattığı bir şey olarak deneyimliyor ama onu keserek kendine dönmenin yolunu buluyordu. Bir başka hastanın sözleriyle, “Varolduğumu hissedebildiğim tek an bu.”

Bu bağlamda kesmek özerk bir edimdir ve kesen kişi var olan tek faildir. Bir faillik fikrini mümkün kılmasının yanı sıra, bir ritim, bir öncesi ve sonrası hissini de devreye sokabilir ki bu, şayet söz konusu kişi amansız ve hiç bitmek bilmeyen bir hissizlik ve kaygı tecrübesine gark olmuşsa, hayati bir önem kazanır. Hayatın  afağında zamanımızın çoğunu ellerimizle bedenimize dokunarak ge irmemizle ve hattâ, bebeklerin bir elin diğ erine dokunabildiği anda müthiş b y lenmesiyle bağlantılandırılabilir mi bu durum peki? Büyüdükçe, kendimizle yeniden bağ kurabilmemizin tek yolu acı mıdır?

  te böylece, ba ladığımız noktaya d nm    bulunuyoruz. Dijital dünyadaki yabancıla mamıza odaklanmaktansa, ellerimizi meşgul tutmanın hep temel bir insan faaliyeti olduğunu vurgulamak istedim. Hayat bağ kurmak olduğu kadar

kopup ayrılmak demek de olmuştur daima. Cep telefonları, bilgisayarlar ve tabletler başkalarının yanında durmamızdan ve bunun beraberinde getirdiği taleplerden bir nebze soyutlanmamızı sağlar. Birer aracı olarak, bize başka bir yerde olma olanağı verirler. Fakat nihayetinde, (dönüp dolaşıp bedenin uyarılmasına yönelen) elle işletilen bir tür döngünün parçasını oluşturdukları takdirde, bizi sahiden yabancılaştırırlar. Bu yabancılaşma bizi bizden uzaklaştırabilir ve eller bedene döndüğünde, acı bizi kendimize geri getirebilir. Ama bu salt olumsuz değil, olumlu anlamda bir yabancılaşmadır: İnsan hayatında gerekli bir işlevi yerine getiren, içimizde duran gerilimi ve çalkantıyı saptayıp onunla birlikte iş görmemizi sağlayan bir yabancılaşma.

Bu yüzden ki ellerimizi yeni teknolojiden uzakta tutmak için tasarlanmış birçok proje muhtemelen başarısızlığa uğrayacaktır. Google Glass'ın pek rağbet bulmadığını gördük. Öte yandan, bilgisayarımızla sırf ses aracılığıyla iletişim kurma ihtimali heyecan verici ve cezbedici gelebilir, ama bu durum bizi bu teknolojinin sahip olduğu belki de en önemli rolden mahrum bırakacaktır: ellerimizle hafifçe dokunma, tık tık basma, tıklama ve kaydırma olanağı tanımak. Gördüğümüz üzere, dilin bedenselleşmesi gerekir ve Söz'ün dört bir yanımızda oluşu ellerimizin bu sözü ete kemiğe büründürerek meşgul kalmasını gerektirir.

Apple şirketi burada, bir kez daha, rakiplerinin gözden kaçırdığı bir şeyi anlamış gibidir. Apple'ı telefonla ararsanız, çağrılarını karşılayan otomatik bir sistem tarafından selamlanırsınız. Bu sistem size ne istediğinizi sorar ve onlara bunu söylediğinizde, size sonrasında ne yapmanız gerektiğini söy-

lemeden önce küçük bir ara olur. Ve işte o küçük arada bir ses duyarsınız, daktilo eden bir el sesi. Mesajınız bir insan eli tarafından daktilo ediliyordur âdeta. Bu elbette bilgisayarla üretilen bir sestir ve biraz önce söylediğiniz şeyle uzaktan yakından alâkası yoktur, ama o aralıkta, soru ile cevap arasındaki o mesafede, konuşma ile ona verilen cevap arasında, ellerin hâlâ orada bir yerlerde olduğunu bilmeye ihtiyaç duyduğumuzu gösterir.

NOTLAR

- s. 6 Apple, bkz. William Merrin, "The Rise of the Gadget and Hyperludic Media", *Cultural Politics*, 10 (2014), s. 1-20. Eldeki değişimler, bkz. Frank R. Wilson, *The Hand: How Its Use Shapes the Brain, Language, and Human Culture* (New York: Pantheon, 1998); ve John Napier, *Hands* (New York: Pantheon, 1983). Aşırı ısırma, bkz. Bee Wilson, *Consider the Fork: A History of How We Cook and Eat* (Londra: Penguin, 2012), s. 100-106.
- s. 7 Jest olarak eller, bkz. Jean-Claude Schmitt, *La Raison des gestes dans l'Occident médiéval* (Paris: Gallimard, 1990); Jan Bremmer ve Herman Roodenburg (ed.), *A Cultural History of Gesture* (Oxford: Oxford University Press, 1991); ve Michael J. Braddick (ed.), *The Politics of Gesture: Historical Perspectives* (Oxford: Oxford University Press, 2009).
- s. 10-1 El imgesine dair, bkz. Marjorie O'Rourke Boyle, *Senses of Touch: Human Dignity and Deformity from Michelangelo to Calvin* (Leiden: Brill, 1998); Elizabeth D. Harvey (ed.), *Sensible Flesh: On Touch in Early Modern Culture* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003); Claire Richter Sherman (ed.), *Writing on Hands: Memory and Knowledge in Early Modern Europe* (Seattle: University of

Washington Press, 2001); Katherine Rowe, "God's Handy Worke", David Hillman ve Carla Mazzio (ed.), *The Body in Parts: Fantasies of Corporeality in Early Modern Europe* (New York: Routledge, 1997) içinde, s. 285-309; ve Michael Neill, "Amphitheatres in the Body': Playing with Hands on the Shakespearian Stage", *Shakespeare Survey*, 48 (1996), s. 23-50. İlahi el, bkz. Bernhard Scholz, "'Ownerless Legs or Arms Stretching from the Sky': Notes on an Emblematic Motif", Peter M. Daly (ed.), *Andrea Alciato and the Emblem Tradition: Essays in Honor of Virginia Woods Callahan* (New York: AMS Press, 1989) içinde, s. 249-83; ve Paul McPharlin, *Roman Numerals, Typographic Leaves and Pointing Hands: Some Notes on Their Origin, History, and Contemporary Use* (New York: The Typophiles, 1942). Aristoteles'in övgüsü, bkz. *Parts of Animals* 687a 10. Hitabette el, bkz. Gregory Aldrete, *Gestures and Acclamations in Ancient Rome* (Baltimore: Johns Hopkins, 1999); ve Leanne Bablitz, *Actors and Audience in the Roman Courtroom* (Londra: Routledge, 2007), s. 187-92.

- s. 12-3 Bkz. Sergio Della Sala vd., "The Anarchic Hand: A Fronto-Medial Sign", *Handbook of Neuropsychology*, 9 (1994), s. 233-55. Boğazını sıkmak vb., bkz. Gordon Banks vd., "The Alien Hand Syndrome", *Archives of Neurology*, 46 (1989), s. 456-9; Gary Goldberg ve Karen K. Bloom, "The Alien Hand Sign", *American Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, 69 (1990), s. 228-38; ve Alan J. Parkin, "The Alien Hand", Peter W. Halligan ve John C. Marshall (ed.), *Method in Madness: Case Studies in Cognitive Neuropsychiatry* (Hove: Psychology Press, 1996) içinde, s. 173-83. Kurt Goldstein, "Zur Lehre von der Motorischen Apraxie", *Journal für Psychologie und*

Neurologie, 11 (1908), s. 169-87 ve 270-83. Bir çocuk gibi, bkz. Rachelle Smith Doody ve Joseph Jankovic, "The Alien Hand and Related Signs", *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry*, 55 (1992), s. 806-10. Farklılaşma, bkz. Clelia Marchetti ve Sergio Della Sala, "Disentangling the Alien and Anarchic Hand", *Cognitive Neuropsychiatry*, 3 (1998), s. 191-207; ve Leonardo Caixeta vd., "Alien Hand Syndrome in AIDS", *Dementia and Neuropsychologia*, 1 (2007), s. 418-21. Fazla el, bkz. Riitta Hari vd., "Three Hands: Fragmentation of Human Bodily Awareness", *Neuroscience Letters*, 240 (1998), s. 131-4; ve F. Aboitiz vd., "The Alien Hand Syndrome: Classification of Forms Reported and Discussion of a New Condition", *Neurological Sciences*, 24 (2003), s. 252-7. Bununla ilişkili olarak, sanatta, bir elin bir ele rehberlik etmesi motifine dair, bkz. Moshe Barasch, *Giotto and the Language of Gesture* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987); ve Richard E. Spear, *The 'Divine Guido: Religion, Sex, Money and Art in the World of Guido Reni* (New York: Yale University Press, 1997).

- s. 16 Kamptan kurtulup hayatta kalanlar, Nathalie Zajde, *Guérir de la Shoah* (Paris: Odile Jacob, 2005) ve *Enfants de survivants* (Paris: Odile Jacob, 1993).
- s. 18 Aristoteles, yaşam için gerekli dokunuş, *On the Soul*, 435ab. Bkz. Elizabeth D. Harvey, "The Portal of Touch", *American Historical Review*, 116 (2011), s. 385-400.
- s. 19 Ortak ideoloji, bkz. Nicole Dawkins, "Do-it-yourself: The Precarious Work and Postfeminist Politics of Handmaking in Detroit", *Utopian Studies*, 22 (2011), s. 261-84. Piyasanın

şiddeti, bkz. Slavoj Žižek, *Violence* (Londra: Profile, 2008) [*Şiddet*, çev. Ahmet Ergenç, İstanbul: Encore, 2018].

- s. 21 %20, bkz. A. Korner ve H. Kraemer, "Individual Differences in Spontaneous Oral Behaviour in Neonates", J. F. Bosma (ed.), *Third Symposium on Oral Sensation and Perception* (Springfield: Charles Thomas, 1972) içinde, s. 335-46; Philippe Rochat, "Hand-Mouth Coordination in the New-born", G. J. P. Savelsbergh (ed.), *The Development of Coordination in Infancy* (Amsterdam: Elsevier Academic Press, 1993) içinde; Philippe Rochat ve Stefan Senders, "Active Touch in Infancy: Action Systems in Development", M. J. Weiss ve P. R. Zelazo (ed.), *Infant Attention: Biological Constraints and the Influence of Experience* (New Jersey: Ablex, 1991) içinde, s. 412-42; ve Burton White vd., "Observations on the Development of Visually-directed Reaching", *Child Development*, 35 (1964), s. 349-64.
- s. 22-3 Jean Piaget, *The Origins of Intelligence in Children* (New York: International Universities Press, 1952). René Spitz, "Digital Extension Reflex", *Archives of Neurology and Psychiatry*, 113 (1950), s. 467-70. El olmasa köklenmenin olmayışı, George Butterworth ve Brian Hopkins, "Hand-Mouth Coordination in the New-born Baby", *British Journal of Developmental Psychology*, 6 (1988), s. 303-14. El ve ağız, bkz. H. M. Halverson, "Studies of the Grasping Responses of Early Infancy", III, *Journal of Genetic Psychology*, 51 (1937), s. 425-48 ve "Infant Sucking and Tensional Behaviour", *Journal of Genetic Psychology*, 53 (1938), s. 365-430. René Spitz, "The Primal Cavity: A Contribution to the Genesis of Percep-

tion", *Psychoanalytic Study of the Child*, 10 (1955), s. 215-40. Selma Fraiberg, *Insights from the Blind* (New York: Basic Books, 1977); ve Edna Adelson ve Selma Fraiberg, "Mouth and Hand in the Early Development of Blind Children", J. F. Bosma (ed.), *Third Symposium on Oral Sensation and Perception* içinde, a.y., s. 420-30. Arnold Gesell, *Infant Development* (Londra: Hamish Hamilton, 1952).

s. 24-5 Colwyn Trevarthen, "Biodynamic Structures, Cognitive Correlates of Motive Sets and the Development of Motive in Children", W. Prinz ve A. F. Sanders (ed.), *Cognition and Motor Processes* (Berlin: Springer, 1984) içinde, s. 327-51. W. Kessen, "Sucking and Looking: Two Organized Congenital Patterns of Behaviour in the Human Newborn", H. W. Stevenson vd., *Early Behaviour* (New York: Wiley, 1967) içinde; ve Albrecht Peiper, *Die Eigenart der kindlichen Hirntätigkeit* (Leipzig: Thieme, 1949). Yirmi hafta, bkz. Marc Jeannerod, *The Neural and Behavioural Organization of Goal-Directed Movements* (Oxford: Clarendon, 1988). Andrew N. Meltzoff, "Molyneux's Babies: Cross-Modal Perception, Imitation and the Mind of the Preverbal Infant", Naomi Eilan vd., *Spatial Representation: Problems in Philosophy and Psychology* (Oxford: Blackwell, 1993) içinde, s. 213-34; ve Andrew N. Meltzoff ve Richard W. Borton, "Intermodal Matching By Human Neonates", *Nature*, 282 (1979), s. 403-4.

s. 26 Jerome S. Bruner, "Eye, Hand and Mind", David Elkind ve John Flavell (ed.), *Studies in Cognitive Development: Essays in Honor of Jean Piaget* (Oxford: Oxford University Press, 1969) içinde, s. 223-35.

- s. 27 Selma Fraiberg, *Insights from the Blind*, a.y.
- s. 29-30 “Meme Çömleği”, bkz. Arnold Gesell ve Frances L. Ilg, *Child Development* (New York: Harper, 1943); ve Valerie Fildes, *Breasts, Bottles and Babies: A History of Infant Feeding* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1986). Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality* (1905), Standard Edition, vol. 7, s. 130-253. Donald W. Winnicott, “Transitional Objects and Transitional Phenomena” (1953), *Playing and Reality* (Harmondsworth: Penguin, 1971) içinde, s. 1-30 [*Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis, 1998]. Rekabet, bkz. Willi Hoffer, “Mouth, Hand and Ego-Integration”, *Psychoanalytic Study of the Child*, 4 (1949), s. 49-56 ve onun şu yazısı: “Oral Aggressiveness and Ego Development”, *International Journal of Psychoanalysis*, 31 (1950), s. 156-60 ve “Development of the Body Ego”, *Psychoanalytic Study of the Child*, 5 (1950), s. 18-23.
- p. 31 Freud, *The Interpretation of Dreams* (1899), Standard Edition, vol. 5, s. 566-7 [*Rüyaların Yorumu*, çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul: Say, 2014].
- s. 32-3 Terri Cheney, *The Dark Side of Innocence: Growing up Bipolar* (New York: Atria, 2011), s. 142. Etkileşim sahaları, bkz. Karin Stephen, *The Wish to Fall Ill: A Study of Psychoanalysis and Medicine* (Cambridge: Cambridge University Press, 1960); ve Darian Leader ve David Corfield, *Why Do People Get Ill?* (Londra: Hamish Hamilton, 2007), s. 164-205 [*İnsan Neden Hasta Olur?*, çev. Ayşegül Cebenoyan, İstanbul: Doğan Novus, 2015]. René Spitz, “The Primal Cavity”, a.y.

- s. 35 Sarkma, bkz. Albrecht Peiper, *Die Hirntätigkeit des Säuglings* (Berlin: Springer, 1928). Imre Hermann, "Clinging-going-in-search: A Contrasting Pair of Instincts and Their Relation to Sadism and Masochism" (1935), *The Psychoanalytic Quarterly*, 45 (1976), s. 5-36. Ayrıca bkz. Livia Nemes, "Importance de la théorie de l'agrippement dans la psychologie du développement et dans la psychothérapie d'enfant", *Le Coq-héron*, 188(2007), s. 73-9.
- s. 36 Michael Balint, "Early Developmental States of the Ego", *International Journal of Psychoanalysis*, 30 (1939), s. 265-73.
- s. 42 Aristoteles, *Parts of Animals*, 687b, 690a. Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (1920), *Standard Edition*, vol. 18, s. 7-64 [*Haz İlkesinin Ötesinde Ego ve İd*, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis, 2001].
- s. 47 Çıkarma, bkz. Darian Leader ve David Corfield, *Why Do People Get Ill?*, a.y.
- s. 49 Dürtü ve arzuya dair, bkz. Slavoj Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology* (Londra: Verso, 2000), s. 290-306 [*Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi*, çev. Şamil Can, Ankara: Epos, 2014].
- s. 51-2 Meşgul kalmak, bkz. Monika Fludernik ve Miriam Nandi (ed.), *Idleness, Indolence and Leisure in English Literature* (Londra: Palgrave, 2014); ve Robert W. Malcomson, *Popular Recreations in English Society, 1700-1850* (Cambridge: Cambridge University Press, 1973). Norbert Elias, *The Civilizing Process, Vol. I: The History of Manners* (1939) (Oxford: Blackwell, 1969) ve *The Civilizing Process, Vol. II: State Formation and Civiliza-*

tion (1939) (Oxford:Blackwell,1982) [*Uygarlık Süreci*, cilt 1, çev. Ender Ateşman, İstanbul: İletişim, 2000 ve *Uygarlık Süreci*, cilt 2, çev. Erol Özbek, İstanbul: İletişim, 2009]; ve Barbara Rosenwein, "Worrying About Emotions in History", *American Historical Review*, 107 (2002), s. 821-45. "Medenileşme"ye dair, ayrıca bkz. Joan Wildeblood ve Peter Brinson, *The Polite World: A Guide to English Manners and Deportment from the Thirteenth to the Nineteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1965); C. Dallett Hemphill, *Bowing to Necessities: A History of Manners in America, 1620-1860* (Oxford: Oxford University Press, 1999); Paul Lacroix, *Manners, Customs and Dress During the Middle Ages and the Renaissance Period* (1876) (New York: Skyhorse, 2013); Georges Vigarello, "The Upward Training of the Body from the Age of Chivalry to Courtly Civility", Jonathan Crary vd. (ed.), *Fragments for a History of the Human Body*, vol. 2 (New York: Zone Books, 1989), s. 149-99.

- s. 54-5 Gail Kern Paster, "Nervous Tension: Networks of Blood and Spirit in the Early Modern Body", David Hillman ve Carla Mazzio (ed.), *The Body in Parts* içinde, a.y., s. 107-25. Ayrıca şu kitabına bakınız: *The Body Embarrassed: Drama and the Disciplines of Shame in Early Modern England* (Ithaca: Cornell University Press, 1993). Salgı teorisi ve mirasına dair, bkz. Nancy Siraisi, *Medieval and Early Renaissance Medicine* (Chicago: University of Chicago Press, 1990); ve Michael Schoenfeldt, *Bodies and Selves in Early Modern England: Physiology and Inwardness in Spenser, Shakespeare, Herbert and Milton* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

- s. 56 Gordon Allport, *Becoming* (New York: Yale University Press, 1955), s. 43.
- s. 57-8 Jesti değerlendirmek, bkz. Jan Bremmer ve Herman Roodenburg (ed.), *A Cultural History of Gesture*, a.y.; ve Michael J. Braddick (ed.), *The Politics of Gesture*, a.y. Jean-Claude Schmitt, "Between Text and Image: The Prayer Gestures of Saint Dominic", *History and Anthropology*, 1 (1984), s. 127-62; Etienne Robo, "Pray With Your Hands", *Worship*, 33 (1958), s. 14-18; John Craig, "Bodies at Prayer in Early Modern England", Alec Ryrie ve Natalie Mears (ed.), *Worship of the Parish Church in Early Modern England* (Aldershot: Ashgate, 2013) içinde, s. 173-96; ve Gerhart Ladner, "The Gestures of Prayer in Papal Iconography of the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries", Sesto Prete (ed.), *'Didascalie': Studies in Honour of Anselm M. Albareda* (Roma, 1961) içinde, s. 246-75. Yeniden gözler, bkz. J. A. Burrow, *Gesture and Looks in Medieval Narrative* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).
- s. 59 Nesneler, bkz. Arjun Appadurai, *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986); Tara Hamling ve Catherine Richardson, *Everyday Objects: Medieval and Early Modern Material Culture and Its Meanings* (Farnham: Ashgate, 2010); Cordelia Beattie vd. (ed.), *The Medieval Household in Christian Europe, 850-1550* (Turnhout: Brepols, 2003); Maxine Berg ve Helen Clifford (ed.), *Consumers and Luxury: Consumer Culture in Europe 1650- 1850* (Manchester: Manchester University Press, 1999); ve Alan Dessen ve Leslie

Thomson (ed.), *A Dictionary of Stage Directions in English Drama, 1580–1642* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999). Yeni teknoloji ve dağıtımına dair, bkz. Patricia Fumerton ve Simon Hunt (ed.), *Renaissance Culture and the Everyday* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998); Neil McKendrick vd., *The Birth of a Consumer Society: Commercialization of Eighteenth-Century England* (Londra: Europa, 1982); ve Joan Thirsk, *The Development of a Consumer Society in Early Modern England* (Oxford: Clarendon, 1978). Eldivenlere ve pervanelere dair, bkz. Pearl Binder, *Muffs and Morals* (Londra: Harrap, 1953); Marjorie O'Rourke Boyle, "Coquette at the Cross? Magdalen in the Master of the Bartholomew Altar's Deposition at the Louvre", *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 59 (1996), s. 573-7; Kate Smith, "In Her Hands: Materialising Distinction in Georgian Britain", *Cultural and Social History*, 11 (2014), s. 489-506. Mendillere dair, bkz. Margarete Braun-Ronsdorf, *The History of the Handkerchief* (Leigh-on-Sea: F. Lewis, 1967); ve Ian Smith, "Othello's Black Handkerchief", Lena Cowen Orlin (ed.), *Othello: The State of Play* (Londra: Bloomsbury, 2014) içinde, s. 95-120.

- s. 61-3 Evelyn Welch, "Art on the Edge: Hair and Hands in Renaissance Italy", *Renaissance Studies*, 23 (2008), s. 240-68; Will Fisher, "The Renaissance Beard: Masculinity in Early Modern England", *Renaissance Quarterly*, 54 (2001), s. 155-87; ve şu kaynakta, saç hakkındaki makaleler: *Eighteenth-Century Studies*, 38 (2004). Enfiye ve tütün, bkz. J.T. McCullen, "Tobacco: A Recurrent Theme in Eighteenth-Century Literature", *Bulletin of the Rocky Mountain Modern Lan-*

guage Association, 22 (1968), s. 30-39; Roy Porter ve Mikuláš Teich (ed.), *Drugs and Narcotics in History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995); ve Marcy Norton, *Sacred Gifts, Profane Pleasures: A History of Tobacco and Chocolate in the Atlantic World* (Ithaca: Cornell University Press, 2008). Yeniden İngilizler; görünürdeki bu yokluk aslında tarihsel olarak değişkendir. Adam Smith el hareketleriyle konuşmadıklarına dair yorumlarda bulunmuştu ama Dr. Johnson'ın bu harekete yatkınlığı azaltmak için insanların ellerini tuttuğu ve bastırdığı bilinir. 1960'larda kafelerde sohbet eden çiftleri izleyen psikolog Sidney Jourard Fransızların bir saatte birbirlerine 110 kez dokunduğunu tespit etmişti; öte yandan 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılda İngilizler coşkulu karşılama öpücükleriyle ve daha sonra, el sıkışmalarıyla tanınmıştı. Rabelais'de Panurge ile "büyük bir İngiliz âlim" arasındaki tartışmada, diyalog kelimelerle değil tamamen jestlerle yürütülür gerçekten de. Bkz. J. A. Burrow, *Gestures and Looks in Medieval Narrative*, a.y.; Jan Bremmer ve Herman Roodenburg (ed.), *A Cultural History of Gesture*, a.y.; ve Sidney Jourard, "An Exploratory Study of Body-Accessibility", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 5 (1966), s. 221-3. Özel hayat, bkz. Paul Veyne ve Georges Duby (ed.), *A History of Private Life*, 5 cilt (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1987-98) [Özel Hayatın Tarihi, 1. cilt, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: YKY, 2006; 2. cilt, çev. Roza Hakmen; İstanbul: YKY, 2006; 3. cilt, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: YKY, 2007; 4. cilt, çev. Ali Berktaş, İstanbul: YKY, 2008; 5. cilt, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2010]. Tütün ve noktalama, bkz. William

Davies, "What Have We Lost in the Shift From Cigarettes to Smartphones?", *Open Democracy*, 12 Mart 2015.

- s. 64 J. C. Flügel, *The Psychology of Clothes* (Londra: Hogarth, 1930), s. 186, n. 2. Ariane Fennetaux, "Women's Pockets and the Construction of Privacy in the Long Eighteenth Century", *Eighteenth-Century Fiction*, 20 (2008), s. 307-34; Barbara Burman, "Pocketing the Difference: Gender and Pockets in Nineteenth-Century Britain", *Gender and History*, 14 (2002), s. 447-69; Christopher Todd Matthews, "Form and Deformity: The Trouble with Victorian Pockets", *Victorian Studies*, 52 (2010), s. 561-90; ve Barbara Burman ve Seth Denbo, *Pockets of History: The Secret Life of an Everyday Object* (Southampton: University of Southampton, 2007). Erving Goffman, *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings* (New York: Free Press, 1963), s. 133.
- s. 65 Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (1759) (Oxford: Oxford University Press, 1976), s. 180-83 [*Ahlaki Duygular Kuramı*, çev. Derman Kızılay, İstanbul: Pinhan, 2018]. Ariane Fennetaux, "Toying with Novelty: Toys, Consumption and Novelty in Eighteenth-Century Britain", Bruno Blonde vd., *Fashioning Old and New* (Turnhout: Brepols, 2009), s. 17-28.
- s. 67-8 Avarelik ve çalışma, bkz. Hans-Joachim Voth, *Time and Work in England, 1750-1830* (Oxford: Clarendon, 2000); Hugh Cunningham, *Leisure in the Industrial Revolution* (Londra: Taylor and Francis, 1980); Monika Fludernik ve Miriam Nandi (ed.), *Idleness, Indolence and Leisure in Eng-*

lish Literature, a.y.; ve Sarah Jordan, *The Anxieties of Idleness: Idleness in Eighteenth-Century British Literature and Culture* (Lewisburg: Bucknell University Press, 2010). Askerler, bkz. Ruth Kenny, Jeff McMillan ve Martin Myrone, *British Folk Art* (Londra: Tate Publishing, 2014); ve Emmanuel Cooper, *People's Art: Working-Class Art from 1750 to the Present Day* (Edinburgh: Mainstream, 1994). Örgü ve bakışa dair, Anne Macdonald, *No Idle Hands: The Social History of American Knitting* (New York: Ballantine, 1988); Joanne Turney, *The Culture of Knitting* (Oxford: Berg, 2009); Rozika Parker, *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine* (Londra: The Women's Press, 1984); and J. C. Turner ve P. van de Griend, *History and Science of Knots* (Singapore: World Scientific, 1996). *Dorcas*, bkz. Anne Macdonald, *No Idle Hands*, a.y., s. 341. Oğlanlar, a.g.y., s. 235.

s. 69 Alıntıların kaynağı: a.g.y., s 341-2 ve 360.

s. 71-2 Thomas W. Laqueur, *Solitary Sex: A Cultural History of Masturbation* (New York: Zone Books, 2003). Aleksandr Soljenitsin, *The First Circle*, alıntılaman Elaine Scarry, *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World* (Oxford: Oxford University Press, 1985), s. 48 [Soljenitsin, *İlk Çember*, çev. Hasan Aslan, İstanbul: E Yayınları, 1968]. Ayrıca şuradaki tartışmaya bakılabilir: Irwin M. Marcus ve John J. Francis (ed.), *Masturbation: From Infancy to Senescence* (New York: International Universities Press, 1975); ve Milton R. Sapirstein, *Paradoxes of Everyday Life: A Psychoanalyst's Interpretations* (New York: Random House, 1955), s. 146-72.

- s. 73 Yale, bkz. H. M. Halverson, "Infant Sucking and Tensional Behaviour", *Journal of Genetic Psychology*, 53 (1938), s. 365-430. Karin Stephen, *The Wish to Fall Ill*, a.y., s. 186.
- s. 77-8 René Spitz, "Autoerotism Re-Examined: The Role of Early Sexual Behavior Patterns in Personality Formation", *Psychoanalytic Study of the Child*, 17 (1962), s. 283-315; ve Herman Roiphe ve Eleanor Galenson, *Infantile Origins of Sexual Identity* (New York: International Universities Press, 1981).
- s. 79 Bedenin coğrafyasına dair, bkz. Selma Fraiberg, "Tales of the Discovery of Secret Treasure", *Psychoanalytic Study of the Child*, 9 (1954), s. 218-41.
- s. 81 Margaret Schlauch, *Chaucer's Constance and Accused Queens* (New York: New York University Press, 1927); ve Marina Warner, *From the Beast to the Blonde: Fairy Tales and Their Tellers* (Londra: Chatto and Windus, 1994).
- s. 85-6 Herman Roiphe ve Eleanor Galenson, *Infantile Origins of Sexual Identity*, a.y., s. 211. Freud, *Contributions to a Discussion on Masturbation* (1912), *Standard Edition*, vol. 12, s. 243-54 ve şuradaki pek çok yorumu: *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, 4 cilt, ed. Herman Nunberg ve Ernst Federn (New York: International Universities Press, 1964-75). Michael Balint, "The Adolescent's Fight Against Masturbation" (1934), *Problems of Human Pleasure and Behaviour* (Londra: Karnac, 1957) içinde, s. 49-68.
- s. 87 Silme, bkz. Louis Linn, "Some Developmental Aspects of the Body Image", *International Journal of Psychoanalysis*, 36 (1955), s. 36-41. Morris Bender, *Disorders in Perception*

- (Springfield: Charles Thomas, 1952). Çoklu uyarıma ilişkin daha önceki incelemelere dair, bkz. MacDonald Critchley, "The Phenomenon of Tactile Inattention With Special Reference to Parietal Lesions", *Brain*, 72 (1949), s. 538-61.
- s. 88 Kaşınma, bkz. Amar Dhand ve Michael J. Aminoff, "The Neurology of Itch", *Brain*, 137 (2014), s. 313-22 ve omurilik-talamus yolu nöronları hakkındaki tartışma.
- s. 91-2 Stephen Jay Gould, *The Panda's Thumb* (New York: Norton, 1980) [*Pandanın Başparmağı*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Versus, 2010]. Aletlere dair, bkz. Frank R. Wilson, *The Hand*, a.y.; Raymond Tallis, *The Hand: A Philosophical Inquiry into Human Being* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003); Colin McGinn, *Prehension: The Hand and the Emergence of Humanity* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2015); ve Elaine Scarry, *The Body in Pain*, a.y., s. 172-6.
- s. 100 Sözde-aktivizme dair, bkz. Slavoj Žižek, *Trouble in Paradise* (Londra: Allen Lane, 2014).
- s. 101 Felaketler, bkz. Richard Kaplan, "Press, Paper and the Public Sphere", *Media History*, 21 (2015), s. 42-54.
- s. 102 Armağan ekonomisi, bkz. Walter Burkert, *Creation of the Sacred* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1998).
- s. 104 Jean Allouch, *Erotique du deuil au temps de la mort sèche* (Paris: EPEL, 1995).
- s. 107 Kral. I. James, *A Counterblaste to Tobacco* (Londra, 1604).
- s. 110 Tespihler, bkz. Eithne Wilkins, *The Rose-Garden Game*

(Londra: Gollancz, 1969); Lisa MacKinney, "Rosaries, Paternosters and Devotion to the Virgin in the Households of John Baret of Bury St Edmunds", *Parergon*, 24 (2007), s. 93-114; ve Lois Sherr Dubin, *The History of Beads: From 30,000 BC to the Present* (Londra: Thames and Hudson, 1987).

- s. 111-14 Kltr yokluğu, P. Feyereisen ve J.-D. de Lannoy, *Gestures and Speech: Psychological Investigations* (New York: Cambridge University Press, 1991). Ray Birdwhistell, *Kinesics and Context* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1970). O. Michael Watson, *Proxemic Behaviour: A Cross-Cultural Study* (The Hague: Mouton, 1970). Paul Ekman ve Wallace V. Friesen, "The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding", *Semiotica*, 1 (1969), s. 48-98. Paul Ekman ve Wallace V. Friesen, "Hand Movements", *Journal of Communication*, 22 (1972), s. 353-74. Norbert Freedman ve Irving Steingart, "Kinesic Internalization and Language Construction", *Psychoanalysis and Contemporary Science*, 4 (1975), s. 355-403. Kayıptan sonra, bkz. George F. Mahl, "Gestures and Body Movements in Interviews", J. M. Schlien (ed.), *Research in Psychotherapy*, 3. cilt (Washington: American Psychological Association, 1968) içinde, s. 295-346 ve onun şu kitabı: *Explorations in Nonverbal and Vocal Behavior* (New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1987). Edmund Bergler, *The Writer and Psychoanalysis* (New York: Robert Brunner, 1954). Analitik dinlemeye dair, bkz. Norbert Freedman, "On Psychoanalytic Listening: The Construction, Paralysis and Reconstruction of Meaning", *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 6 (1983), s. 405-34. Anna, bkz. "Memories", *Journal of Child Psychotherapy*,

- 21 (1995), s. 375-401; ve Elizabeth Young-Bruehl, *Anna Freud* (New York: Summit, 1988), s. 450. Karalama, W. S. Marclay vd., "Spontaneous Drawings As An Approach to Some Problems of Psychopathology", *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 31 (1938), s. 1337-50.
- s. 116-17 Susan Goldin-Meadow, *Hearing Gesture: How Our Hands Help Us Think* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2003), s. 143. Ete kemiğe bürünme olarak yazmak, bkz. Laura Kendrick, *Animating the Letter: The Figurative Embodiment of Writing from Late Antiquity to the Renaissance* (Ohio: Ohio State University Press, 1999). David Efron, *Gesture and Environment* (New York: King's Crown Press, 1941). Dokumak, bkz. R. B. Onions, *The Origins of European Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1951); ve Frances Biscoglio, "'Unspun' Heroes: Iconography of the Spinning Woman in the Middle Ages", *Journal of Medieval and Renaissance Studies*, 25 (1995), s. 163-76. Jacques Lacan, *Le Sinthome* (1975-6), ed. Jacques-Alain Miller (Paris: Seuil, 2005).
- s. 119-20 Erasmus, *De civilitate*, J. K. Sowards (ed.), *The Collected Works of Erasmus*, 25. cilt (Toronto: Toronto University Press, 1985) içinde, s. 284 [*Çocuklar İçin Adabımuâşeret*, çev. Berna Günen, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2017]. Erving Goffman, *Behavior in Public Places*, a.y.
- s. 123 Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life* (New York: Random House, 1959), s. 218 [*Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. Barış Cezar, İstanbul: Metis, 2009].

TEŞEKKÜR

Editörüm Simon Prosser'a hem metnim üzerindeki çalışmaları hem de düşüncelerimi bir kitaba dönüştürmem konusunda beni cesaretlendirdiği için bilhassa teşekkür ederim. Pat Blackett, Sophie Pathan ve Mike Witcombe araştırmada bana paha biçilmez yardımlar sundular. Onlara ve önerileriyle, açıklama çabaları ve düzeltmeleriyle katkıda bulunan diğer herkese teşekkür ederim: Maria Alvarez, Josh Appignanesi, Chloe Aridjis, Devorah Baum, Susie Boyt, Louise Clarke, Sarah Coward, Elanor Dymott, Astrid Gessert, Antony Gormley, Anouchka Grose, Susan Hiller, Rachel Kneebone, Jeff McMillan, Michael Molnar, Rivane Neuenschwander, Susie Orbach, Cornelia Parker, Vicken Parsons, Ali Smith, Boika Sokolova, Hermione Thompson, Sylvia Whitman ve Toby Ziegler. Wylie'den Tracy Bohan'a yaptığı nefis temsilcilik için müteşekkirim. Mary Horlock'un yorumları her zamanki gibi içgörü doluydu ama Kentucky Fried Chicken hakkında olan en sevdiğim paragrafı kırdığı için onu affetmeyeceğim.

Uygarlığın tarihi ellerimizi nasıl meşgul tuttuğumuzla belirlenmiştir. İcat ettiğimiz ilk aletlerden papirüse, ceplerden mendillere, sigaradan kaydırmalı ekranlara varıncaya dek ellerimizi daima bir şeylerle meşgul tutmuşuzdur.

Durmak bilmeyen bu faaliyetin, bu kıpır kıpırlığın bir sebebi olsa gerek diye düşünürüz. Ne de olsa, ellerimiz dünyada bir yol bulmamızı sağlayan işlevsel araçlardır. Ama aslında salt zorunluluktan çok daha fazlası söz konusudur. Ellerimizi neden hiç hareket ettirmeden tutamayız? Fiziksel jestlerle zihinsel çalkantılarımız arasında nasıl bir bağlantı vardır? Ve tüm bunlar bize kendimize dair neler söyler?

Popüler kültür, psikanaliz, çocuk gelişimi ve teknoloji gibi çeşitli alanlara göndermelerle bu hayati uzvu odağına alan Darian Leader, ellerimizle neleri niye yaptığımızı kendine has o berrak ve sürükleyici üslubuyla anlatıyor. *E'*'de, bizi biz yapan şeyleri çarpıcı bir açıklıkla öğreneceksiniz.

"Cüretkâr ve özgün nitelikteki bu kitabında... Darian Leader o keskin gözlem yeteneğiyle birçok etkileyici gözlemlerde bulunuyor."

—JULIAN BAGGINI

İtihak

/itthakiyayinlari

/it.takiyayinlari

/itthakiyayinlari

www.itthaki.com.tr

İnternet satış

www.itthaktra.com

